บทที่ 5

ประมวลตำรับยาในการป้องกัน บำบัดและรักษาโรค

จากการศึกษาคัมภีร์ยาใบลานอีสาน พบว่า คัมภีร์ยาใบลานอีสานประมวลตำรับยาใช้ตัวยาหลายชนิดและหลายขนานในการบำบัด รักษาและป้องกันโรคแต่ละชนิด แสดงให้เห็นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านในการเลือกสรรสมุนไพรในแต่ละชนิด ที่จะนำมาประกอบเป็นตัวยารักษาโรคนั้น ๆ ตลอดจนวิธีปรุงยา วิธีรักษา วิธีใช้ วิธีรับประทาน เพื่อจะเกิดผลดีต่อการบำรุงสุขภาพและการรักษาโรคแต่ละชนิดได้ ดังนี้

1.กลุ่มโรคระบบหู ตา คอ จมูก และ ระบบหายใจ ได้แก่

1.1 โรคตา

ในคัมภีร์ใบลานอีสานมีโรคตาอยู่ 7 ชนิด (หน้า53- 59)ได้แก่

1.1.1 โรคตามัว อาการ ตาพร่ามัว มองเห็นไม่ชัดเจน

คัมภีร์ยาใบลานอีสาน ระบุตำรับยาในการรักษาโรคตามัวด้วยสูตรยา 8 ขนาน ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) หมาก(ลูก หรือผล)กระโดนน้ำ
2) บี้ (หนอนผีเสื้อตัวไหม)
3) กบ (สันนิษฐานว่า น่าจะใช้กบแห้ง) 3 โต(ตัว)
4) น้ำนมคน

วิธีปรุงยาและรักษา ดังนี้

เอาหมากกะโดนน้ำ บี้ กบ 3 ตัว มาฝนดอมน้ำนมคน ใส่ตาดี

ถอดความได้ว่า เอารากหมากกะโดนน้ำ ผีเสื้อตัวไหม กบ 3 ตัว มาฝนรวมกันกับน้ำนมคน ใส่ตาดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) หญ้าแห้วหมู
2) เงี่ยววัว (น้ำปัสสาวะของวัว)
3) พริก
4) ขิง
5) เกลือ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหญ้าแห้วหมู เงี่ยวงัว พริก ขิง เกลือ บดดอมกันปั้นลูกกลอนใส่ตาดี

ถอดความได้ว่า เอาหญ้าแห้วหมู น้ำปัสสาวะของวัว พริก ขิง เกลือ บดรวมกันเป็นลูกกลอนใส่ตาดี

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากยานาง หรือ รากย่านาง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

2) น้ำคาม คือ น้ำแช่ต้นคราม

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พาก 1 ฮากยานาง ฝนดอมน้ำคาม อันรินเสียนั้น ใส่ตาดี

ถอดความได้ว่า กลุ่ม 1 ให้เอารากยานาง ฝนรวมน้ำคาม รินน้ำยา ใส่ตาดี

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) อิ่งอ้อย คือ หอยชนิดหนึ่ง, ชาวอีสานบางคนเชื่อว่าอิ่งอ้อยเป็นวัตถุกายสิทธิ์ชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายเต่าทองตัวเล็ก ๆ เมื่อถูกน้ำมะนาวจะไต่ไปได้ ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์เก็บไว้กับเงินทองจะเป็นมงคล

2) น้ำหมาก

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาอิงอ้อยมาเผา บดใส่น้ำหมาก ใส่ตาแจ้งดี

ถอดความได้ว่า เอาหอยอิ่งอ้อย มาเผาบดใส่น้ำหมาก ใส่ตาสว่างดี

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) รากโคยงู

2) รากคัดเค้า

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากโคยงู ฮากขัดเค้าแจะใส่ตาดี

ถอดความได้ว่า เอารากหญ้าโคยงู รากคัดเค้าแช่น้ำแล้วนำมาแตะใส่ตา อาการจะดีขึ้น

กรณีตาเป็นฝ้าลุมหรือฝ้ารุมล้อม (หน้า 57)

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

1) ก้อนเกลือ

2) เข้าหมิ้น คือ ขมิ้น

3) น้ำหมากนาว (น้ำมะนาว)

4) ขนเหม่น คือ ขนเม่น

วิธีปรุงยาและวิธีรักษา ดังนี้

ให้เผาก้อนเกลือ ชวดน้ำเข้าหมิ่น แล้วน้ำหมากนาวตัด เผาขนเหม่น บดใส่แล้ว จึงใส่ตายาลุม ดีแล ฯ

ถอดความได้ว่าให้เอาก้อนเกลือชวดน้ำ(รนไฟให้ร้อนแล้วจุ่มใส่น้ำ)ขมิ้นแล้วใช้น้ำมะนาวตัด จากนั้นเผาขนเม่นบดใส่แล้วจึงใส่ตาฝ้าลุม ดีแล

ผิบ่ดี ให้ใช้ขนานที่ 7 -8 ดังนี้

ขนานที่ 7 ตัวยา ได้แก่

1) หัวกลอย

2) น้ำเผิ่ง คือ น้ำผึ้ง

3) ตาไม้ไผ่

4) น้ำบุ้น คือ น้ำที่ผุดขึ้นจากดิน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ผิบ่ดี ให้ปาด เอาหัวกอย น้ำเผิ่ง ตาไม้ไผ่ น้ำบุ้น เอาใส่เป็นน้ำ ฝนดอมน้ำเผิ่ง ใส่ตาดี

ถอดความได้ว่า หากอาการไม่ดีขึ้นให้ปาด (เอามีดเชือดหรือเฉือน) เอาหัวกลอย น้ำผึ้ง ตาไม้ไผ่ น้ำบุ้นเอาใส่เป็นน้ำ ฝนรวมน้ำผึ้งใส่ตา ดี

ขนานที่ 8 ตัวยา ได้แก่

1) หน่วยตาเสือ คือ ผลตาเสือ (ตาเสือเป็นชื่อต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่)

2) น้ำหมากนาว (น้ำมะนาว)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหน่วยตาเสือ มาแช่น้ำหมากนาว ใส่ตาดี

ถอดความได้ว่า เอาผลตาเสือมาแช่น้ำมะนาวหยอดตา อาการจะดีขึ้น

1.1.2 โรคตาเป็นฝ้า อาการตาเป็นฝ้า มองเห็นไม่ชัดเจน

คัมภีร์ใบลานอีสานระบุว่าให้ใช้ยารักษาตาเป็นฝ้าและตาเป็นตุ่ม (ยาพ่ากุมตา) ไว้ 2 ขนาน (หน้า 56) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยาที่ใช้รักษา คือ ยางยอดเป้า (ต้นเปล้า)

วิธีปรุงยาและการรักษา มีดังนี้

ให้หลกเอาขนปีกไก่จุ่มยางยอดเป้า แล้วมาเขี่ยตาดี เป็นฝ้าเห็นแจ้ง ดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า ให้ถอนเอาขนบั่วไก่ (ขนน้อยของไก่) จุ่มยางยอดเปล้าแล้วมาเขี่ยตาที่เป็นฝ้า เห็นแจ้งดีแล

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 9) ได้แก่

1) บีเอี่ยน (ดีปลาไหล) 3 โต (ตัว)

2) เหล้าเด็ด (เหล้าขาว หรือเหล้ากลั่น)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาบีเอี่ยน 3 ตัว ห่อแพขาวแช่น้ำเหล้าเด็ด จุดไฟ ลุกอันหัวตกหัวที่ 3 ยาดนั่นใส่ตาดี ฯ

ถอดความได้ว่า ดีปลาไหล 3 ตัวห่อด้วยผ้าฝ้ายสีขาวใส่น้ำเหล้ากลั่น จุดไฟให้ลุก รองเอาน้ำหัว 3 หยดแรกนั่นใส่ตาดี ฯ

1.1.3 โรคตาส่อน อาการ มีจุดขาวอยู่ตาดำ หรือตาขาวกินตาดำ อาการเหล่านี้จะเป็นตาแดงแล้วตาส่อน หากรักษาไม่หายจะตาบอดในที่สุด คัมภีร์ยาใบลานรักษาโรคตาส่อนด้วยยา 6 ขนาน (หน้า 54-57) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา คือ รากดอกพุด (พุทธ)

วิธีปรุงยาและการรักษา คือ เอาฮากดอกพุด ฝนใส่ตาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากดอกพุด(ดอกพุทธ) ฝนหยอดใส่ตา อาการจะดีขึ้น

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากนมลาสี คือ รากนมราชาสี หรือรากนมราชสีห์

2) น้ำหมอก หรือ น้ำค้าง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พาก 1 ฮากนมลาสี ฝนดอมน้ำหมอกใส่ตาดี ฯ

ถอดความได้ว่า กลุ่ม 1 ให้เอารากนมลาสี ฝนรวมกันกับน้ำหมอก หรือน้ำค้าง ใส่ตาดี

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากส้มผ่อ (รากข่อย)
2) ฮากโคยงู (รากหญ้าโคยงู)
3) ฮากหญ้าหลักนา
4) ฮากหญ้าหนวดแมว

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พาก 1 ฮากสมพ่อ ฮากโคยงู ฮากหญ้าหลักนา ฮากหนวดแมว มาฝานใส่ตาดี ฯ

ถอดความได้ว่า กลุ่ม 1 ให้เอารากส้มผ่อ รากโคยงู รากหญ้าหลักนา รากหนวดแมว มาฝานแชใส่ตา อาการจะดีขึ้น

บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า ส้มผ่อ น่าจะเป็นต้นข่อย ใช้เป็นยาอายุวัฒนะได้

ขนานที่ 4 ตัวยา (หน้า 57) ได้แก่

1) น้ำหมากนาว (น้ำมะนาว)
2) สียายอนเหลือง (จุนสีสีเหลือง)

วิธีการปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาน้ำหมากนาว สียายอนเหลือง ใส่ในฮู สื่อป่องพ่างไฟ ไว้ให้ย้อนจึงใส่ตาส่อน

ถอดความได้ว่าเอาน้ำมะนาวและจุนสีเหลืองใส่ในรูตรงช่องป่องไม้ไผ่พ่างไฟ (ไม้ไผ่ทะลุปล้อง)แล้วนำไปอังไฟให้ร้อนจึงใส่ตาส่อน

ขนานที่ 5 ตัวยาที่ใช้รักษา ได้แก่

1) ตัวหมา 3 โต คือ กระพังโหม 3 ต้น
2) ขิง 3 คือ ขิง 3 แหง่ง
3) เทียม 3 งีม คือ กระเทียม 3 กีบ

วิธีการปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาตัวหมา 3 ตัว ขิง 3 ฝาน เทียม 3 งีม บดใส่เห็นฮุงดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอากระพังโหม 3 ต้น ขิง 3 แหง่ง ฝานใส่กระเทียม 3 กีบ แล้วนำมาบดให้ละเอียดใส่ตาดี

อนึ่ง หากตาเป็นตาแดงร่วมด้วย (หน้า 57) ให้ใช้ขนานที่ 6

ขนานที่ 6 ตัวยา คือ ฮากก้างปา

วิธีปรุงยาและการรักษา คือ เอาฮากก้างปามาแขนหู ก้ำบ่เป็นอันนั่น ดี ฯ

มหาวิทยาลัยราภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า ให้เอารากก้างปลามาห้อยหู ข้างที่ไม่เป็นโรคนั่นแหละดี กล่าวคือถ้าเป็นตาส่อนข้างซ้ายให้ใช้มือซ้ายห้อยยาหูขวา ถ้าเป็นตาส่อนข้างขวาให้ใช้มือขวาห้อยยาหูซ้าย

มีข้อสังเกตว่า ต้นก้างปลามี 2 ชนิด คือ ต้นก้างปลาขาวและก้างปลาแดง ปัจจุบันหมอชาวบ้านมักใช้ต้นก้างปลาขาว (สุภณ สมจิตศรีปัญญา, 2554 : สัมภาษณ์) ต้นก้างปลามักเกิดอยู่ริมฝั่งแม่น้ำชี (บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, 2554 : สัมภาษณ์)

ชุติกาญจน์ ปิยะศิลป์, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า แพทย์แผนไทยใช้ต้นก้างปลาขาวใช้รักษาโรคตา ต้นก้างปลาแดงใช้รักษาอาการไข้ ส่วนการห้อยยาเช่นนี้จะทำให้ประสาทตา กล้ามเนื้อตาและสมองมีความสมดุลกัน โดยปรกติคนตาส่อนกล้ามเนื้อตาจะมาในทิศตรงกันข้ามกัน การใช้ยาแนบหูตรงกันข้ามกับตาส่อนจะส่งผลให้ยาเข้ากับลูกตาพอดี

สิทธิชัย ธีรปัญโญ, พระ (2554 : สัมภาษณ์) กล่าวว่าโดยปกติร่างกายจะมีขั้วบวกและขั้วลบ การกระทำเช่นนี้จะทำให้กล้ามเนื้อตาแข็งแรงขึ้นแล้วจึงเอายามาหยอดตาส่อนและตาแดง

บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่ายาที่มาห้อยหูนั้นไอระเหยของยามีฤทธิ์ซึมเข้าสมองและตา ระยะห่างของยากับตาส่อนจะมีระยะห่างที่พอดีกัน ถ้าอามาใกล้ตาส่อนมากฤทธิ์ยาอาจมีสรรพคุณที่แรงจะส่งผลเสียต่อสุขภาพของคนไข้ได้

1.1.4 **โรคตาแดง** อาการ ตาแดง

ในคัมภีร์ใบลานอีสานรักษาโรคตาแดงด้วยยา 4 ขนาน (หน้า 54) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) หญ้าโคยงูแดง

2) น้ำหมากนาว

วิธีการปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาโคยงูแดง ฝนดอมใส่น้ำหมากนาว ใส่ตาดี

ถอดความได้ว่า เอาหญ้าโคยงูแดง ฝนดอม(รวม)น้ำมะนาวหยอดใส่ตาดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ขนเหม่น คือ ขนเม่น

2) เข้าหมิ้น คือ ขมิ้น

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาขนเหม่น เผาบดดอมน้ำเข้าหมิ่นใส่ตาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาขนเม่นเผาบด รวมกับน้ำขมิ้นหยอดใส่ตาดี

ขนานที่ 3 ตัวยา คือ รากหญ้าโคยงู 3 ราก

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พาก 1 ให้ปั่นตาไปตะวันออก กลั้นใจ เอาฮากหญ้าโคยงู 3 ฮาก เอามาแขนหูเบื้องตาส่อน 3 วันหายแล ฯ

ถอดความว่า กลุ่ม 1 ให้มองไปทิศตะวันออก กลั้นใจ เอารากหญ้าโคยงู 3 ราก เอามาห้อยหูเบื้องตาส่อน 3 วัน หายแล

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

การใช้วิธีการรักษาโรคตาส่อนด้วยวิธีนี้น่าจะมีมูลเหตุ 2 ประการ ได้แก่

ประการแรก การหันหน้าคนไข้ไปทางตะวันออกนั้นเนื่องจากพระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออก แสงอาทิตย์อ่อน ๆ ในช่วงเช้าจะช่วยรักษาอาการตาอักเสบได้

ประการที่สอง การกลั้นลมหายใจน่าจะเกี่ยวข้องกับหมอยาและคนไข้ กล่าวคือ การกลั้นลมหายใจในการเก็บยานั้นเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งในการเก็บยา เนื่องจากลมหายใจของมนุษย์จะมีอุณหภูมิร้อนกว่าอากาศปกติจะส่งผลให้ฤทธิ์ของสมุนไพรเสื่อม หมอยาต้องกลั้นลมหายใจเพื่อเอาสมุนไพรอย่างรวดเร็วจะได้สมุนไพรที่ใหม่สดเชื่อกันว่าสมุนไพรที่เก็บด้วยวิธีการนี้จะมีฤทธิ์แรง

ขณะเดียวกันการให้ผู้ป่วยกลั้นลมหายใจขณะที่รักษาน่าจะเกี่ยวข้องกับความดันเลือดขึ้นไปในลูกตา

ขนานที่ 4 ตัวยาที่ใช้รักษาอาการตาแดง ตาแฉะ และตาอักเสบ ได้แก่

1) ฮากก้ามปู
2) ฮากผักหมฟ้า
3) ฮากโคยงูน้อย
4) พริกน้อย 3 ใน (เม็ด/เมล็ด)
5) น้ำหมากนาว
6) เทียม 3 กีบ (กระเทียม 3 กลีบ)

หมายเหตุ รากก้ามปู รากผักหมฟ้า และรากโคยงูน้อย ใช้ปริมาณเท่ากัน

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากก้ามปู ฮากผักหมฟ้า ฮากโคยงูน้อย ท่อกันมาบดผงแล้วเอาเทียม 3 กีบ พริกน้อย 3 ใน บดใส่ดอมกัน น้ำหมากนาว เป็นน้ำใส่ตาแดง ตาเปียก สารพัดตา ดีแล ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความว่า เอารากก้ามปู รากผักหมฟ้า รากโคยงูน้อย ใช้ปริมาณเท่ากัน มาบดเป็นผง แล้วเอากระเทียม 3 กลีบ พริกน้อย 3 เม็ด บดใส่รวมกัน น้ำมะนาว เป็นน้ำใส่ตาแดง ตาเปียก สารพัดตา ดีแล ฯ

1.1.5 โรคตาตุ่ม หรือตากุ่ม หรือ ตาต้อ หรือ กุ้งยิง อาการ ตาติดเชื้อ ตาอักเสบ หรือตาเป็นต้อเนื้อ (ชุติกาญจน์ ปิยะศิลป์, 2554: สัมภาษณ์)

คัมภีร์ใบลานอีสานระบุตำรับการรักษาโรคตาเป็นตุ่ม จำนวน 1 ขนาน (หน้า 58) ดังนี้

ตัวยา ได้แก่

1) แมงวันตาย 3 โต (แมลงวันตาย 3 ตัว)
2) ขิง 3 ฝาน (เฉือนขิงเป็นแผ่น 3 แผ่น)
3) เทียม 3 งีม (กระเทียม 3 กลีบ)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ให้เอาแมงวันตาย 3 ตัว ขิง 3 ผาน เทียม 3 งีม บดใส่เห็นฮูงดีแล

ถอดความได้ว่า ให้เอาแมลงวันที่ตายแล้ว 3 ตัว เฉือนขิงบาง ๆ 3 แผ่น กระเทียม 3 กลีบ บดใส่ตามองเห็นชัด ดีแล

อนึ่งการใช้แมลงวันในการรักษาอาการตาเป็นตุ่มนี้หมอชาวบ้านในอดีตน่าจะหมายถึงแมลงวัน 2 ความหมาย ได้แก่

ความหมายแรก แมงวัน หมายถึง ต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อต้นแมงวัน ให้หมอยาเลือกเอาเฉพาะกิ่งที่ตายแล้ว 3 กิ่ง มาใช้ปรุงยา (สิทธิชัย ธีรปัญโญ, พระ, 2554: สัมภาษณ์)

ความหมายหลัง แมงวัน หมายถึง แมลงวันตาย จำนวน 3 ตัว ซึ่งตำราไทยโบราณแมลงวันเป็นสัตว์ธาตุที่ใช้เป็นยารักษาโรคได้ (ทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์, 2554 :สัมภาษณ์) โดยปกติแล้ว วงจรชีวิตของแมลงวันจะอยู่ได้ 7 วัน เมื่อนำมาเผาจะมีฤทธิ์เป็นยาเย็นรักษาโรคสะเก็ดเงินได้ด้วย (บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, 2554: สัมภาษณ์)

ชุติกาญจน์ ปิยะศิลป์, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า หมอชาวบ้านของไทยในอดีตใช้แมลงวันเป็นยา มีรสเย็นและเชื่อว่าแมงวันลดความปวดได้

1.1.6 โรคตาเปียก อาการตาแฉะเพราะน้ำตาจะเอ่ออยู่ในตา เมื่อน้ำตามีมาก น้ำตาจะเข้าท่วมล้นซึมออกมาทำให้คนไข้ต้องซับน้ำตากันอยู่ทั้งวัน เป็นที่น่ารำคาญ เรียกว่าอาการของโรคนี้ว่า โรคตาเปียกหรือตาแฉะ

คัมภีร์ยาใบลานอีสานระบุตำรับยารักษาอาการตาแฉะ จำนวน 1 ขนาน (หน้า 58) ตัวยาที่ใช้ ได้แก่

1) หัวหญ้าแห้วหมู
2) ขมิ้นขึ้น คือ ขมิ้นชัน
3) น้ำหุงข้าวจ้าว
4) น้ำนม (น่าจะใช้น้ำนมคน)
5) ใบตองกล้วยตีบ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ให้เอาหัวแห้วหมู ขมิ้นขึ้น มาตำใส่น้ำหุง ข้าวเจ้า น้ำนม หมกใส่ตองกล้วยตีบ แจะใส่ตาดี

ถอดความได้ว่า ให้เอาหัวหญ้าแห้วหมู ขมิ้นชัน มาตำใส่น้ำหุงข้าวจ้าว น้ำนม แล้วหมกใส่ใบตองกล้วยตีบ แตะใส่ตาดี

1.1.7 โรคบอดตาใส ภาวะอาการที่ผู้ป่วยมองไม่เห็น หรือเห็นไม่ชัด แต่ทว่าดูภายนอก ลูกตาเหมือนคนปกติ แต่มีลักษณะของคนเหม่อตาลอย(ตาลอยที่ปรากฏคือ ผู้ป่วยด้วยโรคนี้มองไปข้างหน้าอย่างไร้จุดหมาย ไม่มีการ “เพ่ง” มองถ้าผู้นั้นบอดสองตา ถ้าบอดตาเดียว ปิดตาข้างดีมองอะไรจะไม่เห็น กลอกตาหาวัตถุที่ต้องการมองอย่างหมดหวัง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้ป่วยมองไปข้างหน้าไม่ชัดหรือไม่เห็นภาพวัตถุใด ๆ

คัมภีร์ยาใบลานอีสานให้ใช้ยา 2 ขนาน (หน้า 58) ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) น้ำหมากนาว
2) ฮากปังชันขาว

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

อุปกรณ์ คือ โอ(ขัน)ทองเหลือง

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาน้ำหมากนาว ใส่โอทองเหลือง จึงเอาฮากปังชันขาว ฝนใส่ดอม จึงแจะใส่ใสดีฯ

ถอดความได้ว่า เอาน้ำมะนาวใส่โอทองเหลือง(ขันทองเหลือง)จึงเอารากปังชันขาวฝนใส่รวมกันจึงแจะใส่ตามองเห็นชัดขึ้น

ศิริบุญยรัตน์,พระ (บุญเกิด) และพรชัย ศรีสารคาม, (2554: สัมภาษณ์) สันนิษฐานว่าปังชันขาวน่าจะเป็นต้นปังขาวซึ่งเป็นพืชตระกูลหญ้าชนิดหนึ่งลักษณะเป็นเครือ มีดอกสีขาว ชาวบ้านบางถิ่นเรียกว่า ผักหมื่น

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 59) คือ คำดิบ หรือทองคำ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พาก 1 เอาคำดิบแช่ใส่โอทองเหลือง แจะใส่ดี ฯ

ถอดความได้ว่า กลุ่ม 1 เอาทองคำแท้ซึ่งเป็นสารแร่ทองคำที่อยู่กับก้อนหิน (ทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์, 2554 สัมภาษณ์) แช่ใส่ขันทองเหลืองแตะใส่ตา อาการจะดีขึ้น

อนึ่ง การรักษาโรคตาบอดตาใสนี้นับว่าเป็นภูมิปัญญาของแพทย์พื้นบ้านอีสานที่นำเอาแร่ทองคำบริสุทธิ์ให้ทำปฏิกิริยาเคมีกับสารทองเหลืองใช้รักษาโรคได้ (ชุติกาญจน์ ปิยะศิลป์, 2554: สัมภาษณ์)

ในกรณีที่หมอพื้นบ้านหาทองคำแท้ไม่ได้ หมอชาวบ้านในอดีตใช้เงินเหรียญสตางค์แดงเป็นสารรักษาโรคได้ (สุภณ สมจิตรศรีปัญญา, 2554: สัมภาษณ์)

บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, (2554 สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ทองคำดิบน่าจะเป็นทองที่ยังไม่ได้ถูกแปรรูป ร่อนเอาแร่ทองคำที่ฝังอยู่ในก้อนหิน ส่วนกรณีที่ใช้ขันทองเหลืองเพราะว่า ภาชนะที่จะใช้กับคำดิบต้องบริสุทธิ์ทั้งหมดจึงจะมีฤทธิ์เป็นยา

1.2 โรคยือ หรือ กะยือ หรือ โรคหืดหอบ โรคนี้มีอาการหืดหอบ หรือหายใจไม่สะดวก คัมภีร์ยาใบลานรักษาโดยใช้ยา 14 ขนาน (หน้า 27-29) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 27) ได้แก่

1) น้ำผึ้ง

2) น้ำเกี๋ยง (ยางต้นรัก)

3) หนังท้องนาก (นากเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายแมวน้ำ อาศัยตามลำน้ำ)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ให้เอาน้ำเผิ่ง น้ำเกี๋ยง หนังทองนาก เอามาเผาบดใส่ ดอมกันกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาน้ำผึ้ง ยางน้ำเกี๋ยง หนังท้องนาก เอามาเผาบดใส่รวมกันกินดี

มีข้อสังเกตว่า การใช้ยาขนานนี้หมอชาวบ้านต้องมีความพิถีพิถันเป็นพิเศษ เนื่องจากยางน้ำเกี๋ยง (น้ำยางต้นรัก) มีพิษ บางคนจะแพ้และมีอาการคันเมื่อสัมผัสหรืออยู่ใกล้ หมอ

ชาวบ้านมักจะเอายางน้ำเกี้ยงไปเผา หรือ สตุ เสียก่อนเพื่อให้ยางน้ำเกี้ยงมีพิษอ่อนลงจะมีสรรพคุณเป็นยา (ชุติกาญจน์ ปิยะศิลป์, 2554 : สัมภาษณ์)

ทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์ (2554: สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า นาก เป็นสัตว์ธาตุเมื่อนำมาเผาจะมีสรรพคุณเป็นยาเช่นกัน

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 27) ได้แก่

1) ฮากผักพาป่า หรือ รากฝักฟ้าป่า (เป็นไม้เถาคล้ายต้นหมากบ้า)

2) ไม้ไผ่ปลายด้วน

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากผักพาป่า มาหลาม ไม้ปายด้วน กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากผัก (ฝัก) ฟ้าป่ามาหลาม ไม้ปลายด้วน กินดี วันเดือนดับ ดีแล

มีข้อพึงสังเกตว่า การรักษาโรคหอบหืดนี้นับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำเอาไม้ไผ่ปลายด้วน ซึ่งตามปกติไม้ไผ่ปลายด้วนนี้มักจะมีน้ำฝนค้างอยู่สรรพคุณเป็นยา นอกจากนี้หมอพื้นบ้านอีสานเชื่อว่าการนำไม้ไผ่ปลายด้วนมารักษาโรคเป็นการแก้เคล็ดอย่างหนึ่ง

พระสิทธิชัย ธีรปัญโญ (2554: สัมภาษณ์) ให้ทัศนะว่า ไม้ปลายด้วนจะช่วยตัดรากถอนโคนให้โรคร้ายหมดสิ้นไป

ส่วนบุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยมและพรชัย ศรีสารคาม (2554: สัมภาษณ์)ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ไม้ปลายด้วน หมอชาวบ้านจะใช้ไม้ไผ่ที่ปลายไม้หักหรือด้วนตามธรรมชาติเท่านั้น ซึ่งไม้ไผ่แบบนี้มักมีน้ำขังอยู่ที่ปลายนั้น มีข้อสังเกตว่าเนื้อไม้ไผ่ปลายด้วนจะมีความแข็งด้วยไม่มีเยื่อไม้ไผ่

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 27) คือ ฮากแกงแซง (เป็นไม้เถาวัลย์มักเกิดบนภูเขา) (บุญโฮม จันทราลักษณ์, 2554: สัมภาษณ์)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พาก 1 เอาฮากแกงแซง มาหลามมื้อเดือนดับดี

ถอดความได้ว่า เอารากแกงแซง มาหลามกินในวันเดือนดับดี

บุญโฮม จันทราลักษณ์ (2554 สัมภาษณ์) ให้ทัศนะว่า การที่หมอชาวบ้านรักษาคนไข้ในวันเดือนดับหรือวันข้างแรมด้วยเชื่อว่า หากรักษาในวันเหล่านี้จะทำให้โรคนั้นดับไปหรือหายไป ไม่กลับมาเป็นโรคอีกเลย

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากบก (รากของต้นกะบก)

2) ฮากหมากเขือ (รากของต้นมะเขือ)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากบก ฮากหมากเขือต้ม 3 บวย เอา 1 กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากบก รากมะเขือ นำไปต้ม 3 กระบวย เคี่ยวยาให้เหลือ 1 กระบวย กินดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

มีข้อสังเกตว่า หมอชาวบ้านอีสานมักใช้กระบวยที่ทำจากกะลามะพร้าว อาจเป็นเพราะว่า การใช้กระบวยที่ทำมาจากไม้เมื่อสัมผัสกับน้ำยาจะทำให้ยามีความบริสุทธิ์ ส่งผลให้ยามีคุณภาพดี

หากคนไข้มีอาการหืดหอบถึงขั้นมาดคอ (อาการระคายคอคล้ายกับมีเสลดติดคอ) ให้เลือกใช้ยาได้อีก 6 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 5 ตัวยา (หน้า 27-28) ได้แก่

1) เปือก(เปลือก)มูก
2) เปือก(เปลือก)บงนั่ง
3) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาเปือกมูก เปือกบงนั่ง อ้อยดำ ชั่งเท่ากันต้มกินดี

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกมูก เปลือกบงนั่ง อ้อยดำ ชั่งปริมาณเท่ากันแล้วนำไปต้มดื่ม ดี

ขนานที่ 6 ตัวยา (หน้า 28) ได้แก่

1) หัวบอน
2) ฮากอ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พาก 1 เอาหัวบอน ฮากอ้อยดำ ท่อกันต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า กลุ่ม 1 เอาหัวบอน รากอ้อยดำ ปริมาณเท่ากันต้มกินดี

ขนานที่ 7 ตัวยา (หน้า 28) คือ จอก(เป็นพืชลอยน้ำชนิดหนึ่งไม่มีลำต้น มีแต่รากเป็นกลุ่มใหญ่ มี 2 ชนิด ชนิดหนึ่งใบใหญ่ สีเขียวอ่อน ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ คล้ายกลีบกุหลาบ อีกชนิดหนึ่งใบติดกันเป็นห้อง ๆ คล้ายดอกจอกเครื่องในวัว) (ปรีชา พิณทอง, 2532 : หน้า 226)

วิธีปรุงยาและการรักษา คือ เอาจอกต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาจอกต้มกิน สุขภาพจะดีขึ้น

ขนานที่ 8 ตัวยา (หน้า 28) ได้แก่

1) ฮากหมากขามป้อม
2) น้ำพังคา (น้ำฝน) หรือ
3) น้ำหม้อนึ่ง

อุปกรณ์ที่ใช้ คือ หม้อนึ่งข้าว

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากขามป้อม ใส่น้ำพังคาก็ดี น้ำหม้อนึ่งก็ดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากมะขามป้อม ใส่น้ำพังคาก็ดี หรือจะใส่น้ำหม้อนึ่งข้าวก็ดีแล

พระอาจารย์สิทธิชัย ธีรปัญโญ (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า น้ำหม้อนึ่ง คือน้ำที่เหลือจากการนึ่งข้าวเหนียว ซึ่งในขณะที่นึ่งข้าวน้ำจะเดือดเป็นไอน้ำลอยขึ้นไปปะทะกับข้าวเหนียว

แล้วกลั่นตัวหยดลงมาในหม้อนึ่งนั้น หมอชาวบ้านจะได้น้ำที่มีสารอาหารและมีสรรพคุณเป็นยาลงมาด้วย

บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม (2554: สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า น้ำพังคาคือ น้ำฝนที่หยดจากหลังคาซึ่งอาจจะเป็นหลังคามุงหญ้าหรือหลังคาที่มุงด้วยไม้ก็ได้ แพทย์พื้นบ้านในสมัยโบราณบางคนมักจะเลือกเก็บน้ำฝนบริเวณเบื้องหัวนอน(ทิศตะวันออกหรือทิศทิศเหนือ) เชื่อว่ายานี้เป็นยาวิเศษที่ต้องอาศัยแม่ธรณี กล่าวคือ หมอยาจะต้องกล่าวขอยาจากแม่ธรณี (แผ่นดิน) แล้วขุดดินลึกลงไปประมาณสุดแขนแล้วหยุบ (ใช้นิ้วมือ 3 นิ้วหยิบสิ่งของ) ดิน หลังจากนั้นหมอชาวบ้านจะอธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอให้ยานี้มีสรรพคุณรักษาคนไข้ให้หาย หมอชาวบ้านจะกลั้นหายใจหยุบอย่างรวดเร็วจากนั้นนำดินที่ได้มาใส่ผ้าขาวห่อ ผสมกับรากมะขามป้อมรักษาอาการหืดหอบได้ดี

หากกรณีที่มีความจำเป็นที่จะต้องรักษาคนไข้ที่ไม่ใช่ฤดูฝนที่หาน้ำพังคา หรือน้ำฝนไม่ได้ หมอชาวบ้านจะขุดเอาน้ำในดินแทน (น้ำฝนที่ซึมลงดิน) โดยเลือกวันขุด เฉพาะวันอังคาร เวลาเช้าไม่เกิน 8 นาฬิกา หากมีใครซักถามห้ามโต้ตอบ ยาจะมีฤทธิ์แรง เชื่อว่าเป็นเคล็ดจะทำให้โรคหายได้และไม่กลับมาป่วยอีกเลย

ขนานที่ 9 ตัวยา ได้แก่

1) หัวงูเขียว ตัวหัวแดง
2) น้ำพังคา หรือ
3) น้ำหม้อนึ่ง (น้ำที่เหลือจากการนึ่งข้าว)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหัวงูเขียวตัวหัวแดงมาเผาบดใส่น้ำพังคาก็ดี น้ำหม้อนึ่งก็ดี กินดีนักแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหัวงูเขียวตัวหัวแดง มาเผาบดใส่พังคาก็ดี น้ำหม้อนึ่ง ก็ดี กินดีนักแล

อนึ่ง คัมภีร์ยาใบลานอีสานระบุว่าให้ใช้หัวงูเขียวตัวสีแดงเป็นส่วนหนึ่งในการปรุงยารักษาโรคหืดหอบนี้ จากการสอบถามข้อมูลหมอชาวบ้านหลายคนได้สันนิษฐานข้อมูลออกเป็น 2 ประเด็น คือ

ประเด็นแรก งูเขียว ตัวหัวแดง หมายถึง เป็นพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งชื่อ ต้นเครืองูเขียว มีหัวสีแดงอยู่ใต้ดิน (พระสิทธิชัย ธีรปัญโญ, 2554 : สัมภาษณ์)

ประเด็นหลัง งูเขียว ตัวหัวแดง เป็นสัตว์จำพวกงูชนิดหนึ่ง หัวสีแดง ตัวเป็นสีชมพู หากินบริเวณถ้ำที่ใกล้ธารน้ำตก

บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยมและทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์ (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า งูชนิดนี้ชาวบ้านเรียกว่า งูเขียวตาฟาง เหตุที่เรียกเช่นนี้เพราะ งูไม่สามารถมองเห็นได้ไกลเกิน 10 เซนติเมตร เมื่อเจอศัตรูงูจะฉกกัดที่สูงเหนือเข่าขึ้นไป พบอยู่บริเวณใบไม้ กลางดง และสวนมันสำปะหลัง หากใครถูกงูเขียวกัด พิษงูจะทำให้ผู้ป่วยเกิดอาการหาวและง่วงนอนอย่างมาก หากคนไข้หลับมักจะเสียชีวิต

ขนานที่ 10 ตัวยา (หน้า 28) ได้แก่

1) เก็ดเต่า (เกล็ดเต่า) 3 เก็ด(เกล็ด)
2) แมงขี้กหมวนขน 3 โต (ตัว)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

3) คาบแมงมุม 3 โต

4) น้ำสะอาด

5) เหล้าเด็ด

วัสดุที่ใช้ประกอบ คือ ตอก 3 เส้น

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาเก็ดเต่า 3 เก็ด แมงขี้กหมวนขน 3 ตัว คาบแมงมุม 3 ตัว ตอกกิวซ้าย 3 เส้น เผาบดผงห่อแพแช่น้ำ เอาเหล้าเด็ดตัด 3 บุป กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเกล็ดเต่า 3 เกล็ด แมงขี้กหมวนขน 3 ตัว คาบแมงมุม 3 ตัว ตอกกิวซ้าย 3 เส้น* (ใช้ตอกไม้ไผ่ม้วนมัดยาทางซ้ายมือ เชื่อว่าเป็นเคล็ด*ที่ว่า ขวาร้าย ซ้ายดี*) เผาบดผงห่อแพ แช่น้ำเอาเหล้าเด็ดตัด 3 อม กินดี

มีข้อสังเกตว่า หมอชาวบ้านให้ข้อมูลเกี่ยวกับเกล็ดเต่า ออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นแรก พระอาจารย์สิทธิชัย ธีรปัญโญ (2554 สัมภาษณ์) สันนิษฐานว่า เกล็ดเต่า อาจจะเป็นชื่อพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งชื่อ ต้นเกล็ดเต่า เป็นชนิดเดียวกันกับต้นเกล็ดลิ่น หรือต้นเกล็ดปลาช่อน หรือเกล็ดปลาหมอ ก็ได้

ประเด็นหลัง เกล็ดเต่าน่าจะเป็นเกล็ดของสัตว์ คือ เต่า (อุดล อัคคธรรม โม,พระ ทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์, บุญโฮม จันทราลักษณ์ และบุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, 2554 : สัมภาษณ์) มีความเห็นพ้องกันว่า เกล็ดเต่าในที่นี้ คือ เกล็ดที่อยู่บริเวณหลังเต่า หมอชาวบ้านอีสานมักจะเลือกเอาเต่าเพ็ก เกล็ดเต่าที่จะใช้ทำยาจะอยู่ที่กระดองเต่าด้านนอก อนึ่งการเอาเกล็ดเต่านั้นจะต้องเอาเต่าทั้งตัวมาเผาไฟแล้วลอกเอาเกล็ดจึงจะลอกเกล็ดเต่าได้ง่าย

ขนานที่ 11 (หน้า 29) ตัวยาที่ใช้ ได้แก่

1) แมงแอะ หรือ แมงขี้หยด (มีสีเขียวอมเหลือง)

2) แมงเงา (แมลงป่อง)

3) แมงคทมวน (แมลงป่องช้าง) 7 โต

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ยายัง เอาแมงแอะ แมงเงา แมงคทมวน 7 ตัว มาขั่วดอมกินดี

ถอดความได้ว่า ยาที่รักษาอาการหืดหอบเรื้อรัง เอาแมงแอะ (เลือกเอาตัวเมียจะมีสรรพคุณเป็นยาหรือจะเอารังมาแทนก็ได้) แมลงป่อง แมลงป่องช้าง 7 ตัว มาคั่วรวมกัน กินดี

ขนานที่ 12 ตัวยา (หน้า 29)ได้แก่

1) มดผง คือ ขี้ปลวกที่อยู่จอมปลวกมีลักษณะเป็นกลุ่มก้อน (สิทธิชัย ธีรปัญโญ, พระ, 2554 : สัมภาษณ์)

2) เหล้าเด็ด

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบ คือ ผ้าแพร

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

มดผงห่อแพแช่เหล้าเด็ดจุดไฟลุกถ้วย 1 กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอามดผงห่อแพแช่เหล้าเด็ดจุดไฟลุกถ้วยหนึ่ง กินดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขนานที่ 13 ตัวยา (หน้า 29) คือ หนแดง (พืช ใบมีสามแฉกสีแดง มีหัวเหมือนเผือก)

ยาต้มเอาหนแดง ต้มกินดี

ถอดความได้ว่า ยาต้ม หนแดง ต้มกินดี

ทองอินทร์ ปะระทัง, (2554 :สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า หนแดงมีสรรพคุณทางยาเรียกว่า เถาคันมี 2 ชนิด คือ เถาคันแดง และเถาคันขาว

ขนานที่ 14 ตัวยา (หน้า 29) ได้แก่

1) คันคากตายซาก (ซากคางคก)

2) หัวผุกใหญ่

3) ฮากส่องฟ้า

4) เหล้าเด็ด

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบ ผ้าแพร หรือผ้าขาวสะอาด

เอาคันคากตายซาก หัวผุกใหญ่ เผาบดผง แล้วขุดเอาฮากส่องฟ้าใส่ดอมแพห่อแช่ยาเด็ดกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาซากคางคก หัวบุก เผาบดเป็นผง แล้วขุดเอารากส่องฟ้า (การขุดในลักษณะนี้หมอยาต้องการรากสดของต้นไม้ เชื่อว่าจะคงฤทธิ์ยาสูง) ใส่ดอม (ในผ้าแพร) ไปในผ้าแพร ห่อแช่ยาเด็ดกินดี

มีข้อสังเกตว่า คางคกที่ตายซาก น่าจะมีความหมายใน 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะแรก คางคกตายซาก หมายถึง คางคกที่เป็นสัตว์ (บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม. และทองอินทร์ ปะระทัง, 2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า หมอชาวบ้านในสมัยโบราณใช้คางคกเป็นยารักษาโรค ซึ่งมีเคล็ดคือ เลือกเอาคางคกตัวที่ตายเอง เพราะเชื่อว่าคางคกจะสะอาด ปลอดภัยจากเชื้อโรค

ลักษณะหลัง คางคกตายซาก เป็น พืชชนิดหนึ่ง (สิทธิชัย ธีรปัญโญ,พระ, 2554 : สัมภาษณ์) สันนิษฐานว่า คันคากตายซาก น่าจะหมายถึง ต้นพญาคางคกที่ตายแล้ว

นอกจากนี้บุญโฮม จันทราลักษณ์, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า การขุดเอารากส่องฟ้าเพื่อต้องการความสดของยา เมื่อได้มาแล้วจะเผาขูดเปลือกบาง ๆ ตำหรือบด อย่าให้รากยาแห้ง สามารถเก็บรักษาได้ประมาณ 2 ปี

บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า รากสดของต้นส่องฟ้าจะมีกลิ่นฉุน กินลำบากหากตากให้แห้งกลิ่นยาจะลดลง และเก็บรักษาได้นาน

1.3 โรคชะดวงดัง หรือ ริดสีดวงจมูก โรคนี้มีอาการคัน และแน่นจมูก หายใจไม่สะดวก คล้ายจะเป็นหวัด ในช่องจมูกเหมือนมีเสลดมาติดอยู่ บางรายมีอาการเรื้อรังเป็นแรมปี ในบางครั้งอาจไม่มีความรู้สึกในการรับกลิ่น หรือมีน้ำมูกออกเป็นหนอง บางรายมีติ่งเนื้อและเมือกอุดกั้นรูเปิดของไซนัส อาจทำให้เกิดอาการปวดที่หัวคิ้วหรือโหนกแก้ม

คัมภีร์ยาใบลานระบุตำรับยาในการรักษาโรคริดสีดวงจมูก (หน้า 20) จำนวน 21 ขนาน

ขนานที่ 1 ตัวยาที่ใช้ ได้แก่

1) เขาควยด่อน (เขาควายเผือก) 1 กำมือ หรือ 1 กรัม

2) แก่นกางของ(แก่นปีบ) 1 ส่วน

3) หน่วยฝ้ายคำ 1 กำมือ หรือ 1 กรัม

4) เปือกขาม สิ่ง 1 หมายถึง เปลือกของต้นมะขาม จำนวนครึ่งหนึ่งของเสี้ยว หรือ 1 ใน 4 ส่วน

5) ข้อไม้ไผ่บ้าน 100 ข้อ

6) ข้อไม้ซางไพ

7) อ้อยดำ 5 บาท

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ยาชะดวงดังก็ดี ชะดวงหนองก็ดี ขูดเอาเขาควายต่อน กำ 1 แก่นกางของ 1 หน่วย ฝ้ายกำ 1 เปือกขามสิ่ง 1 ข้อไม้ไผ่บ้านฮ้อยข้อ ข้อไม้ซางไพ อ้อยดำใส่ 5 บาท ต้มกินดี

ถอดความได้ว่า ขูดเอาเขาควายเผือก 1 กำมือ (1 กรัม) แก่นปีบ 1 ผลฝ้าย กำ 1 เปลือกขาม 1 ใน 2 ของเสี้ยว (1 ใน 4 ส่วน) ข้อไม้ไผ่บ้าน 100 ข้อ ข้อไม้ไผ่ซางไพ อ้อยดำใส่ 5 บาท ต้มกินดี

อนึ่ง พระอุดล สืบสิงห์, (2554: สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า ข้อไม้ไผ่บ้าน หรือตาไม้ไผ่บ้าน หรือติวไม้ไผ่บ้านมีสรรพคุณเป็นยา และหมอชาวบ้านในสมัยโบราณเชื่อว่า ถ้าเรียกว่าตาจะทำให้ตามัวมองเห็นไม่ชัด จึงเรียกว่าข้อ เวลาเก็บยาให้หมอชาวบ้านกลั้นใจเอาเพียง 7 ตาก็พอ ส่วนในกรณีที่คัมภีร์ยาใบลานระบุให้เอา 100 ข้อ น่าจะหมายถึง ให้เอามามาก ๆ

ในกรณีที่ผู้ป่วยเป็นริดสีดวงจมูก มีหนองและมีเลือดปนนั้น คัมภีร์ยาใบลานอีสาน (หน้า 20) ระบุว่าให้ใช้ยาขนานต่อไปนี้

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากหว้านไฟ

2) ปีบปีแดง

3) เปือกหมาก

4) น้ำพังคา (น้ำฝน)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากหว้านไฟ ปีบปีแดง เปือกหมากท่อกัน ต้มอาบจักกินเทียว ใส่น้ำพังคากินดี ๆ

ถอดความได้ว่า ให้เอารากหว่านไฟ ปีบปีแดง เปลือกหมากในปริมาณเท่า ๆ กัน ใช้ต้มอาบและใช้ผสมน้ำฝนกินด้วยจะได้ผลดี

1.4 โรคฟัน อาการ ปวดฟัน เหงือกอักเสบ หรือบวม ในบางรายอาจมีเลือดออกเรื้อรัง

คัมภีร์ยาใบลานใช้ตำรับยารักษาโรคฟันด้วยการใช้ยาจำนวน 3 ขนาน (หน้า 35,73) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 34-35) ได้แก่

1) เปือกแหน

2) น้ำสะอาด

อุปกรณ์ที่ใช้ คือ บวย (กระบวยใช้สำหรับตวงยาต้ม)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ผิเป็นซดวงแข่ว เอาเปือกแหนมาเขี่ยว 3 บวย เอา 1 อม ดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกแหนมาเคี่ยว 3 กระบวย เอา 1 กระบวย ใช้อมดีแล ในกรณีที่กกแข่วไค่ หรือฟันกรามบวม อักเสบ ให้ใช้ยา ขนานที่ 2 และ 3 ดังนี้

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 35) ได้แก่

1) ฮากตีนตั่ง

2) ฮากส้มผ่อ (รากข่อย)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากตีนตั่ง ฮากส่มพ่อ อมดี

ถอดความได้ว่า เอารากตีนตั่ง รากข่อย อมดี

บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, (2554: สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า ต้นตีนตั่งมี 2 ชนิด คือ ต้นตีนตั่งใหญ่และต้นตีนตั่งน้อย ในกรณีที่เป็นยาให้ใช้รากตีนตั่งน้อย ส่วนรากส้มผ่อมีชื่อเรียกอีกอย่างว่าต้นข่อย ในสมัยโบราณคนไทยนิยมใช้ก้านต้นข่อยทุบให้ปลายกิ่งแตกแทนแปรงสีฟัน ทำให้ฟันแข็งแรงดี

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 73) ได้แก่

1) ฮากเก็ดลิ่นน้อย (รากเกล็ดลิ่นน้อย)

2) เปือกแคน(เปลือกตะเคียน)

3) ปาแดกปาน้อย (ปลาร้าตัวเล็ก ๆ)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ยากกแข่วใคให้เอา ฮากเก็ดลิ่นน้อย เปือกแคน ปาแดกปาน้อยใส่สะหน่อยต้มฮมดี

ถอดความได้ว่า ยารักษาฟันกรามบวมอักเสบ ให้เอารากเกล็ดลิ่นน้อย เปลือกแคน ปลาร้าตัวเล็กใส่เพียงเล็กน้อย ต้มรมดี

ถ้าผู้ป่วยเป็นโรคฟันและมีอาการเป็นลมร่วมด้วย คัมภีร์ยาใบลานอีสาน (หน้า 73) ระบุว่าให้ใช้ยาตำรับ ต่อไปนี้

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) หนอกใบบก คือ ใบบัวบก หนัก 4 บาท

2) พริกน้อย 1 บาท

3) น้ำร้อน

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหนอกใบบก หนัก 4 บาท พริกน้อยบาท ตำใส่น้ำฮ้อน แก้ลมชู จำพวกดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาใบบัวบกหนัก 4 บาท พริกน้อยบาท ตำใส่น้ำร้อน แก้ลมชูขึ้นจำพวกนี้ ดีแล

นอกจากนี้ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานยังได้บอกวิธีป้องกันและดูแลรักษาให้ฟันคงทนแข็งแรง(แข่วหมั่น)ด้วยการใช้ยาขนานที่ 5-12 (หน้า 34-36) ได้แก่

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) เปียกค่อส้ม

2) ฮากส้มผ่อ (รากข่อย)

3) ฮากตีนตัง

4) เปือกกระโดน (ต้นกระโดนมี 2 ชนิด ได้แก่ กระโดนโคก กระโดนน้ำ หมอชาวบ้านใช้เปลือกกระโดนโคกทำยา)

5) เปือกเชียง (สีเสียด ชาวบ้านมักจะใช้สีเสียดร่วมกับการเคี้ยวหมาก หมอชาวบ้านเลือกใช้สีเสียดสีส้ม ไม่มีหนาม ทำยา)

6) เปือกแต้

7) เปือกเกี้ยง

8) เปือกเกาเลา

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาเปียกค่อส้ม ฮากส้มผ่อ ฮากตีนตัง เปือกกะโดน เปือกเชียง เปือกแต้ เปือกเกี้ยง เปือกกาเลา ท่อกันมาต้มอมแล้วพ่นเสีย หมั่นแล ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาเปลือกค้อส้ม รากส้มผ่อ รากตีนตัง เปลือกกระโดน เปลือกเชียง เปลือกแต้ เปลือกเกลี้ยง เปลือกกาเลา มาต้มอมแล้วบ้วนทิ้งเสีย จะทำให้ฟันแข็งแรงดี

ขนานที่ 6 ตัวยา คือ ใบเคือเขามวก (บางถิ่นเรียกว่าสบู่เครือ)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาใบเครือเขามวก มาอม ดี

ถอดความได้ว่า เอาใบเครือเขามวก ใช้อม ดี

บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า เครือเขามวก นอกจากจะมีสรรพคุณในการรักษาฟันให้คงทนแข็งแรงแล้ว ชาวบ้านยังใช้ในการลอกสิวฝ้า ด้วยการตำเครือเขามวกให้ละเอียดแล้วพอกหน้าจะทำให้ใบหน้าสดใส สวยงาม

ขนานที่ 7 ตัวยา (หน้า 34) คือ ไม้แหน

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาไม้แหน มาฟักเผาอม แข่วหมั่นแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาไม้แหนมาสับแล้วเผา อมจะทำให้ฟันแข็งแรง

ขนานที่ 8 ตัวยา (หน้า 34) ได้แก่

1) เปือกคูน

2) สำพ่อ หรือ ส้มผ่อ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาเปือกคูน สำพ่อ เขี่ยวให้ขุ่น จึงเจียหมั่นแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกคูน ส้มพ่อ เคี่ยวให้ขุ่น จึงสีฟัน ฟันจะคงทนแข็งแรง

ขนานที่ 9 ตัวยาที่ใช้ (หน้า 35) ได้แก่

1) ปลากระเดิด คือ ปลากระดี่ 3 ตัว

2) ฮากส่องฟ้า

3) ต้นชามัด

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาปลากะเดิด 3 โต มาตัดหางถิ่มเสีย เอาแต่ตัวมาฟักแหลกแล้วตากแดดไว้ จึงเอาฮากส่องฟ้า ซามัด มาขูดตากแดดไว้แล้ว จึงบดผงซู่อัน แล้วจึงเอายาแช่ว

ถอดความได้ว่า ให้เอาปลากระดี่ 3 ตัว มาตัดหางทิ้งเสีย เอาหัวปลามาสับให้แหลกแล้วนำไปตากแดดไว้ จึงเอารากส่องฟ้า ซามัด มาขูดตากแดดไว้แล้ว จึงบดผงทุกอัน แล้วจึงเอามาเป็นยาอุดฟัน

ขนานที่ 10 ตัวยา ได้แก่

1) น้ำเกี๋ยงดิบ (ยางต้นรัก)

2) เต้าพัน 1

3) หมากเขือขื่นสุก หน่วย 1 (1 ลูก)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

น้ำเกี๋ยงดิบ เต้าพัน 1 มาคุลีกา กับดอมกันแล้วจึงเอาหมากเขือขื่นสุก หน่วย 1 มาเจาะควดในออกเสียถ่อง 1 แล้วจึงเอายาฝุ่นนั้นมาใส่ ตั้งเถ่าฮ้อน คนให้ได้แล้วจึงเจียเทอญ แช่วหมั่นนักเท่าตายแล

ถอดความได้ว่า ให้เอาน้ำยางต้นรัก และเต้าพันรวมกันมาคลุกเคล้ากันแล้ว เอามะเขือขื่นสุก 1 ลูก มาคว้านเอาเมล็ดออกเสีย 1 ใน 3 แล้วจึงเอายากลุ่มนี้มาตั้งขี้เถ้าร้อน คนให้ได้จึงขัดหรือถู ฟันเทอญ ยาขนานนี้จะทำให้ฟันคงทนแข็งแรงดีมากจนกว่าตัวตาย

ในกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการฟันกรามบวมหรืออักเสบ ให้ใช้ยาขนานที่ 7 และ 8 ตามลำดับ ได้แก่

ขนานที่ 7 ตัวยา (หน้า 73) ได้แก่

1) ฮากเก็ดลิ่นน้อย

2) เปือกแคน(เปลือกตะเคียน)

3) ปาแดกปาน้อย

วิธีปรุงยาและการรักษา

ยากกแช่วใคให้เอา ฮากเก็ดลิ่นน้อย เปือกแคน ปาแดกปาน้อย ใส่สะหน่อยต้ม ฮมดี

ถอดความได้ว่า ให้เอารากเก็ดลิ่นน้อย เปลือกตะเคียน ปลาร้าตัวเล็กใส่เล็กน้อย ต้มรมควันดี

หากผู้ป่วยมีลมในกระเพาะอาหาร หรือลำไส้ร่วมด้วยให้ใช้ขนานต่อไปนี้

ขนานที่ 11 ตัวยา (หน้า 73) ได้แก่

1) หนอกใบบก (ใบบัวบก) 4 บาท

2) พริกน้อย (พริกพื้นบ้านชนิดหนึ่ง) 1 บาท

3) น้ำร้อน

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหนอกใบบก หนัก 4 บาท พริกน้อยบาท ตำใส่น้ำฮ้อน แก้ลมซู จำพวกดีแล

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า ให้เอาใบบัวบก หนัก 4 บาท พริกน้อย 1 บาท ตำใส่น้ำร้อน แก้ลมทุกจำพวก ดีแล

1.5 โรคพิดใจ อาการ หายใจฝืด หายใจไม่สะดวก

คัมภีร์ยาใบลานอีสานรักษาโดยใช้ตำรับยา จำนวน 5 ขนาน (หน้า 46-47) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 46) ได้แก่

1) ขิง

2) กระเทียม

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาขิง เทียม กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาขิง และกระเทียม กิน สุขภาพจะแข็งแรงดี

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 46) ได้แก่

1) ยองหมากขาม (เส้นใยของฝักมะขาม)

2) คาบแมงมุม

3) น้ำเผิ่ง (น้ำผึ้ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอายองหมากขาม คาบแมงมุม 3 ตัว เผาน้ำเผิ่งตัดกินดี

ถอดความได้ว่า เอาเส้นใยของฝักมะขาม คาบแมงมุม 3 ตัว เผาแล้วใช้น้ำผึ้งตัด ต้มกินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 46) ได้แก่

1) บงเทา (สันนิษฐานว่า เป็นชื่อบงชนิดหนึ่ง เปลือกบาง ข้อใหญ่ยาว)

2) เหล้า (นิยมใช้เหล้าขาว)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ยาพิดใจ เอาบงเทา เผาบดแช่น้ำเหล้า กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ยาพิดใจ (ยารักษาโรคหายใจฝืด หายใจไม่สะดวก) เอาบงเทา เผาบดแช่เหล้า กินดี

ขนานที่ 4 ตัวยา (หน้า 46) ได้แก่

1) เบี้ย (หอยเบี้ยที่คนไทยในสมัยโบราณใช้แทนเงิน)

2) น้ำสะอาด

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พาก 1 เอาเบี้ยเผาชวดน้ำแช กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเบี้ยเผาไฟให้ร้อนจัด แล้วนำไปแช่น้ำ กินดี

ขนานที่ 5 ตัวยา (หน้า 46) ได้แก่

1) ดอกคำ (สันนิษฐานว่าน่าจะเป็น ดอกโกสุม หรือมีชื่อเรียกอีกว่า สางคำ หรือแสนคำ หรือต้นทองป่า บางคนเชื่อว่าเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ไม้มงคล มีดอกสีเหลือง เกิดใกล้บริเวณบุ่ง(พื้นที่ที่น้ำท่วมขัง) คนโบราณชอบนิยมใช้เคี้ยวหมาก)

2) น้ำสะอาด

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
RAJABHAT RAMPHAIPHANNEE UNIVERSITY

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ คือ แพร หรือผ้าขาว

วิธีการปรุงและการรักษา ดังนี้

พาก 1 เอาแพขาวห่อดอกคำ แช่น้ำกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาแพรขาวห่อดอกคำแช่น้ำ กินดี

1.6 โรคเสลด อาการมีเมือกข้นเหนียวขึ้นมาจุกที่คอและปิดหลอดลมทำให้หายใจไม่ออกอาจทำให้เสียชีวิตได้ เชื่อว่าสาเหตุเกิดจาก ภาวะสารอาหารไม่สมดุล ทำให้ร่างกายอ่อนแอ

คัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ยารักษา 7 ขนาน ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 67) ได้แก่

1) หญ้าหอมแก้ว

2) งาดิบ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหญ้าขึ้นเอาหญ้าหอมแก้ว งาดิบ ตำกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหญ้าหอมแก้ว งาดิบ ตำให้กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 67) ได้แก่

1) สบไถ (หัวไถใช้บริเวณปลายไถ)

2) น้ำสะอาด

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาสบไถ เผาจุ่มน้ำ กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาสบไถเผาไฟจุ่มน้ำ กินดี

ขนานที่ 3 ตัวยาที่ใช้ (หน้า 67) ได้แก่

1) ใบหมากเว่อ (มะงั่ว)

2) ใบตูมตัง

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาใบหมากเว่อ ใบตูมตัง เขี่ยวกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบมะงั่ว ใบตูมตัง เคี่ยวกินดี

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) เครือเขาปวก

2) น้ำเผิ่ง (น้ำผึ้ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาเครือเขาปวก ขูดแห้งบดผงใส่น้ำเผิ่ง ปั้นลูกกลอนกินดี

ถอดความได้ว่า เอาเครือเขามวก ขูดแห้งบดผงใส่น้ำผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอนกินดี

ในกรณีที่ผู้ป่วยมี อาการเสลดขึ้นถึงคอ ให้ใช้ขนานที่ 5 (หน้า 68) ตัวยา ได้แก่

1) หมากแค้ง (มะเขือพวง)

2) น้ำอ้อย

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เอาหมากแค้ง มาบีบใส่น้ำอ้อย กินดี

ถอดความได้ว่า ให้เอาลูกมะเขือพวงบีบให้แตก ใส่น้ำอ้อย กินดี

ขนานที่ 6 ตัวยา (หน้า 68) ได้แก่

1) น้ำหม้อนึ่ง

2) ฝ้ายดำ (ต้นฝ้ายชนิดหนึ่ง มีผลเท่านิ้วหัวแม่มือ เปลือก ใบ ลำต้น มีสีดำ) (สิทธิชัย ธีรปัญโญ, พระ, 2554 : สัมภาษณ์)

3) ดอกคำ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาน้ำหม้อนึ่ง ฝ้ายดำ ดอกคำใส่กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาน้ำหม้อนึ่ง ฝ้ายดำ ดอกคำ ใส่กินดี

ขนานที่ 7 ตัวยา (หน้า 67) ได้แก่

1) ใบดอกไหมแก่

2) น้ำมันหมู

วิธีปรุงยาและการรักษา

ยากัดเสลด เอาใบดอกไหมแก่มาจีนใส่น้ำมันหมู กินดี

ถอดความได้ว่า ยากัดเสลด ให้เอาใบดอกไหมแก่มาเจียวหรือทอด ใส่น้ำมันหมู กินดี

ขนานที่ 8 ตัวยา (หน้า 68) ได้แก่

1) ฮากผักขะ (รากชะอม)

2) ฮากตำแย

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากผักขะ ฮากตำแย แช่น้ำกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากผักขา รากตำแย แช่น้ำ กินดี

1.7 โรคไอ อาการระคายคอ ไอ

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานระบุตำรับยาในการรักษาอาการไอ จำนวน 12 ขนาน (หน้า 68-71) ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) หน่วยหมากสัง 1 (ลูกกะสัง 1 ผล)

2) ปาค่อ (ปลาช่อน) 7 โต (ตัว)

3) พริก

4) ขิง

5) เทียม (กระเทียม) 7 หัว

6) 30 กีบ คือ ผ้าขี้ริ้ว (อวัยวะภายในของวัว หรือควาย)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหน่วยหมากสัง 1 ปาค่อ 7 ตัว เอาแต่บือทางหาง ปิ้งให้สุก พริก ขิง เทียม 7 หัว 30 กีบ 1 มาตำดอมกันกินดี ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า เอาลูกกะสัง 1 ลูก ปลาช่อน 7 ตัว เอาแต่บือ (สะดือ) มาทางหางปลา ย่างให้สุก พริก ขิง กระเทียม 7 หัว 30 กีบ 1 มาตำรวมกันกินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา คือ ฮากขี้อ้น หมายถึง รากหญ้าขี้อ้น (พระสิทธิชัย ธีปัญโญม, พระ, 2554: สัมภาษณ์)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากขี้อ้น เขี่ยวกินดี

ถอดความได้ว่า เอารากขี้อ้น เคี่ยวกินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ใบปูฮา

2) ใบหุ่งแดง คือ ใบระหุ่งแดง

3) หญ้าหอมแก้ว

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ยาไอปากบ่ได้ เอาใบปูฮา ใบหุ่งแดง หญ้าหอมแก้ว ต้มกินดี

ถอดความได้ว่า หากมีอาการไอพูดไม่ได้ ให้เอาใบปูฮา ใบหุ่งแดง หญ้าหอมแก้ว ต้มกินดี

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) เคือเขาฮอ (เถาบอระเพ็ด)

2) พริก

3) ขิง

4) เทียม (กระเทียม)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาเคือเขาฮอ พริก ขิง เทียม ท่อกันตำกินดี

ถอดความได้ว่า เอาเถาบอระเพ็ด พริก ขิง กระเทียม ปริมาณเท่ากัน ต้มกินดี

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากดอกพุด

2) พริก

3) ขิง

4) เทียม

5) เกือ (เกลือ)

6) หมากแปบ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากดอกพุด มาขูด เอา พริก ขิง เทียม เกลือแด่ตำใส่หมากแปบ อมดี

ถอดความได้ว่า เอารากดอกพุดมาขูด เอาพริก ขิง กระเทียม เกลือตำใส่หมากแปบ อมดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

1) หมากส้มป่อย 7

2) พริก

3) ขิง

4) เทียม

5) เกือ

6) หมากเขือขื่น (มะเขือพันธุ์พื้นเมืองชนิดหนึ่ง เมื่อผลสุกจะมีสีเหลือง รสขื่น)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอา หมากส้มป่อย 7 พริก ขิง เทียม 7 เกือแด่ตำให้แหลก ใส่หมากเขือขื่นอมดี

ถอดความได้ว่า หมากส้มป่อย 7 ลูก พริก ขิง กระเทียมอย่างละ 7 กีบ ใส่เกลือตำให้แหลก ใส่หมากเขือขื่น อมดี

กรณีที่ผู้ป่วยมีอาการไอ และมีเลือดออกจากคอ (เลือดซึมออกมานอกเส้นเลือดไหลเข้าช่องคอ ทำให้เลือดออกจากปาก)ให้ใช้ยาขนานที่ 7 หรือ 8 หรือ 9 ดังนี้

ขนานที่ 7 ตัวยา ได้แก่

1) ปูฮา

2) หอมแก้ว คือ หญ้าหอมแก้ว

3) น้ำเผิ่ง

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาปูฮา หอมแก้ว 7 ยอด บดใส่น้ำเผิ่งกิน ดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาต้นปูฮา หญ้าหอมแก้ว 7 ยอด บดใส่น้ำผึ้งกิน ดีแล

ขนานที่ 8 ตัวยา คือ น้ำอ้อย

วิธีการปรุงยาและการรักษา ดังนี้

น้ำอ้อยก็ดี ต้มให้สุก กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า น้ำอ้อยต้มให้สุก กินดี

ขนานที่ 9 ตัวยา คือ เคือพายสง

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาเคือพายสง ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเครือพายสง ต้มกินดี

เมื่อมีอาการไอและเจ็บหน้าอกร่วมด้วย ให้ใช้ยาขนานที่ 10 และ 11 ดังนี้

ยาขนานที่ 10 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกก่าม

2) น้ำมะพร้าว

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ยาไอเจ็บหัวอก เอาเปือกก่ามตำเอาหมากพร้าวเป็นน้ำ กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า กรณีที่ผู้ป่วยมีอาการไอแล้วเจ็บหน้าอก ใช้เอาเปลือกก่าม ตำเอามาผสมกับน้ำมะพร้าว กินดี

ขนานที่ 11 ตัวยา ได้แก่

1) ต้นผักกาส (ผักกาด เป็นพืชชนิดหนึ่งมักเกิดตามท้องทุ่ง) ซีก 1 (แบ่งครึ่ง)

2) เข้าหมิ้น (ขมิ้น ซีก 1

3) หมากนาว

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาต้นผักกาส ซีก 1 ขมิ้นซีก 1 บดผงแล้วเอาหมากนาวเป็นน้ำปั้นลูกกลอน กินดี

ถอดความได้ว่า เอาต้นผักกาด แบ่งเอาครึ่งหนึ่ง ขมิ้น แบ่งเอาครึ่งหนึ่ง บดเป็นผงแล้วเอาน้ำมะนาวปั้นเป็นยาลูกกลอน กินดี

เมื่อคนไข้มีอาการไอ และหืดหอบร่วมด้วย ให้ใช้ยาขนานที่ 12

ตัวยาที่ใช้ ได้แก่

1) หน่วย(ลูก)ส้มป่อย

2) ฮากดอกซ้อน (รากดอกมะลิ)

3) เคือตาปา

4) ฮากแค้ง (รากมะเขือพวง)

5) ฮากเขือขื่น

6) ใบปูฮา

7) เคือเขาฮอ(เถาบอระเพ็ด)

8) ฮากพุด(รากพุทธ)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหน่วยส้มป่อย ฮากพุด ฮากดอกซ้อนเคือเขาหมวก เคือตาปา ฮากแค้ง ฮากเขือขื่น ขั่วบาใส่เมี่ยงกินดี ฯ ใบปูฮา เป็นเหมี่ยง เคือเขาฮอใส่หน่อยหนึ่ง กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า หากมีอาการระคายคอ จะไอหรือไอก็ดี มีอาการหอบหืดก็ดี ให้เอาลูกส้มป่อย รากพุทธ เครือเขามวก เครือตาปลา รากมะเขือพวง รากมะเขือขื่น คั่วบดใส่เมี่ยง (เมี่ยงอีสาน)กินดี หรือ เอาใบปูฮาเป็นใบเมี่ยง ใช้เถาบอระเพ็ดใส่เล็กน้อย กินดี

1.8 โรคชหมองคอ หรือ ชะมองคอ (หน้า 71)

หมอพื้นบ้าน และนักวิชาการทางการแพทย์และนักปราชญ์ชาวอีสานหลายท่านได้ให้ความรู้เรื่องอาการของโรคชหมองคอ หรือ ชะมองคอ ไว้ดังนี้

หมอทองอ่อน, (2554: สัมภาษณ์) กล่าวว่า โรคชหมองคอ คืออาการทอมซิลอักเสบ จัดเป็นกลุ่มโรคปะดง หรือ รูมาตอย อาการ คอแห้ง ปวดหัว ไมเกรน เจ็บคอเหมือนมีเสลดติดคอ

ชุติกาญจน์ ปิยะศิลป์, (2554: สัมภาษณ์)สันนิษฐานว่า โรคชหมองคอ มีอาการคล้ายวัณโรคหรือโรคคอตีบ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, (2554: สัมภาษณ์) เรียกโรคชหมองคอว่า โรคกะปูรท้อง

พรชัย ศรีสารคาม, (2554: สัมภาษณ์)ให้ข้อมูลว่า ในพระพุทธศาสนาห้ามผู้ป่วยโรคชมองคอบวช ซึ่ง ชุติกาญจน์ ปิยะศิลป์, (2554: สัมภาษณ์) อธิบายเพิ่มเติมว่า โรคนี้อาจจะเป็นโรคเกี่ยวกับปอดติดเชื้อหรือ ปอดอักเสบ สามารถติดต่อกันได้

คัมภีร์ยาใบลานอีสานได้ระบุตำรับยารักษาโรคชหมองคอ จำนวน 6 ขนาน (หน้า 71-73) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 71) ได้แก่

1) ฮากหย้าคา (รากหญ้าคา)
2) ฮากแฝก(รากหญ้าแฝก)
3) ฮากแขม
4) ฮากอ้อ
5) ฮากเลา (พืชชนิดหนึ่ง ชาวอีสานส่วนหนึ่งเชื่อว่าใช้ขับไล่ภูตผี ปีศาจได้)

วิธีปรุงยาและวิธีรักษา ดังนี้

เอาฮากหญ้าคา ฮากแฝก ฮากแขม ฮากอ้อ ฮากเลา เคี่ยวใส่น้ำอ้อยกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากหญ้าคา รากแฝก รากแขม รากอ้อ รากเลา เคี่ยวใส่น้ำอ้อย กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 71) ได้แก่

1) เปือกเดื่อเกี้ยง
2) ถั่วชะแดด
3) ข้าวจ้าว
4) อ้อยดำ
5) ก้วย(กล้วย)ตีบ สุก หน่วย 1 (1 ลูก)
6) ข้าวตอก ฟาย 1 (1 อุ้งมือ)
7) น้ำมะพร้าว

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พวก 1 เอาเปือกเดื่อเกี้ยง ถั่วชะแดด ข้าวจ้าว อ้อยดำ ก้วยตีบสุกหน่วย 1 เอาข้าวตอกฟาย 1 หมากพร้าว เป็นน้ำดองกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกเดื่อเกี้ยง ถั่วชะแดด ข้าวเจ้า อ้อยดำ กล้วยตีบสุก 1 ลูกเอาข้าวตอก 1 อุ้งมือ ใช้น้ำมะพร้าวเป็นน้ำดอง หรือ แช่ยา กินดี

อนึ่ง คำว่าข้าวตอก มีผู้รู้ได้ให้ความหมายเป็น 2 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นแรก ข้าวตอก หมายถึง พืชชนิดหนึ่ง ชื่อ ต้นข้าวตอก มีลักษณะคล้ายต้นผักหวาน (พระสิทธิชัย ธีรปัญโญ, 2554: สัมภาษณ์)

ประเด็นหลัง ข้าวตอก หมายถึง ข้าวกล้องหรือข้าวซ้อมมือ นำข้าวกล้องมาแช่น้ำให้งอกเรียกว่า ข้าวตอก (อุดล อัคคธรรมโม,พระ, หมอพื้นบ้านคนอื่น ๆ และ ชุติการณ์ ปิยะศิลป์ 2554: สัมภาษณ์)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) หนามไม้ไผ่ป่า

2) คมพาว

3) คมตาน (คมตาล ใช้ในส่วนที่เป็นก้านใบตาลจะมีขอบที่คม) (อุดลย์ สืบสิงห์, พระ, 2554: สัมภาษณ์)

4) ฮากหมากเขียขื่น

5) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหนามไม้ไผ่ป่า คมพาว คมตาน ฮากหมากเขียขื่น อ้อยดำ ท่อกัน ทังมวล ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหนามไม้ไผ่ป่า คมปาว คมตาล รากมะเขือขื่น อ้อยดำ ในปริมาณเท่ากันทั้งมวล ต้มกินดี

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) ส่องฟ้า

2) ชะมัด

3) หรดาร เป็น ดินที่มีแร่ธาตุ ใช้เป็นยาได้

4) ขี้เจีย คือ มูลค้างคาว

5) น้ำพังคา

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาส่องฟ้า ชะมัด หรดาร ขี้เจียท่อกันบดผง ยาพังคาอันตกหัวทีนั้น เป็นน้ำ ปั้นลูกกลอนกินดี

ถอดความได้ว่า เอาส่องฟ้า ชะมัด หรดาร ขี้ค้างคาว ปริมาณเท่ากัน บดเป็นผง ยาพังคาอันหัวตกทีนั้นเป็นน้ำ (กลั่น สกัดด้วยไอน้ำ) ปั้นลูกกลอน กินดี

มีข้อสังเกตว่า การที่เอาน้ำพังคา (น้ำฝน) มาผสม ส่องฟ้าชะมัด หรดาร เพราะว่าน้ำพังคานี้เป็นตัวเชื่อมยา (ชุติกาญจน์ ปิยะศิลป์, 2554: สัมภาษณ์)

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกเดื่อดิน (บาชาดเครือ หรือ ตอกแตก พืชกอ มักเกิดตามลำน้ำ เช่น ลำน้ำชี ลำน้ำปาว เป็นต้น) จำนวน 1,000 กรัม

2) น้ำอ้อยดำ จำนวน 1,000 กรัม

3) ไข่ไก่ หรือไข่เป็ด

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ ประกอบ คือ หลอดดูด

วิธีปรุงยาและการรักษา (หน้า 72) ดังนี้

ขูดเอาเปือกเดือหิน ให้ได้พัน 1 น้ำอ้อยดำ พัน 1 คุลีกากัน ตากไข่แล้วพัดตำแล้ว เอากอกดูดกินก่อนดีแล ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า ขูดเอาเปลือกเดื่อดินให้ได้ 1,000 กรัม น้ำอ้อยดำ 1,000 กรัม คลุกเคล้าให้เข้ากัน จากนั้นนำไข่ไปตากแดดให้แห้งแล้วนำมาตำ ผสมตัวยาแล้วใช้หลอดดูดกินดีแล

ขนานที่ 6 ตัวยา (72-73) ได้แก่

1) ปลาดุก (หมอพื้นบ้านนิยมใช้ปลาดุกนา หรือปลาดุกที่มีอยู่ตามธรรมชาติจะไม่มีกลิ่นคาว และไขมันมาก)

2) ใบผีเสื้อ (ใบของต้นคนทีสอ มี 2 ชนิด ได้แก่ ชนิดที่มีใบสีขาว และชนิดที่มีใบสีดำ)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

พาก 1 เอาปลาดุกมาต้มดอม ใบผีเสื้อกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า กลุ่ม 1 เอาปลาดุกมาต้มรวมกับใบผีเสื้อ กินดี

1.9 โรคคัดอก หรือเจ็บเสียด (หน้า 43-44) อาการแน่นหน้าอก หายใจไม่ค่อยสะดวก ในคัมภีร์ยาใบลานใช้ยารักษา 6 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ติวไม้ไผ่

2) หัวแผก (หัวหญ้าแฝก)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาติวไม้ ไผ่ หัวแผกต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาติวไม้ไผ่ หัวหญ้าแฝกต้มกิน ดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) แก่นต้นหางนกยูง

2) หอยปากกว้าง

3) หมากบ้า

4) ขิงแคง (กระชาย)

5) พริกไทย 7 เม็ด

6) น้ำฮ้อน (น้ำร้อน)

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาหางยุง หอยกว้าง หมากบ้า เผาขิงแคงท่อกัน พริก 7 ลูก บดดอมกันใส่น้ำฮ้อนกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาแก่นต้นหางนกยูงใหญ่ หอยปากกว้าง หมากบ้า เผาขิงแคง ในปริมาณเท่ากัน พริก 7 เม็ด บดรวมกัน ใส่น้ำร้อนกิน สุขภาพจะดีขึ้น

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) รากหนามแท่ง

2) รากดูก

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอาฮากหนามแท่ง ฮากดูกต้มกินดี ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า เอารากหนามแท่ง รากดูก ต้มกินดี

ขนานที่ 4 ตัวยาที่ใช้รักษา ได้แก่

1) ผีเสื้อ หรือ คนทีสอ

2) หญ้าหอมแก้ว (กะเม็ง มักเกิดตามคันนา หมอชาวบ้านใช้รักษาโรคมะเร็งตับ ป้องกันเลือดออกในกระเพาะอาหาร ป้องกันโรคไข้เลือดออก ทำให้ผมดำ)

3) ใบผักหม (ผักโขม)

4) พริก

5) ขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

เอา ผีเสื้อ หญ้าหอมแก้ว ใบผักหม ต้ม พริก ขิง กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาผีเสื้อ หญ้าหอมแก้ว ผักโขมต้ม พริก ขิง กินดี

กรณีคนไข้มีอาการคัดอกดิ้นตาย(ทุรนทุราย) ปากบ่ได้ (พูดไม่ได้) ให้ใช้ขนานที่ 5 และ 6 ได้แก่

ขนานที่ 5 ตัวยา (หน้า 43) ได้แก่

1) หุ่งเทศ

2) พริก

3) ขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา (หน้า 43) ดังนี้

เอาหุ่งเทศ ตำใส่ พริก ขิง เขี่ยวกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหุ่งเทศ ตำใส่พริก ขิง เคี่ยวกินดี

หากคนไข้มีอาการเจ็บเสียดดังใจจะขาด (หน้า 44) ให้ใช้ขนานที่ 6 ตัวยา คือ รากและต้นเฮี้ยนกวาง จำนวน 3 ต้น

วิธีปรุงยาและการรักษา ดังนี้

ยาเจ็บเสียมดังใจจักขาด เอาฮากเฮี้ยนกวาง 3 ต้น แลฮากหลาม กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า หากมีอาการเจ็บเสียดดังใจจะขาดให้เอารากและลำต้นเฮี้ยนกวาง 3 ต้น ใส่กระบอกไม้ไผ่เผา กินดี

2. กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร ได้แก่

2.1.โรคมูก อาการถ่ายอุจจาระเป็นมูก ใช้ยารักษาโรค 15 ขนาน (หน้า 1-3) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกหมากยาง

2) น้ำสะอาด

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกหมากยาง เขี่ยว 3 บวย เอาบวย 1 ใส่น้ำกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกหมากยางเคี่ยว 3 กระบวย เอา 1 กระบวย ใส่น้ำกิน ดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1) ข้าวเปือกข้าวจ้าว
2) เปือกเดื่อเกี้ยง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาข้าวเปือก ข้าวจ้าว เปือกเดื่อเกี้ยง ต้มกินดี

ถอดความได้ว่า เอาข้าวเปลือก ข้าวเจ้า เปลือกเดื่อเกี้ยง ต้มกินดี

มีข้อสังเกตว่า ข้าวในแต่ละชนิดมีสรรพคุณทางยามากน้อยแตกต่างกัน ดังนี้

ข้าวสีธรรมดา มีประโยชน์ 1 เท่า
ข้าวกล้อง มีประโยชน์มากกว่าข้าวสีธรรมดา 5 เท่า
ข้าวฮาง มีประโยชน์มากกว่าข้าวกล้อง 25 เท่า

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ก้านตาน (ตาล)
2) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาก้านตาน อ้อยดำ ท่อกันต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาก้านตาล อ้อยดำ ปริมาณเท่า ๆ กัน ต้มกินดี

ในกรณีที่ผู้ป่วยถ่ายอุจาระมีมูกและเลือดปนออกมา ให้ใช้ยาขนานต่อไปนี้

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกเดื่อป่อง
2) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอา เปียกเดือป่อง อ้อยดำ เขี่ยว 3 บวยเอาบวย 1 กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกเดื่อป่อง อ้อยดำ เคี่ยว 3 กระบวย เอา 1 กระบวย กิน อาการจะดีขึ้น

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) หัวแห้วหมู
2) ฮากหญ้าผากควาย
3) หญ้าหอมแก้ว
4) พริก
5) ขิง
6) กระเทียม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหัวแห้วหมู ฮากหญ้าผากควาย หญ้าหอมแก้ว ต้มใส่ พริก ขิง เทียม กิน ดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหัวหญ้าแห้วหมู รากหญ้าผากควาย หญ้าหอมแก้ว ต้มใส่พริก ขิง กระเทียมกิน ดี

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1) เปือกค่อส้ม
2) หมากขามป้อม
3) มดแดง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกค่อส้ม หมากขามป้อม มดแดง มาผ่ากินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกค่อส้ม มะขามป้อม มดแดง มาผ่า กินดี

ขนานที่ 7 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกค่อส้ม
2) เปือกป้อม (เปลือกต้นมะขามป้อม)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เปือกค่อส้ม เปือกป้อมตำเอาน้ำกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกค่อส้ม เปลือกต้นมะขามป้อมตำ เอาน้ำกิน ดี

ขนานที่ 8 ตัวยา ได้แก่

1) บี(ดี)งูเหลือม
2) เหล้า (หมอพื้นบ้านนิยมใช้เหล้าขาวเนื่องจากมีฤทธิ์แรงและหาซื้อง่าย)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาบีงูเหลือมใส่ เหล้า กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาดีงูเหลือม ใส่เหล้า กินดี

ขนานที่ 9 ตัวยา คือ เปลือกพุทรา

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกทันมาแช่กิน ดี

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกพุทรา มาแช่น้ำกิน ดี

ขนานที่ 10 ตัวยา (หน้า 2) ได้แก่

1) เปือกหมากส่าน
2) ครั่งดิบ (รังของครั่ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาแพงคำฮ้อย เปือกหมากส่าน ครั่งดิบ ปิ้งแช่น้ำกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกหมากส่าน ครั่งดิบ ปิ้ง แช่น้ำ กินดี

อนึ่ง คัมภีร์ยาใบลานอีสานระบุว่า เอาแพงคำฮ้อย หมายถึง ยาขนานนี้ใช้รักษาโรคได้ดีมาก หากเทียบราคาของยา คือ ยานี้มีราคาเท่ากับทองคำ 100 บาท

ขนานที่ 11 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากอ้อยแดง
2) น้ำเผิ่ง (น้ำผึ้ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากอ้อยแดง น้ำเผิ่ง หลามกินดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า เอารากอ้อยแดง น้ำผึ้ง ใส่ในกระบอกไม้ไผ่แล้วนำไปเผาไฟ กินดี

ขนานที่ 12 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากโกทา

2) ฮากเม่าหลวง (รากเม่าใหญ่)

3) ฮากคัดเค้า

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากโกทา ฮากเม่าหลวง ฮากขัดเค้าต้มกิน ดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากโกทา รากเม่าใหญ่ รากคัดเค้า ต้มกิน ดี

ในกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการถ่ายเป็นมูกเลือดและลงแดง คือ อาการที่ผู้ป่วยมีอาการทุรนทุรายร่วมด้วย ให้ใช้ยาอีก 2 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 13 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกก่อ

2) ฮากตึกหมา (รากกะพังโหม)

3) ฮากคัดเค้า

4) ฮากก้วยตีบ(รากกล้วยตีบ)

5) หญ้าหอมแก้ว

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปียกก่อ ฮากตึกหมา ฮากขัดเค้า ฮากก้วยตี หญ้าหอมแก้ว ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกก่อ รากตดหมา รากคัดเค้า รากกล้วยตีบ หญ้าหอมแก้ว แล้วต้มกิน ดี

ขนานที่ 14 ตัวยา ได้แก่

1) หุนน้อย

2) ยอดส้มผ่อ (ยอดข่อย)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอา หุนน้อย ยอดส้มพ่อ มา บด ใส่น้ำกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหุนน้อย ยอดข่อยมาบดใส่น้ำกิน ดี

2.2 โรคท้องหมักหมั่น หรือ โรคท้องบักกิ่ว อาการ คล้ายกับการถ่ายบิดถ้าถ่ายออกก็จะออกเพียงเล็กน้อย มีอาการคล้ายกับอหิวาตกโรค ภาษาอีสานเรียกว่า กระสัยไตพิการ คือ กระสัยเลือดกระสัยลมเป็นโรคเดียวกับโรคหมั่กหมั่นกั้นเลือด แบ่งออกเป็น 3 ชนิด ได้แก่

2.2.1 โรคท้องหมักหมั่น อาการคล้ายถ่ายบิด ปวดท้องมาก

ในคัมภีร์ยาใบลานใช้ยารักษาโรคท้องหมักหมั่น (หน้า 78-79) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 3/1) ได้แก่

1) หมากเขือ (มะเขือ)

2) คั่ง(ครั่ง)ดิบ

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เอาหมากเขือ คั่งดิบ ท่อกันปั้นลูกกอน กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอามะเขือ ครั่งดิบ ปริมาณเท่าๆ กัน ปั้นเป็นลูกกลอน กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกกอก
2) เปือกขาม
3) คั่งดิบ
4) น้ำข้าวจ้าว

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกกอก เปือกขาม คั่งดิบ น้ำข้าวจ้าว เป็นน้ำปั้นลูกกอน กินดี

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกกอก เปลือกมะขาม ครั่งดิบ น้ำข้าวจ้าว เป็นน้ำปั้นลูกกลอนกิน สุขภาพจะดี

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากกอกกัน (รากอ้อยช้าง) 1 ราก
2) กอกกิน (มะกอก) 1 ลูก
3) เปือกงิ้วผา (งิ้วป่า มีหนาวแหลม) 1 ส่วน
4) ฮากญาง (รากของต้นยางใหญ่) 1 ส่วน
5) ข้าวจ้าว 1 ใน 2 ส่วน
6) อ้อยดำ 1 ใน 2 ส่วน

วิธีปรุงยาและการรักษา

ฮากกอกกัน 1 กอกกิน 1 เปือกงิ้วผา 1 ฮากญาง 1 ข้าวจ้าว อ้อยดำ 1 แช่กิน ฯ

ถอดความได้ว่า รากกอกกัน กอกกิน เปือกงิ้วผา 1 ราก รากยางใหญ่ 1 ราก ข้าวเจ้า อ้อยดำ 1 แช่น้ำกิน

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกม่วงกาสอ (เปลือกมะม่วงน้อย) 1 บาท
2) ยอดติ้วหม่อน (ติ้วเลือด ใบมีสีขาว กลิ่นฉุน) 1 บาท
3) อึ่งกา (กระดูกอึ่ง ในที่นี้น่าจะเป็นต้นกระดูกอึ่งใหญ่) 1 บาท
4) ดินจี่ (ดินเผาไฟให้สุก ใช้ดินปลวก หรือดินดำเนื้อละเอียด) 1 บาท
5) น้ำพังคา (น้ำฝน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เปือกม่วงกาสอบาทหนึ่ง อึ่งกาบาทหนึ่ง ยอดติวหม่อนบาท 1 ดินจี่บาท 1 ตำเข้ากันปั้นลูกกลอน แช่น้ำพังคาตัดสักหน่อย ฯ

ถอดความได้ว่า เปลือกม่วงกาสอ 1 บาท อึ่งกา 1 บาท ยอดติ้วหม่อน 1 บาท ดินจี่ 1 บาท ตำเข้ากันปั้นลูกกลอน แช่น้ำพังคาตัดเล็กน้อย

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1) ฮากหนามคอง (รากหมากเล็บแมวยักษ์) 1 ส่วน

2) ฮากหญ้าคา 1 ส่วน

3) ดินโพน 1 ส่วน

วิธีปรุงยาและการรักษา

ฮากหนามคอง 1 ฮากหญ้าคา 1 ดินโพน 1 แช่กินดี

ถอดความได้ว่า รากหนามคอง 1 รากหญ้าคา 1 ดินโพน 1 แช่กิน ดี

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากนางหวาน (รากของต้นน้ำนม หรือต้นตาลเสี้ยน มีลักษณะเหมือนต้นโก มีหนาม รสชาติหวาน) 1 ส่วน

2) หัวกอก (หัวมะกอก ต้นมะกอกต้นเล็ก รากจึงจะมีหัว)

วิธีปรุงยาและการรักษา

ฮากนางหวาน 1 หัวกอก 1 แช่กินดี

ถอดความได้ว่า รากนางหวาน 1 ส่วน หัวกอก 1 ส่วน แช่น้ำกิน ดี

ขนานที่ 7 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากมูกน้อย (โมกน้อย เกิดตามทุ่งนา ต้นเล็กไม่สูงมาก)

2) มูกหลวง (โมกใหญ่)

3) เปือกอาหลาง 1 ส่วน

4) หมากเว่อ หรือ มะงั่ว

5) น้ำปาแดกดิบ (น้ำปลาร้าดิบ)

วิธีปรุงยาและการรักษา ประกอบกัน 2 ส่วน ด้วยกัน

ฮากมูกน้อย มูกหลวง แช่กิน ยาตำเปือกอาลาง 1 หมากเว่อ เป็นน้ำ น้ำปาแดกดิบตัดสน่อยกินดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า ยานี้มี 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ใช้รากมูกน้อย มูกหลวง แช่น้ำกิน ส่วนที่ 2 คือ ยาตำใช้เปือกอาลาง 1 หมากเว่อเป็นน้ำ ใช้น้ำปลาร้าดิบตัดใส่เล็กน้อยกิน ดี

ขนานที่ 8 ตัวยา ได้แก่

1) ยอดชะมัด (ชะมัด รากมีกลิ่นหอม แก้โรคถ่ายบิดได้ดีอีกด้วย)

2) ฮากผักเสี้ยน 1 ส่วน

3) ขิง

4) เทียม (กระเทียม)

5) พริกไทย

6) น้ำมะนาว

วิธีการปรุงยาและการรักษา

ยอดชมัด ฮากผักเสี้ยน 1 ขิง เทียม พริกไทย ตำเข้ากัน น้ำหมากนาว เป็นน้ำกินดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า ยอดชะมัด รากผักเสี้ยน 1 ขิง กระเทียม พริกไทย ตำเข้ากัน ใช้น้ำหมากนาวเป็นน้ำผสม กินดีแล

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขนานที่ 9 ตัวยา ได้แก่

1) ยอดสีดาขาว (ฝรั่งป่า มีแก่นสีขาว) 1 ส่วน

2) แก่นมะตูม 1 ส่วน

3) เข้าหมิ้นขึ้น (ขมิ้นชัน) 3 ฝาน

4) พริกไทย 3 ลูก (เม็ด)

วิธีการปรุงยาและวิธีรักษา

ยาต้มยอดสีดาขาว 1 แก่นตูม 1 เข้าหมิ่นขึ้น 3 ฝาน พริกไทยสามลูกต้ม ฯ

ถอดความได้ว่า ยาชนิดนี้เป็นยาต้ม ใช้ยอดสีดาขาว 1 ส่วน แก่นตูม 1 ส่วน ขมิ้นชัน 3 ฝาน พริกไทย 3 ลูก ต้มกินแล

หากว่าผู้ป่วยมีอาการปวดท้อง ถ่ายอุจจาระเป็นมูกสีแดงก็ดี เป็นหมั่นกันเลือดก็ดี ให้ใช้ยา (หน้า 3/1) ต่อไปนี้

ขนานที่ 10 ตัวยา ได้แก่

1) ยอดผักเสี้ยน 3 ยอด

2) พริก

3) ขิง

4) กระทียม

5) น้ำมะนาว

วิธีปรุงยาและวิธีรักษา

ให้เอายอดผักเสี้ยน 3 ยอด มาตำใส่พริก ขิง เทียม 3 งีม หมากนาว เป็นน้ำตัดกินดี

ถอดความได้ว่า ให้เอายอดผักเสี้ยน 3 ยอด มาตำใส่พริก ขิง กระเทียม อย่างละ 3 งีม ใช้น้ำมะนาวตัด กินดี

2.3 ยารักษาโรคท้องหมักหมั่นกั้นเลือด คัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้สมุนไพรในการรักษาโรคนี้ (หน้า 3-3/2) ดังนี้

1) อึ่งกา หรือ ต้นกระดูกอึ่ง 1 บาท

2) ยอดติ้วหม่อน 1 บาท

3) ดินเอียด 1 บาท

วิธีปรุงยาและวิธีรักษา

เบือกอึ่งกา บาท 1 ยอดติวหม่อน บาท 1 ดินเอียด บาท 1 ตำดอมกัน ปั้นลูกกลอนไว้ตัดยาพังคา กินดี

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกอึงกา 1 บาท ยอดติ้วหม่อน 1 บาท ดินเอียดบาท 1 ตำรวมกันปั้นเป็นลูกกลอนไว้ ตัดยาด้วยน้ำพังคา กินดี

สิทธิชัย ธีรปัญโญ, พระ, (2554: สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า อึ่งกา น่าจะหมายถึง ต้นกระดูกอึ่ง รักษาเกี่ยวกับโรคเลือดลมไม่ปกติ

2.3 โรคลงท้อง อาการ ถ่ายอุจจาระบ่อย ท้องเสีย หรืออุจจาระร่วง ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานได้ประมวลยารักษาโรค ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 3/2) ได้แก่

1) เดื่อเกลี้ยง หรือ มะเดื่อเกี้ยง 3 ยอด

2) พริก 3 ลูก

3) ขิง ฝาน 1 ชิ้น

วิธีปรุงยาและวิธีรักษา

เอาเดือเกี้ยง 3 ยอด พริก 3 ลูก ขิงฝาน 1 ตำปั้นลูกกลอน กินก่อนงาย ลุก วันลุนนั้นให้กินลุน ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเดื่อเกี้ยง 3 ยอด พริก 3 ลูก ขิงฝาน 1 ชิ้น ตำปั้นเป็นยาลูกกลอน กิน 2 เวลา คือ กินก่อนอาหารเช้าก่อนเพล หลังจากนั้นให้กินหลังอาหารอีกครั้ง

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 3/2) ได้แก่

1) มูกน้อย หรือต้นโมก

2) ฮากน้ำนา หรือผักตานา ชนิดเดียวกับ หญ้าไข่เขียด

วิธีการปรุงยาและการรักษา

เอามูกน้อย ฮากน้ำนา เอาท่อกันต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอามูกน้อย รากน้ำนา เอาปริมาณเท่ากันต้ม กินดี

สิทธิชัย ธีรปัญโญ, พระ, (2554: สัมภาษณ์) สันนิษฐานว่า น้ำนา หมายถึง หญ้าไข่เขียด รักษาโรคไต เบาหวาน และขับปัสสาวะได้ดี

2.4 โรคลงเลือด (หน้า 4 -7) อาการตกเลือด มดลูกทะลุ เลือดออก (บุญโฮม จันทราลักษณ์, 2554: สัมภาษณ์) ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานระบุตำรายารักษาโรคดังกล่าว ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ข้าวสาร

2) ฮากอึ่งกา (รากกระดูกอึ่ง)

3) น้ำเผิ่ง (น้ำผึ้ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาข้าวสาน ฮากอึงกา ท่อกันใส่น้ำเผิ่ง กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาข้าวสาร รากอึ่งกา ปริมาณเท่ากันใส่น้ำผึ้ง กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 4) ได้แก่

1) เขาควย (เขาควาย)

2) น้ำเผิ่ง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเขาควย เผาบดใส่น้ำเผิ่งกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเขาควายเผาแล้วบดใส่น้ำผึ้ง กินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 4-5) ได้แก่

1) ทองหลาง 7 ยอด

2) พริก

3) ขิง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

4) เทียม (กระเทียม)

วิธีปรุงยาและการรักษา

ยาลงเลือดกลั้นใจเอาทองหลาง 7 ยอดบดใส่พริก ขิง เทียม ปั้นลูกกอน กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ยาลงเลือดนี้ให้หมอยากลั้นใจ เด็ดยอดทองหลาง 7 ยอด บดใส่พริก ขิง กระเทียม ปั้นลูกกลอน กินดี

ขนานที่ 4 ตัวยา (หน้า 7) ได้แก่

1) เปือกตูมตัง

2) พริก

3) ขิง

4) กระเทียม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกตุมตังต้มเขี่ยว 3 บวย เอา 1 ใส่พริก ขิง เทียม กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกตูมตังต้มเคี่ยว 3 กระบวย เอา 1 กระบวย ใส่พริก ขิง กระเทียม กินดี

ขนานที่ 5 ตัวยา (หน้า 7) ได้แก่

1) ขี้กาหลวง

2) น้ำหมากนาว

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาขี้กาหลวง บดใส่น้ำหมากนาวกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาขี้กาหลวงบดใส่น้ำมะนาว กินดี

ขนานที่ 6 ตัวยา (หน้า 8/1) ได้แก่

1) ติวไม้ไผ่ คือ เปลือกไม้ไผ่

2) ไม้ฮวก หรือ ไม้รวก

3) ไม้ซางไพ

4) พริก

5) ขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาติว ไม้ไผ่ ไม้ฮวก ไม้ซางไพ ต้มตัด พริก ขิงกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาติวไม้ไผ่ ไม้ฮวก ไม้ซางไพ ต้มตัดพริก ขิง กินดี ฯ

ขนานที่ 7 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากส้มกบ

2) ฮากน้ำแน่ (สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นต้นน้ำแนบ หรือน้ำเต้า)

วิธีปรุงยาและการรักษา

ฮากส้มกบ ฮากน้ำแน่ต้มกินดี

ถอดความได้ว่า เอารากส้มกบ รากนำแน่ต้มกิน ดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

อนึ่งยาเหล่านี้ยังรักษาอาการเจ็บท้องซะดวงเป็นเลือด (ริดสีดวง) เป็นหนอง หายดีทุกโรคแล

หากผู้ป่วยมีอาการเลือดออกคอให้ใช้ขนานที่ 8 และ 9 คือ

ขนานที่ 8 ตัวยา (หน้า 4) ได้แก่

1) เปลือกค้อ
2) น้ำอ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกค้อ มาตำแหลก ใส่น้ำอ้อยดำ ปั้นลูกกอนกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกค้อ มาตำให้แหลก ใส่น้ำอ้อยดำ ปั้นเป็นยาลูกกลอนกินดี

ขนานที่ 9 ตัวยา (หน้า 7) คือ ปีก้วยตีบ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาปีก้วยตีบต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาปลีกล้วยตีบต้มกิน ดี

ในกรณีที่ผู้ป่วยมีเลือดตกทวาร (เลือดออกตามลำไส้) ให้ใช้ขนานที่ 10 และ 11 คือ

ขนานที่ 10 ตัวยา (หน้า 5) ได้แก่

1) หญ้าหอมแก้ว
2) หญ้าขัด
3) หญ้าโคยงูน้อย
4) พริก
5) ขิง
6) กระเทียม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหญ้าหอมแก้ว หญ้าขัด หญ้าโคยงูน้อย ต้ม 3 บวย เอา 1 ตัด พริก ขิง เทียม กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหญ้าหอมแก้ว หญ้าขัด หญ้าโคยงูน้อย ต้ม 3 กระบวย เอา 1 กระบวย ตัดด้วยพริก ขิง กระเทียม กินดี

ขนานที่ 11 ตัวยา (หน้า 7) คือ รากคัดเค้า

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากขัดเค้า ต้มเขี่ยวกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากคัดเค้าต้มเคี่ยว กินดี

ในกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการลงเลือดดัง (เลือดออกจมูก) ให้ใช้ยาขนานที่ 12 - 14 ดังนี้

ขนานที่ 12 ตัวยา (หน้า 6) คือ รากไค่ (พืชขนาดเล็ก มักจะเกิดตามลำน้ำ แม่น้ำ หรือห้วยมีลักษณะคล้ายต้นช่าเหล้า)

วิธีการปรุงยาและการรักษา

เอาฮากไค่ อันมันตกแล้วนั้น มาเผาฮมดังดี ฯ

ขนานที่ 4 ตัวยา (หน้า 48) ได้แก่

1) ใบหว่านไฟ

2) ขั่วหมากเว่อ (ขวั้นมะงั่ว)

3) น้ำอ้อย

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบหว่านไฟ ปดจึงบีปค่วนหมากเว่อ ใส่แล้ว เอาน้ำอ้อยตัดกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบว่านไฟบด จึงบีบขวั้นมะงั่ว ใส่แล้ว เอาน้ำอ้อยตัดกินดี

ขนานที่ 5 ตัวยา (หน้า 48) ได้แก่

1) เปือกส่าน

2) เปือกเดื่อ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกส่าน เปือกเดือท่อกันต้ม 3 บวย เอา 1 กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกส่าน เปลือกเดื่อ ปริมาณเท่ากัน ต้ม 3 กระบวย เอา 1 กระบวย กินดี

ขนานที่ 6 ตัวยา (หน้า 49) คือ ฮากตับเต่าน้อย

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอารากตับเต่าน้อยต้ม กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากตับเต่าน้อยต้ม กินดี

2.6.2 โรคลมก้อน (หน้า 46-47) อาการ ปวดท้องก่อนมีประจำเดือน มีลมในกระเพาะ จุกแน่น ภาษาอีสานเรียกโรคนี้ว่า กะบูรเลือดกะบูรลม ส่วนบุญเพิ่ม มาตย์เหลี่ยม, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่าเป็นโรคเลือดชนิดหนึ่ง

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสาน (หน้า 46-47) ได้ระบุตัวยา วิธีปรุงยาและการรักษาไว้ ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 46-47) ได้แก่

1) ใบเกียง (กล้วยไม้ช้างกระ มักออกดอกในเดือนเจียง คือ เดือนแรกของปี เดือนอ้ายก็เรียก)

2) พริก

3) ขิง

4) เทียม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบเกียงต้ม ใส่พริก ขิง เทียม 7 กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบเกียงต้ม ใส่พริก ขิง กระเทียม 7 กลีบกิน ดี

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 47) ได้แก่

1) ใบไผ่

2) ใบอ้อยดำ

3) พริก

4) ขิง

5) เทียม (กระเทียม)

6) ก้อนเกือ (ก้อนเกลือ)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบไผ่ ใบอ้อยดำ กำ 1 ตำปั้นเอาน้ำใส่พริก ขิง เทียม เผาก้อนเกือชาส กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบไผ่ ใบอ้อยดำ 1 กำ (1 กรัม) ตำปั้นเอาน้ำ ใส่พริก ขิง กระเทียม เผาก้อนเกลือให้ร้อนแล้วนำไปจุ่มกับน้ำอย่างรวดเร็ว กินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 47) ได้แก่

1) ใบหุ่งแดง

2) ใบหุ่งเทศ

3) พริก

4) ขิง

5) เทียม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบหุงแดง ใบหุงเทศ ต้มใส่พริก ขิง เทียม กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบหุ่งแดง ใบหุ่งเทศ ต้มใส่พริก ขิง กระเทียม กินดี

2.6.3 โรคลมในท้องพือขึ้นพือลง อาการ มีลมในท้อง ท้องอืดท้องเฟ้อ ในคัมภีร์ ยาใบลานอีสานให้ใช้ยารักษาโรค ดังนี้

ตัวยา (หน้า 47) ได้แก่

1)รากอ้อยช้าง

2) เหล็ก

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากอ้อยช้าง ฝนใส่น้ำแล้วจึงเผาเหล็ก ให้กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากอ้อยช้าง ฝนใส่น้ำแล้วจึงเผาเหล็ก ให้กินดี

2.6.4 โรคลมปัดตะฆาต 38 จำพวก (หน้า 73-75) อาการ มือเย็นเท้าเย็น ไข้สูง พิษขึ้นหน้าขึ้นตา (ใบหน้า) ปวดหัว ปวดตัวและไอเสียงแห้ง

ในคัมภีร์ยาใบลานใช้ยารักษาโรคลมปัดตะฆาต 38 จำพวก ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 74) ได้แก่

1) เปลือกอีฮุ่ม หรือ มะรุม

2) เกลือ

3)หมากเบี้ย 3 ลูก

4) หมาก (คำหมากคำพูล) จำนวน 3 คำ

วิธีการปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ให้เปือกอีฮุ่ม ใส่เกือจักชน้อย เอาหมากเบี้ย 3 หน่วย หมาก 3 คำ ใส่ปากหม้อ ฟืนน้ำ 3 ดน ต้มให้โพด ให้กลั้นใจปงกินดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาเปือกมะรุมใส่เกลือสักเล็กน้อย เอาหมากเบี้ย 3 ลูก หมาก 3 คำ ใส่ปากหม้อ แล้วเอาฟืน 3 ด้นตั้งไฟจนน้ำเดือด ให้ใช้ฟืนจนหมดไม่มีการย้ายไปย้ายมาคือวางด้นฟืนช่องไหนก็เอาไว้อย่างนั้นจนฟืนหมด จากนั้นให้กลั้นใจยกยาออกจากเตาไฟ กินดีแล

อนึ่ง การเอาฟืนด้นไฟ 3 ด้นนี้ หมอยาถือว่าเป็นเคล็ดในการปรุงยา ถ้าไม่ทำตามนี้อาจส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการปวดท้องได้

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 74) ได้แก่

1) พริกน้อย 7 เม็ด
2) ชะลีปี 7 เม็ด
3) ขิง 7
4) กระเทียม 7 กีบ
5) หัวอือทือ 7 ฝาน
6) กุ่มน้ำ
7) กุ่มบก
8) มะนาว 3 ลูก
9) เกลือ

วิธีปรุงยาและการรักษา

พริกน้อย 7 ชะลีปี 7 ขิง 7 เทียม 7 หัวอือทือ 7 ฝาน กุ่มน้ำ กุ่มบก หมาก นาว 3 หน่วย ยำทั้งเปือก ใส่เกลือหน่อยหนึ่ง ตำเข้าด้วยกัน กินมื้อเข้า มือแลง แก้ลม ดีแล

ถอดความได้ว่า เอาพริกน้อย 7 ชะลีปลี 7 ขิง 7 กระเทียม 7 หัวอือทือ 7 ฝาน กุ่มน้ำ กุ่มบก มะนาว 3 ลูก ยำทั้งเปลือก ใส่เหลือหน่อยหนึ่ง ตำให้เข้ากัน กินมื้อเช้า มื้อเย็น แก้ลม ดีแล

กรณีที่ผู้ป่วยมีอาการลมขึ้นหัว (ปวดหัว วิงเวียน) ให้ใช้ขนานต่อไปนี้

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 74) ได้แก่

1) ผักหนอก (ใบบัวบก)
2) ผักตูไท หรือผักอีตูไท (กะเพราขาว)
3) ใบเบ็น (ใบของต้นหมากเบ็น)
4) ใบทองหลาง
5) ใบมันกบ
6) เครือเขาฮอ (เครือบอระเพ็ด)
7) ปีบปีแดง
8) เหล็ก

วิธีการปรุงยาและการรักษา

ให้เอาผักหนอก ผักตูไททั้ง 2 ใบเบ็น ใบทองหลวง ใบมันกบ เคือเขาฮอ ปีบปีแดง เอาท่อกัน ตำให้แหลก น้ำใส่กระหม่อม เผาเหล็กแดง ๆ ขึ้นค้างยา

ถอดความได้ว่า เอาใบบัวบก กะเพราขาว ทั้ง 2 ใบเบ็น ใบทองหลาง ใบมันกบ เครือเขาฮอ ปีบปีแดง เอาเท่ากัน ตำให้แหลกใส่น้ำ นำเหล็กเผาให้แดง จุ่มน้ำแล้วนำไปคบกลางกระหม่อม

หากว่าผู้ป่วยมีอาการยากำ(ยากุม) หรือแพ้ยา ให้ใช้ยาขนานต่อไปนี้

ขนานที่ 4 ตัวยา (หน้า 75) ได้แก่

1) รากสำพันตึง

2) รากหนามคอง

3) รากต้าง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากสำพันตึง ฮากหนามคอง ฮากต้าง มาต้มกินดีแล

ถอดความได้ว่า เอารากสำพันตึง รากหนามคอง รากต้าง มาต้มกิน ดีแล

2.6.5 โรคสัพพลมทั้งมวล คือโรคลมทั้งหลาย (หน้า 48) ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานให้ใช้ ยาขยานต่อไปนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 48) ได้แก่

1) ใบกระจาย 7 ยอด

2) หญ้าหอมแก้ว 7 ยอด

3) ตดหมา หรือ กระพังโหม 7 ยอด

4) พริก

5) ขิง 3 ตา

6) พังคา หรือ น้ำฝน

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบกะจาย 7 ยอด หอมแก้ว 7 ยอด ตดหมา 7 ยอด พริก ขิง 3 ตา ปั้นเอาน้ำ เขี่ยวใส่ยาพังคา กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบกะจาย 7 ยอด หญ้าหอมแก้ว 7 ยอด ตดหมา 7 ยอด พริก ขิง 3 ตา ปั้นเอาน้ำ เคี่ยวใส่น้ำฝนกิน ดี

2.7 โรคกะบูร หรือ กปูร อาการ มวนท้อง อยากอาเจียน เป็นได้ทั้งหญิงและชายไม่ใช่อาการผิดสำแดง ถ้าเกิดกับหญิงจะมีอาการระดูมาไม่ตรงกำหนด ในบางรายจะมีอาการปวดอุจจาระ ถ่ายไม่ออก หน้ามืด

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานแบ่งการใช้ยารักษาโรคกะบูรออกเป็น 3 ชนิด ได้แก่

2.7.1 โรคกปูร (หน้า 50) อาการปวดท้อง วิงเวียน หรือมดลูกไม่ดี ให้ใช้ยาขนานต่อไปนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ใบชะเดา หรือ ใบสะเดา

2) เข้าหมิ้นขึ้น คือ ขมิ้นชัน

3) ชิลีปลี คือ ดีปลี

4) พริกน้อย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

5) กระเทียม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบชะเดา เข้าหมิ่นขึ้น ตำปั้นเอาน้ำท่อกัน เอาชิลีปี พริกน้อย เทียม 7 บด แหลกใส่ดอมกันกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบสะเดา ขมิ้นขึ้น ตำปั้นเอาน้ำเท่า ๆ กัน เอา ดีปลี พริกน้อย กระเทียม 7 บดแหลกใส่รวมกันกินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) เปลือกแหน

2) เปลือกมะเดื่อ

3) เปลือกกาเลา

4) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอา เปือกแหน เปือกเดือ เปือกกาเลา อ้อยดำ ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกแหน เปลือกเดื่อ เปลือกกาเลา อ้อยดำ ต้มกินดี

2.7.2 โรคกบูรท้อง (หน้า49-50) อาการเหมือนจะมีไข้แต่ไม่มี แสบหมากโหก คอแห้ง เหมือนเป็นโรคกระเพาะ มีลมในกระเพาะอาหาร ลำไส้อักเสบ หากเป็นผู้ชายจะมีอาการเอ็นท้องตึง ชาวบ้านมักเรียกว่า ผิดกบูร มียารักษา 6 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 49) ได้แก่

1) รากผักเสี้ยน

2) รากผักคาดขี้หมู

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากผักเสียน ฮากผักคาดขี้หมู มาต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากผักเสี้ยน รากผักคาดขี้หมู มาต้มกิน ดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) รากตับเต่า

2) รากส้มลม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากตับเต่า ฮากส้มลม ท่อกันต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากตับเต่า รากส้มลม ปริมาณเท่ากันต้ม กินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา คือ แก่นตูมต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาแก่นมะตูมต้ม กินดี

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) ใบผักฟ้า หรือ ผักพ้า (เป็นพืชตระกูลเถา) ผลมีลักษณะเหมือนถั่วแปบ ใบเหมือนถั่วปี ชาวบ้านนิยมนำมาประกอบอาหารประเภทซุป (อาหารอีสานชนิดหนึ่ง)

2) ขนเหม่น หรือ ขนเม่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบผักฟ้า ขนเหม่น ฝนกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบผักฟ้า (ฝักพ้า) ขนเม่น ฝนกินดี

ขนานที่ 5 ตัวยา (หน้า 49) ได้แก่

1) ตูมกา

2) กาฝากจับไม้มอน

3) รากแกงแซ.

4) น้ำพังคา

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาตูมกา เคือกาฝากจับไม้มอน ฮากแกงแซง ต้ม 3 บวย เอา 1 ยาพังคา ตัด กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาตูมกา เถากาฝากจับไม้มอน รากแกงแซง ต้ม 3 กระบวย เอา 1 กระบวย ใช้น้ำฝน ตัด กินดี

ขนานที่ 6 ตัวยา (หน้า 50) ได้แก่

1) ผักหวานบ้าน

2) ฮากหญ้าลับมีน

3) ฮากก้านตง

4) ฮากหมากเข่า (พืชตระกูลเถามีผลคล้ายนมควาย(ผีพ่วน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาผักหวานบ้าน ฮากหญ้าลับมีน ฮากก้านตง ฮากหมากเข่า ฝนกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาผักหวานบ้าน รากหญ้าลับลื่น รากก้านตง รากหมากข้าว ฝนกินดี

มีข้อน่าสังเกตว่า หากใครป่วยเป็นโรคกะบูรท้องนี้ หมอชาวบ้าน, (2554: สัมภาษณ์) จะสั่งห้ามกิน กุ้ง ปลาชิว มะพร้าว ของทะเล และของเค็มทุกชนิด เพราะจะทำให้อาการของโรคกำเริบ หรือหายยาก

2.7.3 โรคกบูรเต่า อาการ หัวเหน่าของสตรีอักเสบ หรือ มดลูกอักเสบ

ตัวยา ได้แก่

1) ตูมกา

2) พริก

3) ขิง

4) น้ำหม้อนึ่ง

5) ผักชีง่วนหมู (พืชเถาชนิดหนึ่ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เอาตูมกา พริก ขิง ท่อกันบดใส่น้ำหม้อนึ่งกินดี ฯ แล้วจึงเอาผักชีงวนหมู มาฝนกินต่างน้ำเทอญ

ถอดความได้ว่า เอาตูมกา พริก ขิง เท่ากัน บดใส่น้ำหม้อนึ่งกินดี แล้วจึงเอาผักชีงวนหมู มาฝนกินต่างน้ำเทอญ

2.8 โรคโหกแตก หรือ โหก คือ กรดไหลย้อน อาการ เจ็บแสบที่คอ กลืนลำบากเหมือนมีก้อนอยู่ในลำคอ แสบลิ้นเรื้อรัง จุกแน่นและแสบบริเวณหน้าอกคล้ายอาหารไม่ย่อย เรอเปรี้ยว รู้สึกเหมือนมีกรดซึ่งเป็นน้ำรสเปรี้ยวหรือรสขมไหลย้อนเข้ามาในปากอาการนี้มักจะเป็นมากขึ้นหลังอาหารมื้อหลัก

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานแบ่งยารักษาโรคโหกแตกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

2.8.1 โรคโหกแตกทั่วไป

คัมภีร์ยาใบลานอีสานกำหนดให้ใช้ยารักษาโรคโหกแตกทั่วไป (หน้า32) จำนวน 3 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) รากขามป้อม
2) รากหมากซมอ หรือ สมอ
3) รากแหน
4) รากหันแดง (ไม้เถา สีแดง มีหนาม)

อุปกรณ์ในการปรุงยา คือ หม้อใหม่ (หม้อดินใหม่ใช้ต้มยา)

วิธีปรุงยาและการรักษา

ฮากขามป้อม ฮากหมากซมอ ฮากแหน ฮากหันแดง ชั่งท่อกันหุงหม้อใหม่กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า รากขามป้อม รากหมากซมอ (สมอ) รากแหน รากหันแดง ชั่งปริมาณยาให้เท่ากันแล้วนำไปหุงหม้อดินใหม่กินดี

ขนาดที่ 2 ตัวยา (หน้า 32)ได้แก่

1) มูกน้อย (โมกน้อย)
2) ฮากส้มกบ
3) ฮากตีนจ้ำน้อย(ครอบจักรวาล)
4) ตีนจ้ำหลวง
5) ฮากหวด (มะหวด)
6) ต้นและฮากแคขาว
7) ไม้ปายด้วน(ไม้ไผ่ปลายด้วน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอามูกน้อย ฮากส้มกบ ฮากตีนจ้ำน้อย ตีนจ้ำหลวง ฮากหวด แคขาว ฮากแคขาวหลามไม้ปายด้วน กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอามูกน้อย (โมกน้อย) รากส้มกบ รากครอบจักรวาล ตีนจ้ำหลวง รากมะหวด รากแคขาว หลามไม้ปลายด้วนกินดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 33) ได้แก่

1) ขิงแคง (กระชาย)

2) ใควงน้อย

3) ใควงหลวง

4) น้ำเผิ้ง (น้ำผึ้ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอา ขิงแคง ใควงน้อย ใควงหลวง ท่อกันตำใส่น้ำเผิ่งหมักคั้นดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาขิงแคง โคยงูน้อย โคยงูหลวง ปริมาณเท่า ๆ กัน จากนั้นตำใส่น้ำผึ้งไว้หมักจากนั้นคั้นเอาน้ำกินดี

2.8.2 หมากโหกลม อาการเลือดเน่าในคอ อาการแสบคอ กลิ่นปากและลมหายใจมีกลิ่นเหม็นคาว

ตัวยาที่รักษาโรคนี้ ได้แก่

1) ตบเต่าหลวง

2) รากหวดข่า

3) เปลือกขี้เหล็ก

วิธีปรุงยาและการรักษา

ให้เอาตบเต่าหลวง ฮาก หวดข่า เปือกขี้เหล็กมาต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาตับเต่าหลวง รากหวดข่า เปลือกขี้เหล็กมาต้มกินดี

2.8.3 หมากโหกแตกเลือดออกคอ อาการ แสบคอ บ้วนน้ำลายจะมีเลือดสด ๆ ออกจากคอ

คัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ตัวยารักษาโรคนี้ (หน้า 32-33) คือ

1) แมงผีโพง 3 ตัว (แมลงชนิดหนึ่งมีลักษณะเหมือนตั๊กแตนบางแห่งเรียกว่า แมงนบ แมงม้า แมงผีบ้า แมงหมาว้อ)

2) เหล้าเด็ด (เหล้ากลั่น)

3) ฮากจี่จ่อ

การปรุงยาและการรักษา

ให้เอาแมงผีโพงมา 3 โต มาขั่ว ใหม่บดห่อแพ แช่เหล้าเด็ด แล้วจึงฝนฮากจี่จ่อ ใส่ดอมกันกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาแมงผีโพง มา 3 ตัว มาคั่วใหม่บดห่อแพแช่เหล้าเด็ดแล้วจึงฝนรากจีจ่อใส่รวมกัน กินดี

2.8.4 หมากโหกแตกแม่ขึ้น อาการปวดท้อง เสียดท้อง เอ็นท้องตึง อาการคล้ายกับโรคกระเพาะ มักเกิดกับคนที่ทำงานหนัก

หมอชาวบ้านอีสานมักจะเรียกโรคนี้ว่าโรคแพ้ด้ามเสียมด้ามจอบ หมายถึง โรคนี้มักเกิดกับเกษตรกรหรือกรรมกรที่ทำงานหนัก

คัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ตัวยารักษาโรคนี้ ได้แก่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1) ในหมากชัก (เมล็ดลูกชัก)

2) ยาเด็ด (เหล้ากลั่น)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอา หน่วยในหมากชัก 3 หน่วย เผาแช่ยาเด็ด กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเมล็ดลูกชัก 3 ลูก มาเผาแช่เหล้ากลั่นกิน ดี

2.8.5 หมากโหกท้องหรือกระเพาะเป็นพิษ อาการกรดในกระเพาะ ไอ คอแหบ อาเจียน

คัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ยารักษาโรคนี้ (หน้า 33) คือ

1) หว้านชัน (ขมิ้นชัน)

2) หว้านไฟ (ไพล)

3) สีไค (ตะไคร้ต้น เป็นต้นไม้ใหญ่)

4) ใบพลู

5) ใบหนาด

6) ติวและฮากไม้ไผ่

7) พริก

8) ขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหว้านชัน หว้านไฟ สีไค ใบพู ใบหนาด ติวไม้ไผ่ ฮากต้มเพือ* ใส่พริก ขิงกินดี

ถอดความได้ว่า เอาขมิ้นชัน ไพล สีไค ใบพลู ใบหนาด ติวและไม้ไผ่นำไปต้มให้เดือดแล้วอุ่นต่อ (ดื่มได้ทั้งวัน) ใส่พริก ขิง กินดี

2.9 โรคขี้ไม่ออก อาการท้องผูก ถ่ายอุจจาระไม่ออก

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานระบุสูตรยาไว้ จำนวน 4 ขนาน (หน้า 9 และหน้า 10) ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ยอดหมากเว่อ (มะงั่ว)

2) ยอดหมากขาม 3 ยอด

3) ส้มป่อย 3 ยอด และ ข้อส้มป่อย 3 ข้อ

4) หว้านไฟ (ไพล) 3 ฝาน

5) เข้าหมิ่น (ขมิ้น) 3 ฝาน

การปรุงยาและการรักษา

เอายอดหมากเว่อ ยอดหมากขาม 3 ยอด ส้มป่อย 3 ยอด หว้านไฟ 3 ฝานเข้าหมิ่น 3 ฝาน ส้มป่อย 3 ข้อ ใส่น้ำฮ้อนกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอายอดมะงั่ว ยอดมะขาม 3 ยอด ส้มป่อย 3 ยอด ไพล 3 ฝาน ขมิ้น 3 ฝาน ส้มป่อย 3 ข้อ ใส่น้ำร้อนกิน สุขภาพจะดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1) ดอกซ้อน (มะลิ)
2) ตองก้วยตีบ (ใบตองกล้วยตีบ)
3) เข่าหมื่น (ขมิ้น)

วิธีปรุงยาและการรักษา

ดอกซ้อน ตองก้วยตีบ เข่าหมิ่น ท่อกันตำป่นเอาน้ำ เป่าฮูทวาร ออกดีแล

ถอดความได้ว่า ใช้ใบดอกมะลิ ดอกกล้วยตีบ ขมิ้น ปริมาณเท่ากัน ตำป่นเอาน้ำ เป่ารูทวาร ออกดีแล

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) หมากเกือ (ลูกมะเกลือ)
2) น้ำปูร (น้ำปูนใส)

วิธีปรุงยาและการรักษา

หมากเกือ น้ำปูรอันฮีดเสียนั้น ตองให้กินดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาลูกมะเกลือ น้ำปูนใสแล้วนำไปปั้น/คั้นดอง ให้คนไข้กิน ดีแล

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) ติวไม้ไผ่
2) ไม้ฮวก (ไม้ไผ่รวก)
3) เบือกหมาก
4) น้ำฝน
5) เฟียง (ฟางข้าว)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเฟียงให้สมคาม ติวไม้ไผ่ ไม้ฮวก เบือกหมากตำดอมพังคา เป็นน้ำให้กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาฟางข้าวให้พอประมาณหรือให้พอดี ติว (ผิว) ไม้ไผ่ไม้ฮวก เปลือกหมากตำรวมกับน้ำเป็นน้ำให้กินดี

2.10 โรคฮาก หรือขี้ฮาก (หน้า 51-53) อาการอาเจียนมากเนื่องจากกินของเบื่อของเมาหรือธาตุไม่ปรกติ

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานแบ่งชนิดของโรคฮาก หรืออาเจียน เป็น 3 ชนิด ตามอาการของโรค ดังนี้

2.10.1 โรคขี้ฮาก หรือ ฮาก (อาเจียน) ทั่วไป

ใบลานอีสานระบุยาที่ใช้เพื่อให้ผู้ป่วยหยุดการอาเจียนมี 4 ขนาน ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา คือ ติวไม้ไผ่

วิธีปรุงยาและการรักษา

ขูดเอาติวไม้ไผ่บ้านต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ขูดเอาติวไม้ไผ่บ้าน ต้มกินดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขนานที่ 2 ตัวยา คือ เคืองว่นหมู (เถาหญ้าง้วนหมู)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเคืองว่นหมู เขี่ยวกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเถาหญ้าง้วนหมูต้มเคี่ยวให้งวด กินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา คือ ขี้เจีย หรือ มูลค้างคาว

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาขี้เจียต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอามูลค้างคาวต้มกินดี

หากได้กินสาร (ยาพิษ หรือยาเบื่อ) ให้ใช้ยาขนานที่ 4-7 ดังนี้

ขนานที่ 4 ตัวยาที่ใช้ คือ กบ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอากบ มาลาบกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอากบมาลาบ กินดี

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) ข้าวจี่ 1 ปั้น

2) เปือกกอก 3 กีบ

3) ส้มป่อย 3 ฝัก

4) เถ่ากางคี (พังคี หรือ เกล็ดพังคี)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาข้าวจี่ปั้น 1 เปือกกอก 3 กิ่ป ส้มป่อย 3 ฝัก เถ่ากางคี่ สนอย ต้มตองให้กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาข้าวจี่ 1 ปั้น เปลือกกอก 3 กีบ ส้มป่อย 3 ฝัก เถ่ากางคีเล็กน้อยต้มกรอง ให้คนไข้กิน สุขภาพจะดีขึ้น

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกกอก

2) ข้าวจ้าว

3) ปองเงิน (แท่งตะกั่ว)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกกอก ข้าวจ้าว ซืน ปอง เงิน ต้มกินดี

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกกอก ข้าวเจ้า ซืน (ซิน) ปองเงิน (แท่งตะกั่ว) ต้มกินดี

ขนานที่ 7 ตัวยา ได้แก่

1) สีไค (สีไคต้น) จำนวน 3 หัว (สรรพคุณอื่น ใช้เป็นยาขับลมได้ดี)

2) ฮากหวายนั่ง

3) ฮากกางของ (รากปีบ)

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เอาสีไค 3 หัว ฮากหวายนั่ง ฮากกางของ ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาสีไค จำนวน 3 หัว รากหวายนั่ง รากต้นปีบต้มกินดี

หากผู้ป่วยมีอาการ ล่วงตีนกำ มือกำเข้านั่น (ฝ่าเท้างอ กำมือแน่น) ชื่อว่า เกียวดำ (โรคเกียวดำ) แล ให้ใช้ยาขนานที่ 8 (หน้า 52-53) คือ ไม้ไผ่ปลายด้วน

วิธีปรุงยาและการรักษา

ให้กลั่น ใจฟันเอาไม้ไผ่ปายด้วน มาใส่น้ำหลามกิน ทาท้อง ก็ทาดีผิปดี

ถอดความได้ว่า ให้หมอกลั้นใจฟันเอาไม้ไผ่ปลายด้วนมาใส่น้ำหลามกิน ทาท้องก็จะได้ผลดี ผิว่าผู้ป่วยมีอาการไม่ดีขึ้นให้ใช้ยาต่อไปนี้

ขนานที่ 9 ตัวยา ได้แก่

1) ผลพริกเทศ (ผลข่าใหญ่) 1 กำ หรือ 1 กรัม

2) ข้าวจ้าว 1 กำ หรือ 1 กรัม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหมากพริกเทศ กำ 1 ข้าวจ้าว กำ 1 ตำปั้น เอา น้ำกิน แค่ทาแด่ ดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาผลของข่าใหญ่ 1 กรัม ข้าวเจ้า 1 กรัม ตำปั้นเอาน้ำกินบ้าง ทาบ้าง ดีแล

ทองอินทร์ ปะระทัง, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าหากไม่มีเมล็ดข่าใหญ่ให้ใช้เมล็ดของข่าชนิดใดก็ได้

2.10.2 โรคฮากลมขึ้น อาการ เรอ มีลมในกระเพาะมาก

ในคัมภีร์ใบลานอีสานระบุตัวยา ดังนี้

1) หัวหมากน้ำ (น้ำเต้า)

2) ตาอ้อยดำ 3 ตา

3) ข้าวจ้าว 3 เมล็ด

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหัวหมากน้ำ ตาอ้อยดำ 3 ตา ข้าวจ้าว 3 เม็ด ฝนกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหัวหมากน้ำ ตาอ้อยดำ 3 ตา ข้าวเจ้า 3 เม็ด ฝนกินดี

2.10.3 โรคห้ามฮาก หรือ ห้ามอาเจียน (หน้า 52)

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานมีตำรับยารักษาอาการนี้ 3 ขนาน ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ขิง

2) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอา ขิง อ้อยดำ เขี่ยวดอมกันกินดี ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า เอาขิง อ้อยดำ ต้มเคี่ยวรวมกันกิน ดี

ขนานที่ 2 ตัวยา คือ หญ้าขัด

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหญ้าขัดเขี่ยวกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหญ้าขัด ต้มเคี่ยว กินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 51) ได้แก่

1) ฮากยานาง

2) เปือกกอก

3) ถั่วชะแดด (พืชตระกูลเถา ผลเล็ก กลิ่นฉุน)

4) ข้าวจ้าว

5) น้ำสะอาด

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากยานาง เปือกกอก ถัวชะแดด ข้าวจ้าว ตำใส่น้ำให้กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากย่านาง เปลือกกอก ถั่วชะแดด ข้าวจ้าว ตำใส่น้ำกินดี

2.11 โรคท้องขี้ (หน้า 52) อาการ อุจจาระร่วง ท้องเดิน

ตัวยาที่ใช้ คือ ฮากหมาก

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากหมาก แล ฯ เผากินเป็นขี้กะตีกก็ดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากหมาก แล เผากินเป็นยาถ่ายพยาธิ

2.12 โรคชะเอิก หรือ ชะอึก หรือ สะอึก อาการเกิดจากการทำงานไม่ปรกติของกระบังลม การหายใจไม่ปรกติ การยืดหดมีจังหวะไม่สม่ำเสมอ

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ยารักษาโรคชะเอิก 13 ขนาน (หน้า 14-16) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ข่าบ้าน

2) น้ำเผิ่ง (น้ำผึ้ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาข่าบ้าน ฝนใส่น้ำเผิ่งกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาข่าบ้าน ฝนใส่น้ำผึ้งกินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ใบพลูแก่ 3 ใบ

2) มือหมากน้ำ 3 มือ

3) อ้อยดำ 3 ตา

4) ก้อนเกลือ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาพูแก่ 3 ใบ มือหมากน้ำ 3 มือ อ้อยดำ 3 ตา ตำใส่น้ำ เผาก้อนเกลือชวด กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาพลูแก่ 3 ใบ มือหมากน้ำ 3 ตา อ้อยดำ 3 ตา ตำใส่น้ำ เผาก้อนให้ร้อนนำไปจุ่มน้ำแล้วให้รีบยกขึ้น กินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกไข่ไก่ (ใช้เปลือกไข่ที่ฟักเป็นตัวแล้ว)

2) พริก

3) ขิง

4) ใบหมากเว่อ (ใบมะงั่ว)

วิธีการปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกไข่ไก่เผาบดใส่พริกขิงแล้วเอาใบหมากเว่อมาต้มใส่ดอมกัน กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกไข่ไก่ เผาบดใส่พริก ขิง แล้วเอาใบมะงั่วมาตุ๋ รวมกัน กินดี

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) ทราย

2) แมงย่างชี้น (แมงมุมชนิดหนึ่ง กินได้) จำนวน 1 ตัว

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาทรายมาส่วยเสียแล้วเอาแมงย่างชี้นโต 1 มาต้มดอมทราย กินดี ฯ

ถอดความได้ว่าเอาทรายมาล้างให้สะอาดแล้วเอาแมงย่างชี้น 1 ตัว มาต้มรวมกับทราย กินดี

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) น้ำอ้อยดำ

2) น้ำขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา

น้ำอ้อยดำ น้ำขิง ท่อกัน กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า น้ำอ้อยดำ น้ำขิง ปริมาณเท่า ๆ กัน กินดี

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

1) เหล็ก

2) พริก

3) ขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เผาเหล็กชาสน้ำ บดพริก ขิง ใส่กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเหล็กไปเผาไฟให้ร้อนแล้วนำไปจุ่มในน้ำอย่างรวดเร็ว (ใช้เป็นน้ำกระสาย) บดพริก ขิง ใส่ กินดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขนานที่ 7 ตัวยา ได้แก่

1) หมากตูมตัง

2) เมล็ดข้าวจ้าว ใช้ทั้งเปลือก

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหมากตูมตัง ข้าวจ้าว ทั้งเปือก ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาลูกตูมตัง ข้าวเจ้าทั้งเปลือก ต้มกินดี

ขนานที่ 8 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากหุ่งแดง

2) หมากดีด (ต้อยติ่ง)

3) น้ำพังคา (น้ำฝน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากหุงแดง เอาหมากดีด ต้มใส่พังคา กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า รากหุ่งแดง ต้อยติ่ง ต้มใส่น้ำพังคา กินดี

ขนานที่ 9 ตัวยา คือ เขาฟาน (เขาเก้ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเขาฟาน ต้มเขี่ยวกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเขาเก้งต้มเคี่ยวกิน ดี

ขนานที่ 10 ตัวยา (หน้า 16) ได้แก่

1) ลำก้วยตีบ

2) น้ำอ้อย (ชาวบ้านนิยมใช้อ้อยใหญ่ หรือ อ้อยซีโอ (co) ลักษณะเปลือกสีเขียวอ่อน ใบสีขาว กินได้)

3) น้ำนมคน

4) ส้มป่อย

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาลำก้วยตีบ มาเผา บิดเอา บวย 1 น้ำอ้อยอู่เอาบอง 1 น้ำนมคน บอง 1 ส้มป่อย บดให้แหลก เอาเล็บมือซอนใส่เต็ม ตัดกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาลำกล้วยตีบมาเผา บิดเอา 1 กระบวย ใช้น้ำอ้อยปริมาณเล็กน้อยหรือพอขลุกขลิก ตวงเอา 1 บอง (การตวงแบบโบราณด้วยกระบอกไม้ไผ่) น้ำนมคน 1กระป๋อง ส้มป่อยบดให้แหลกเอาเล็บมือซ้อนใส่เต็มเล็บตัด กินดี

ขนานที่ 11 ตัวยา คือ ใบไผ่ 3 กำ/กรัม

วิธีปรุงยาและการรักษา

กลั้นใจฮูดเอาใบไผ่ 3 กำ ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่าให้หมอยากลั้นใจรูดเอาใบไผ่ (สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นไผ่บ้าน) 1 กำ/กรัม ต้ม กินดี

ขนานที่ 12 ตัวยา (หน้า 16) คือ ปูมปวกน้ำไว (ใจน้ำหรือฟองน้ำที่เกิดจากน้ำหมุนหรือน้ำวน)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาปุ่มปวกน้ำไว น้ำให้กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาปุ่มปวกน้ำไว ใช้เป็นน้ำให้กินดี

หากผู้ป่วยมีอาการคัดอกและสะอึก ให้ใช้ขนานที่ 17 ตัวยา ได้แก่

1) หมากบ้า

2) เปือกกอก

3) เปือกสา หรือปอสา

4) น้ำชายคา (น้ำฝน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหมากบ้าจี่สุกแล้ว เอาเปือกกอก เปือกสา ชายคาส่วยนำเสียต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหมากบ้าจี่ (เผาไฟ) จนสุกแล้วเอาเปลือกกอก เปลือกสา น้ำชายคา แช่/ล้างน้ำเสีย ต้มกินดี

3.กลุ่มโรคทางเดินปัสสาวะ

กลุ่มโรคทางเดินปัสสาวะ ได้แก่

3.1 โรคเยี่ยวไม่ออก หรือเยี่ยวอัด อาการปัสสาวะไม่ออก

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ตัวยา (หน้า 10) ได้แก่

1) เมล็ดมะขาม

2) น้ำผึ้ง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาในหมากขาม บดใส่น้ำเผิ่งกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเมล็ดมะขามบดใส่น้ำผึ้ง กินดี

3.2 โรคเยี่ยวหยด อาการปัสสาวะซึม หรือหยดออกมาเรื่อย ๆ

ในคัมภีร์ยาใบลานใช้ยารักษาโรคนี้ (หน้า 10) จำนวน 2 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ยอดดอกไหม 7 ยอด ต้นไหมมีลักษณะคล้ายต้นหม่อน ดอกสีชมพู

2) พริก

3) ขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา

กลั้นใจเด็ดเอายอดดอกไหม 7 ยอด ต้มใส่พริก ขิง กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ให้หมอกลั้นใจเด็ดยอดดอกไหม (ถือเป็นเคล็ด/หรือลมหายใจมีผลต่อการสร้างพลังของร่างกาย) จำนวน 7 ยอด ต้มใส่พริก ขิง กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากผักอีตู่ (รากแมงลัก)

2) ไม้เท้าสาน

3) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร RAJABHAT SAKON NAKHON UNIVERSITY

เอายากผักอีตู่ ไม้เท่าสาน อ้อยดำ ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ใช้รากแมงลัก ไม้เท้าสาน อ้อยดำ ต้มกินดี

3.3 โรคเยี่ยวกลั้น อาการกลั้นปัสสาวะ

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้สมุนไพรในการรักษาโรค (หน้า 11) ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ใบพูแก่ (ใบพลูแก่)

2) ก้อนเกือ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบพูแก่ยีย่องใส่น้ำ จึงเผาก้อนเกลือชวดกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบพลูแก่ ขยี้ใส่น้ำ จึงเผาก้อนเกลือแล้วรีบจุ่มน้ำใบพลู กินดี

กรณีที่ผู้ป่วยมีอาการกลั้นปัสสาวะและอุจจาระร่วมด้วย ให้ใช้ยาขนานที่ 2

ตัวยา ได้แก่

1) ส้มป่อย

2) ขี้เจีย หรือ มูลค้างคาว

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาส้มป่อยเผาใส่ดอม ขี้เจียบดใส่น้ำกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาส้มป่อย เผาใส่รวมกับมูลค้างคาวบดใส่น้ำ กินดี

3.4 โรคมึนทกึด หากเป็นกับบุรุษเรียกว่าโรคต่อมลูกหมาก หากเป็นกับสตรีจะมี อาการปวดปัสสาวะ ปัสสาวะไม่ปรกติ เช่น อั้นปัสสาวะไม่ได้ ปัสสาวะไม่สุด (ปัสสาวะขัด) น้ำปัสสาวะพุ่งเหมือนคนที่กลั้นปัสสาวะไม่ได้

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ยารักษาโรคมึนทกึด (หน้า 8/1-8/2 และหน้า 10) จำนวน 12 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ขี้หมู

2) ขี้แมงไย (หยากไย่)

3) คาบแมงมุม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาขี้หมูมาเผา ขี้แมงไย คาบแมงมุม เผาแช่น้ำให้กินดี

ถอดความได้ว่า เอาขี้หมูมาเผา หยากไย่ คาบแมงมุม เผาแช่น้ำ กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา คือ ใบโพ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบโพอันหล่นนั้นมาต้มให้กินออกแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบโพที่หล่นจากต้นแล้วนั้นมาต้มให้กิน อาการจะดีขึ้น

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) รากตะเคียน

2) ใบฝ้ายเฮี้ย (ฝ้ายที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบฮากชเคียน มาตากแห้ง เผาใส่น้ำใบฝ้ายเฮี้ย ต้มกินออกแล

ถอดความได้ว่า เอารากตะเคียนมาตากแห้งเผาใส่น้ำใบฝ้ายเฮี้ย ต้มกิน ขับปัสสาวะออกดีแล

ขนานที่ 4 ตัวยา คือ ใบมะขาม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบขามมาเผา ใส่น้ำย้อนตองให้กินออกแล

ถอดความได้ว่า เอาใบมะขามมาเผาใส่น้ำร้อนดองให้กิน ออกแล

ขนานที่ 5 ตัวยา คือ เขากวง (เขากวาง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเขากวง ฝนใส่น้ำกินออกแลฯ

ถอดความได้ว่า เอาเขากวางฝนใส่น้ำกิน ปัสสาวะจะออกสะดวกแล

ขนานที่ 6 ตัวยา คือ เถ่าฮ้อน (ขี้เถ้าร้อน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาผ้าห่อเถ่าฮ้อนตั้งหัวเหน่าออกแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาผ้าห่อขี้เถ้าร้อน ตั้งหัวเหน่า ปัสสาวะจะออกสะดวกแล

ขนานที่ 7 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกบก

2) น้ำพังคา (น้ำฝน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกบก มาฝนใส่ยาพังคากิน ออกแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกบกมาฝนใส่น้ำฝนกิน ปัสสาวะจะออกดีแล

ขนานที่ 8 ตัวยา คือ เปือกทองหลาง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกทองหลางต้มกินออกแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกทองหลางต้มกิน ออกแล

ขนานที่ 9 ตัวยา คือ ฮากขัดเค้า (รากคัดเค้า)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากขัดเค้าต้มกินออกแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากคัดเค้าต้มกิน ออกแล

ขนานที่ 10 ตัวยา ได้แก่

1) น้ำมันยาง

2) ปีก้วยตีบ (ปลีกล้วยตีบ)

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาตองจึง บดใส่น้ำเผิ่ง สน่อยกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาตองจิงใส่น้ำผึ้งเล็กน้อย กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) เป้าไม้หูกวง (ตุ่ม,ปุ่ม,โป, ตาของต้นหูกวางที่ไม่เจริญเติบโตอีก)

2) กระดอม (หมากขี้กาดง หรือ แตงหลงใบ ใบมีขน ดอกสีขาว)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเป้าไม้หูกวงหน่อย กะดอมมาบดเขี่ยวกิน ในทวารผู้ชายก็ฮองฮั่วก็ดี แล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาปุ่มของไม้หูกวางเล็กน้อย กระดอมมาบด ต้มยาแล้วเคี่ยวเอาน้ำมากิน ยาขนานนี้ยังใช้รักษาผู้ชายที่กลั้นปัสสาวะไม่ได้ ดีแล

อนึ่ง การเก็บปุ่มไม้หูกวางนี้ หมอชาวบ้านให้เก็บเอาส่วนที่เหนือศีรษะ และปุ่มอยู่ทางทิศตะวันออก ไม่ให้เงาของคนไปทับสมุนไพร เชื่อว่าจะได้สมุนไพรที่มีฤทธิ์ยาดี

3.7 โรคหนิ้ว หรือ นิ่ว อาการปัสสาวะไม่ออก เวลาปัสสาวะจะปวดแสบมีเลือดปน หรือปัสสาวะมีตะกอนขาวขุ่น แน่นบริเวณท้องน้อย ชาวอีสานเชื่อว่าเกิดจากการดื่มน้ำไม่สะอาด มีสารตกผลึกในกระเพาะอาหาร หรือในไต

หมอชาวบ้านได้แบ่งนิ่ว ตามลักษณะของนิ่ว (หน้า 23- 24) ได้ 4 ชนิด ได้แก่

ชนิดที่ 1 คือ นิ่วปูน ลักษณะนิ่วมีสีออกขาว เป็นดังก้อนปูนแห้งคะแด้ง

ชนิดที่ 2 คือ นิ่วขี้แล่น อาการปวดหรือไม่ปวดปัสสาวะออก

ชนิดที่ 3 คือ นิ่วเลือด มีลักษณะเป็นน้ำล้างชิ้น (น้ำล้างเนื้อ)

ชนิดที่ 4 คือ นิ่วในองคชาติชาย และ นิ่วในอวัยวะเพศหญิง นิ่วทั้งสองชนิดนี้มีลักษณะดังหมากผัก ขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย นิ่วลูกนี้คนไข้จะขับปัสสาวะด้วยความปวดทรมาน

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานรักษาโรคนิ่ว (หน้า 21-25) ได้แก่

3.7.1 โรคนิ่วปอด หรือมีสิ่งปลอมปนที่เข้าไปในปอด (อุดล อัคคธรรมโม, พระ, 2554: สัมภาษณ์)

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานรักษาโรคนิ่วปอดด้วยตัวยา คือ หัวผุกหรือ หัวบุก

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหัวผุกเขี่ยว 3 บวย กินดี ค่าย้อยคำแล

ถอดความได้ว่า เอาหัวผุก หรือหัวบุก มาต้มเคี่ยว 3 กระบวย กินดี ยาขนานนี้มีสรรพคุณรักษาโรคได้ดีมาก มีมูลค่ามากเท่ากับทองคำ 100 บาท แล

3.7.2 โรคนิ่วขี้แล่น อาการ ปวดหรือไม่ปวดก็ปัสสาวะออก

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานรักษาโรคนิ่วขี้แล่น 2 ขนาน (หน้า 23) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากฝ้ายเฮี้ย

2) ใบเว่อ (ใบมะงั่ว)

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

3) ใบสีไค
4) ขมิ้น
5) ขางควย
6) พริก
7) ขิง
8) เกือ (เกลือ)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากฝ้ายเฮี้ย ใบเว่อ ใบสีไค ขมิ้น ขางควย ท่อกันต้ม 3 บวย เอา 1 ใส่พริก ขิง เกือกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาฮากฝ้ายเฮี้ย ใบเว่อ (มะงั่ว) ใบสีไค ขมิ้น ขางควย เท่ากันต้ม 3 กระบวย เอา 1 ใส่พริก ขิง เกลือ กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) หญ้าหอมแก้ว
2) ฮากหญ้าคา
3) ใบหญ้าคมปาว
4) ขมิ้นไข่ (ขมิ้นขาว หัวมีสีขาวนวล รสจืด)
5) สีไค
6) ฮากยอ
7) พริก
8) ขิง
9) เกลือ

วิธีปรุงยาและการรักษา

พาก 1 เอาหอมแก้ว ฮากหญ้าคา ใบหญ้าคมปาว ขมิ้นไข สีไค ฮากยอ ท่อกัน ต้ม 3 บวย เอา 1 ใส่ พริก ขิง เกลือ กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า พาก 1 เอาหญ้าหอมแก้ว รากหญ้าคา ใบหญ้าคมปาว ขมิ้นไข่ สีไค รากยอ ปริมาณเท่ากัน ต้ม 3 กระบวย เอา 1 กระบวย ใส่พริก ขิง เกลือ กินดี

3.7.3 โรคนิ่วเลือด อาการ เยี่ยวขัด น้ำปัสสาวะจะมีแดงมีเลือดปนบางครั้งจะมีหนอง ผู้ป่วยจะรู้สึกขัดตอนเยี่ยวเสร็จ อาการปวดตามเนื้อตามตัวคล้ายจะมีไข้แต่ไม่เป็นไข้ สาเหตุเกิดจากมีนิ่วในปัสสาวะเมื่อนิ่วเคลื่อนตัวทำให้เกิดแผลและมีเลือดปนออกมากับปัสสาวะ

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้รักษาโรคนิ่วเลือด จำนวน 2 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 23) ได้แก่

1) ใบส่องฟ้า
2) ใบก้วย
3) พลู 1 หรือ 2 ใบ
4) ใบหมากหลอด
5) ใบกระจาย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

6)ใบส้มป่อย

7) ใบหมากฟัก

8) พริก

9) ขิง

10) กระเทียม

11) เกลือ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบส่องฟ้า ใบกวย พู 1 ทะสองใบหมากหลอด ใบกะจาย ใบส้มป่อย ใบหมากฟัก ท่อกัน ต้ม 3 บวยเอา 1 ใส่พริก ขิง เทียม เกลือ กินดี ฯ พากนี้ให้ใส่เสิ่งเอาเทอญหากเชื่อแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบส่องฟ้า ใบกล้วย พูล 1 ถึง 2 ใบ ใบหมากหลอด ใบกระจาย ใบส้มป่อย ใบหมากฟัก เท่ากัน ต้ม 3 กระบวย เอา 1 กระบวย ใส่พริก ขิง กระเทียม เกลือ กินดี พวกนี้ให้ไปรักษา (ใส่) เอาชนะโรค(เสิ่ง) เอาเทอญ

มีข้อสังเกตว่า หมอชาวบ้านอีสานมักจะเชื่อว่าโรคมักจะเกิดขึ้นในวันศีลใหญ่หรือวันพระโดยเฉพาะโรคนิ่วในไต ชาวบ้านเรียกว่า นิ่ววันศีล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในวันศีลหรือวันพระชาวบ้านจะหยุดพักการทำงานร่างกายไม่ค่อยได้เคลื่อนไหวจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดโรคได้

พระอุดล อัคคธรรมโม,พระ, (2554 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า โรคนิ่วและโรคบ้าหมูมักจะกำเริบวันอังคารและวันศีล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าโรคเหล่านี้เจ็ดวันจะครบวงจรจึงมักแสดงอาการป่วยในวันดังกล่าว

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 26) คือ ฮากไฮ

วิธีปรุงยาและการรักษา

ยากินใน เอาฮากไฮ ถากเปือกมาต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ยากินรักษาในร่างกายนั้นให้เอารากไฮ ถากเปลือกมาต้มกินดี

3.7.4โรคนิ่วทั้งมวล

หมอชาวบ้านได้ระบุยารักษาโรคนิ่วเพิ่มเติมอีก จำนวน 14 ขนาน (หน้า 22) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากถั่วแฮ

2) ถั่วนก

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากถั่วแฮ ถั่วนก ท่อกันต้มกิน ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากถั่วแฮ ถั่วนก ปริมาณเท่ากันต้มกิน

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากเล็บแมว

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

2) เหม้าน้อย

3) แขม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากเล็บแมว เหม้าน้อย แขม ท่อกัน เขี่ยวกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากเล็บแมว เหม้าน้อย แขม ปริมาณเท่ากัน เคี่ยวกินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ในหมากขามป้อม (เมล็ดมะขามป้อม)

2) ยาเด็ด (เหล้ากลั่น)

อุปกรณ์ประกอบด้วย คายน้อย และคายหลวง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาในหมากขามป้อม เผาบดใส่น้ำแล้วเอา ยาเด็ดตัด 3 ปุบ ผิผู้ใหญ่ เป็นให้ตัด 10 ปุบ ให้แต่งคายน้อย สลึงคายหลวง 4 ฮ้อย น้ำหก แลฯ ผิคันจักตายแท้ยา เอาถ่องค่าคนเทอญ ยาสิ่งนี้เป็นพยาธิลุก

ถอดความได้ว่า เอาเมล็ดมะขามป้อมเผาไฟบดใส่น้ำ แล้วเอายาเด็ด (เหล้ากลั่น) ตัด 3 ปุบ หากว่าเป็นผู้ใหญ่เป็นโรคนี้ให้ตัด 10 ปุบ ให้แต่งคายน้อย(เป็นเคล็ด ความเชื่อและ ศรัทธา) ได้แก่ เงิน 1 สลึง คายหลวง(คายใหญ่) ได้แก่ เงิน 4 ฮ้อย น้ำหก (มาตราเงินโบราณเป็นเงินฮางขนาดใหญ่ใช้ในสมัยโบราณ) แล ผิว่ารักษาไม่หาย หรือเกิดคนตาย อย่าเอาค่ารักษา หากมีความจำเป็นให้เอาค่ารักษาเพียงครั้งเดียวหรือให้เอาเฉพาะค่าเดินทางเท่านั้น ยาสิ่งนี้เป็นยาขนานสุดท้าย

อุดล อัคคธรรมโม,พระ, (2554: สัมภาษณ์) ให้ข้อสังเกตว่า ยาของหมอชาวบ้านสมัยโบราณมี 2 ประเภท ได้แก่

1) ยายามโรค คือ การลองยา

2) ยาล้อม คือ ยาบำรุงป้องกันการแพ้ที่หมอสงสัยว่าจะทำให้โรคอื่นแสดงออกมาอีก หรือมีผลข้างเคียง อาจจะเป็นโรคประจำตัวของคนไข้หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผิดพยาธินอกจากเป็นยารักษาแล้วยังทำให้โรคนี้ไม่หายหรือทำให้โรคกำเริบขึ้น

ขนานที่ 4 ตัวยา (หน้า 25/1) ได้แก่

1) ฮากขี้ตาน้อย

2) ขี้ตาใหญ่

3) เข้าหมิ้น (ขมิ้น)

4) ใบพริก

5) ฮากถั่วพู

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากขี้ตาน้อย ขี้ตาใหญ่ ฮากถั่วพู เข้าหมิ้น ควบใบพริกท่อกันตำให้แหลกทานิ่วหาย แล ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า เอารากขี้กาน้อย ขี้กาใหญ่ รากถั่วพู ขมิ้น ผสมกับ ใบพริกใช้ในปริมาณเท่ากัน ตำให้แหลก ทานิ่ว หายแล

ในกรณีที่คนไข้เป็นนิ่วปูน คือ น้ำปัสสาวะมีสีขาวเป็นดั่งก้อนปูนแห้ง ให้ใช้ยารักษาขนานที่ 5

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) ใบหมากหลอด
2) ใบขาม (ใบมะขาม)
3) ใบเหม่า
4) พริก
5) ขิง
6) เทียม
7) เกือ (เกลือ)

วิธีปรุงยาและการรักษา

ผิว่านิ่วบุ่นเอาใบหมากหลอด ใบขาม ใบเหม่า เอาท่อกัน ใส่น้ำ 5 บวย เอาบวย 1 ใส่พริก ขิง เทียม เกลือ กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ใช้กรณีการรักษานิ่วปูน เอาใบหมากหลอด ใบมะขาม ใบเหม่า ปริมาณเท่ากัน ใส่น้ำ 5 กระบวย เคี่ยวให้เหลือ 1 กระบวย ใส่พริก ขิง กระเทียม เกลือ กินดี

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกหมากต้อง (กระท้อน)
2) หัวหญ้าฆ้อนกอง (พืชยืนต้น หัวเหมือนหญ้าเพ็ก บางถิ่นเรียกว่า ชันกาส)
3) ฮากขี้แฮด
4) ฮากมอน
5) ฮากโพจับธาตุ (รากของต้นโพที่เกิดอยู่กับธาตุ)
6) น้ำบุ่น (น้ำปูนใส)

วิธีปรุงยาและการรักษา

พาก 1 เปือกหมากต้อง หัวหญ้าฆ้อนกอง ฮากขี้แฮด ฮากมอน ฮากโพธิ์จับธาตุ ท่อกัน ตำใส่น้ำบุ่นทาดี กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า พวกหนึ่งใช้ เปลือกหมากต้อง (กระท้อน) หัวหญ้าฆ้อนกอง รากขี้แฮด รากมอน รากโพที่จับธาตุ ปริมาณเท่ากัน ตำใส่น้ำปูนใส ทาก็ดี กินก็ดี

ขนานที่ 7 ตัวยา (หน้า 21/1) ได้แก่

1) ฮากมอน
2) ฮากฝ้ายเฮี้ย
3) ฮากน้ำเต้าน้อย

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เอาฮากมอน ฮากฝ้ายเฮี้ย ฮากน้ำเต้าน้อย หลามกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากมอน รากฝ้ายเฮี้ย รากน้ำเต้าน้อย หลาม (ใส่ในกระบอกไม้ไผ่แล้วนำไปเผาเช่นเดียวกับการทำข้าวหลาม) กินดี

ขนานที่ 8 ตัวยา คือ เปือกกางของ (เปลือกปีบ)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เปือกกางของ ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เปลือกปีบต้มกิน อาการจะดี

ขนานที่ 9 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกคูน

2) น้ำเผิ่ง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกคูณ ต้มน้ำเผิ่งตัดสะนอย กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกคูณต้มน้ำผึ้งตัดเล็กน้อย กินดี

ขนานที่ 10 (หน้า 21/2) ตัวยา ได้แก่

1) ไนหมากฝ้าย (เมล็ดฝ้าย)

2) เหล้า (ชาวบ้านนิยมใช้เหล้าขาว)

3) ก้วยตีบ

4) เกือ

วิธีปรุงยาและการรักษา

ไนหมากฝ้ายมาเผาบดเอาน้ำเหล้า ก้วยตีบ มาหนักปั้นลูกท่อหน่วยฝ้ายนั้น เมื่อจักกิน บดใส่น้ำเอาเกลือใส่สะนอย กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เมล็ดฝ้ายมาเผา บดเอาน้ำเหล้ากล้วยตีบ(ใช้เป็นน้ำกระสาย) คลุกเคล้าให้เหนียวปั้นเป็นยาลูกกลอนขนาดเท่าหน่วยฝ้ายนั้น เมื่อจะกินบดยาใส่น้ำเอาใส่เกลือเล็กน้อย กินดี

ขนานที่ 11 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากฝ้ายเฮี้ย

2) ฮากมอน

3) น้ำอ้อย

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากฝ้ายเฮี้ย ฮากมอน น้ำอ้อย หลามกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากฝ้ายเฮี้ย รากมอน น้ำอ้อย หลามกินดี

ขนานที่ 12 ตัวยา ได้แก่

1) ขมิ้นเคือ

2) ลำเอื้องช้าง (บางถิ่นเรียกเอื้องควาย มีดอกมีสีขาว ใบขนาดใหญ่คล้ายเอื้องโคก)

3) อ้อย

มหาวิทยาลัยราชภัฏบัณฑิตสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

4) เลา

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาขมิ้นเคือ ลำเอืองช้าง อ้อย เลา ท่อกันต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาขมิ้นเครือ ลำเอื้องช้าง อ้อย เลา ปริมาณเท่ากัน ต้มกินดี

ขนานที่ 13 ตัวยา คือ ฮากเอ็นอ้า

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากเอ็นอ้า ก้ำตาวันออก อย่าลับเงาขุดเอา 3 บาด ไม่บาดดอนหลามกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากเอ็นอ้าทางทิศตะวันออก เวลาเก็บยาอย่าให้เงาของหมอยาทับต้นสมุนไพร ขุดเอา 3 ครั้ง อย่าขุดเอาลึก เอายามารวมกันแล้วหลาม กินดี

ขนานที่ 14 ตัวยา (หน้า 22) คือ ถั่วแฮ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาถั่วแฮต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาถั่วแฮต้ม กินดี

4.กลุ่มโรคทางเดินอาหารและระบบขับถ่าย

กลุ่มโรคทางเดินอาหารและระบบขับถ่าย ได้แก่

4.1 โรคขี้บ่ออกหรือท้องผูก (หน้า 9) อาการอั้นอุจจาระ ท้องผูก ไม่สบาย ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานให้ใช้ยา 3 ขนาน ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ยอดหมากเว่อ (มะงั่ว)

2) ยอดหมากขาม 3 ยอด

3) หว้านไฟ 3 ฝาน

4) เข้าหมิ้น 3 ฝาน

5) ส้มป่อย 3 ยอด และเมล็ดส้มป่อย 3 ข้อ

6) น้ำฮ้อน

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอายอดหมากเว่อ ยอดหมากขาม 3 ยอด ส้มป่อย 3 ยอด หว้านไฟ 3 ฝาน เข้าหมิ่น 3 ฝาน ส้มป่อย 3 ข้อ ใส่น้ำฮ้อนกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอายอดมะงั่ว ยอดมะขาม 3 ยอด ส้มป่อย 3 ยอด ว่านไฟ 3 ฝาน ขมิ้น 3 ฝาน เมล็ดส้มป่อย 3 ข้อ ใส่น้ำร้อนกินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 9) ได้แก่

1) ใบดอกซ้อน (ดอกมะลิ)

2) ตองก้วยตีบ (ใบตองกล้วยตีบ)

3) เข่าหมิ่น

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เอาใบดอกซ้อน ตองก้วยตีบ เข่าหมิ่น ท่อกันตำป่นเอาน้ำ เป่าฐูทวาร ออกดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า ใช้ใบดอกมะลิ ใบตองกล้วยตีบ ขมิ้น ปริมาณเท่ากัน ตำป่นเอาน้ำ ยาเป่ารูทวาร ออกดีแล

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 10) ได้แก่

1) เฟียง (ฟางข้าว)
2) ติวไม้ไผ่ไม้ฮวก (ผิวไม้ไผ่รวก)
3) คาม (น้ำคาม)
4) เปือกหมาก
5) พังคา (น้ำฝน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเฟียงให้สมคาม ติวไม้ไผ่ไม้ฮวก เปือกหมากตำดอมพังคา เป็นน้ำให้กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาฟางข้าวผสมกับน้ำคาม ผิวไม้ไผ่รวก เปลือกหมากตำรวมกับน้ำพังคาเป็นน้ำยา กินดี

4.2 โรคสะดวง (หน้า 19) หรือริดสีดวง อาการ ถ่ายอุจจาระเป็นเลือดสดๆไม่มีมูกเลือดปน ขณะถ่ายอุจจาระจะมีก้อนยื่นออกมา เจ็บและคันบริเวณทวารหนัก

ยารักษาโรคริดสีดวงที่ปรากฏในใบลานอีสานรักษาตามอาการ ดังนี้

4.2.1 โรคริดสีดวงทั่วไป

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานมีตำรับยารักษาโรคริดสีดวงทวาร 4 ขนาน ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ใบกะเดา (สะเดา)
2) หมากขามป้อม (มะขามป้อม)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบกะเดา หมากขามป้อม ตำดอมกันกินก่อนงายหายชะดวง 8 ประการ แล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบสะเดา มะขามป้อม ตำรวมกันกินก่อนอาหารเช้า จะหาย ยาขนานนี้ใช้รักษาโรคริดสีดวง 8 ประการ ดีแล

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 19) ได้แก่

1) ยางหน่อง 1 ส่วน
2) แก่นกะยูง (พะยูง)
3) ฮากปาดำ (รากก้างปลาดำ)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอา หน่อง 1 แก่นกะยุง ฮากปาดำมาต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอายางหน่อง แก่นพะยูง รากก้างปลาดำมาต้มกินดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) มาส (กำมะถัน)

2) น้ำพังคา (น้ำฝน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอามาสบดผงใส่น้ำพังคา กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอากำมะถันบดผงใส่น้ำพังคา กินดี

หากโรคริดสีดวงมีหนองและเลือดออกร่วมด้วยให้ใช้ขนานที่ 4 ตัวยา

ขนานที่ 4 ได้แก่

1) ฮากหว้านไฟ (รากว่านไฟ)

2) ปีบปีแดง

3) เปือกหมาก

4) พังคา (น้ำฝน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากหว้านไฟ ปีบปีแดง เปือกหมากท่อกัน ต้มอาบ จักกินเทียว ใส่พังคากินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากว่านไฟ ปีปปีแดง เปลือกหมาก ใช้ในปริมาณเท่าๆกัน ต้ม กินและอาบ ใส่น้ำฝน กินดี

ข้อควรระวัง ปีบปีแดงหากถูกร่างกายจะมีอาการแสบร้อน

4.2.2 โรคสะดวงท้องมูกเลือด (หน้า 17) ใช้ยารักษา 4 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากคอนแคน (พืชผักชนิดหนึ่ง)

2) เขากวง (เขากวาง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากคอนแคน เขากวง ท่อกันต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากคอนแคน เขากวาง ปริมาณเท่ากันต้มกินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) เปือกหมากล่ำตาควย (มะกล่ำตาควาย)

2) น้ำนมคน

3) ข้าวจ้าว

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกหมากล่ำตาควาย น้ำนมคน ข้าวจ้าว ตำใส่น้ำตองกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกมะกล่ำตาควาย น้ำนมคน ข้าวจ้าว ตำใส่น้ำดองกินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ก้านตาน (ตาล)

2) เข่าหมิ้นขี้น (ขมิ้นขึ้น/ขมิ้นชัน)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาก้านตาน เข่าหมิ่นขึ้น ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาก้านตาล ขมิ้นขึ้น ต้ม กินดี

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) มือหมากน้ำ (น้ำเต้า)

2) ตาอ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

มือหมากน้ำ ตาอ้อยดำ ต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า มือน้ำเต้า ตาอ้อยดำ ต้มกินดี

4.2.3 โรคสะดวงในท้องเลือดตกบ่เหือด คือ โรคริดสีดวง มีอาการเลือดตกในท้อง หรือในกระเพาะอาหาร (หน้า17-18) ให้ใช้ยา 2 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) หัวบอนเขียว

2) หัวผุก

3) แห้วหมู (หญ้าแห้วหมู)

4) พริก

5) ขิง

6) เทียม (กระเทียม)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหัวบอนเขียว หัวผุก ท่อกันแห้วหมู พริก ขิง เทียม บดดอมกัน ปั้นลูกกอนไว้กินดีแล เทือแล 3 ลูกแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหัวบอนเขียว หัวผุก ปริมาณเท่ากัน หญ้าแห้วหมู พริก ขิง กระเทียม บดรวมกันปั้นลูกกลอนไว้กินครั้งละ 3 ลูก

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ลูกฮัก (ลูกดอกรัก) 1 ผล

2) หมากสัง (มะสัง) 1 ผล

3) ขามป้อม (มะขามป้อม) 1 ผล

4) หมากแหน (ลูกแหน)

5) ฮากตอกแตก 1 ราก

6) ปีบปีแดง 1 ส่วน

7) น้ำอ้อย

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาลูกฮัก 1 หมากสัง 1 ขามป้อม 1 หมากแหน ฮากตอกแตก 1 ปีบปีแดง 1 เอาท่อกัน ตำให้เป็นผง หนักน้ำอ้อยกิน ชะดวงในท้องก็ดี ในทวาร ก็ดี ธาตุแห้งก็ดี เป็นมโหก็ดี ผอมเหลืองก็ดี เจ็บปวดในท้องก็ดี เสนเสด ในท้องก็ดี ยานี้ หาย สิ้นแล ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า เอาลูกดอกรัก 1 ผล มะสัง 1 ผล มะขามป้อม 1 ผล ลูกแหน รากตอกแตก 1 ราก ปีปปีแดง 1 เอาปริมาณเท่ากันตำให้เป็นผง หมักน้ำอ้อยกิน อาการริดสีดวงในท้องก็ดี ในทวารก็ดี ธาตุแห้งก็ดี มีอาการแสบคอ/กรดไหลย้อน ก็ดี ร่างกายผอมเหลืองก็ดี เจ็บปวดในท้องก็ดี เอ็นท้องตึงในท้องก็ดี ยานี้รักษาหายสิ้นแล

4.2.4 โรคสะดวงกัดกกแข่ว (ฟัน) หรือโรครำมะนาด(หน้า 18) อาการ มีกลิ่นปาก เหม็นเหงือกและฟันอักเสบ หากแปรงฟันจะมีเลือดออกมาจากเหงือกและฟันร่วมด้วยตัวยา ได้แก่

1) ฮากพวงพี
2) เข่าหมิ่น (ขมิ้น)
3) ปุยฝ้าย (ดอกฝ้ายที่ใช้ทำสำลี)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากพวงพี เข่าหมิ่น บดดอมกันใส่ยองฝ้าย ห่ออมดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากพวงพี ขมิ้น บดรวมกันใส่ปุยฝ้ายห่อ อมดี

4.2.5 โรคสะดวงกำสิน (หน้า 19) อาการ ปวดข้อเข่าและเหน็บชา

ตัวยา ได้แก่

1) เบือกงิ้วบ้าน (เปลือกงิ้วบ้าน)
2) หมากซัก (ลูกซัก)
3) หมากบ้า (มะบ้า)
4) พริก
5) ขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา

กลั้นใจถากเอาเบือกงิ้วบ้านบาดเดียวให้ตกถาก 3 เทือให้ได้ 3 กีบ หมากซัก 7 หน่วย หมากบ้าหน่วย 1 เผาบดใส่น้ำอุ่น พริก ขิง ตัดกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า หมอกลั้นใจถากเอาเปลือกงิ้วบ้านครั้งเดียวให้ได้ถาก 3 ครั้งให้ได้ 3 กลีบ ลูกซัก 7 ผล มะบ้า 1 ผล เผาบดใส่น้ำอุ่น พริก ขิง ตัดกินดี

4.2.6 โรคสะดวงหี (หน้า 20) อาการ เป็นริดสีดวงที่เกิดอวัยวะเพศของสตรี มีตุ่มหูด คล้ายหงอนไก่ มีอาการเรื้อรัง สาเหตุ เกิดจากการมีเพศสัมพันธ์สำส่อน หรือมีเพศสัมพันธ์มากเกินไป มีตำรับยาในการรักษาโรคนี้ 3 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ไม้แคน (ตะเคียน)
2) ฮากพู (รากพลู)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาไม้แคนต้มกินดี ฯ ผิเป็นนอกเอาฮากพูต้มเพาะดี ฯ ผิบ่ดี

ถอดความได้ว่า เอาไม้แคนต้มกินดี ผิเป็นข้างนอกอวัยวะเพศ ให้เอารากพลูต้มปก/ปิดไว้ดี

อนึ่ง หากอาการของผู้ป่วยไม่ดีขึ้นให้ใช้ยาขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) หนังคันคาก (คางคก)

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม MAHASARAKHAM UNIVERSITY

2) มะเขือบ้า (เครือบ้า)
3) น้ำมันหมู
4) หัวผุก (หัวบุก)
5) หญ้าป้อง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหนังคันคาก เขือบ้า น้ำมันหมู บองไว้ 3 คืน จึงทาลงลูบ เอาหัวผุกฮมแล้วจึงเอาหญ้าป้อง นั้นทาดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหนังคันคากแห้ง เครือบ้า น้ำมันหมู ดองไว้ 3 คืน จึง ทาลงรูอวัยวะเพศของสตรี เอาหัวบุกเผาไฟรมควันแล้วจึงเอาน้ำหญ้าป้องทาที่อวัยวะเพศดีแล

หากว่าผู้ป่วยมีอาการริดสีดวงและมีเลือดออกให้ใช้ขนานที่ 3

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากหมากมี้ (รากขนุน)
2) ฮากมะเอิด (มะอึ)
3) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากหมากมี้ ฮากหมากเอิด อ้อยดำต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากขนุน รากมะอึ อ้อยดำ ต้มกินดี

4.3 โรคขี้กะตืด หรือ โรคพยาธิ อาการ ถ่ายอุจจาระจะมีปล้องพยาธิคล้ายเส้นบะหมี่แบนหลุดออกมาเป็นท่อน ๆ เป็นครั้งคราว บางคนอาจหิวบ่อย กินจุแต่ผอม น้ำหนักลด อาจมีอาการปวดท้อง ท้องอืด คลื่นไส้ อาเจียน หรือถ่ายอุจจาระบ่อย บางคนก็อาจมีอาการแพ้เป็นลมพิษขึ้นตามร่างกายได้

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้สูตรยาขี้กะตึก ยาฆ่าแม่ท้อง ยาพยาธิท้อง หรือยาถ่ายพยาธิไว้ (หน้า 60-61) จำนวน 6 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากค้อ
2) ฮากกาสัก

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากค่อ ฮากกาสัก มาเขี่ยว 3 บวย เอา 1 กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากค้อ รากกาสัก มาต้มเคี่ยว 3 กระบวย เอา 1 กระบวย กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากเป้าน้อย 6 ข้อมือ
2) หมาก

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากเป้าน้อย 6 ข้อมือมาเขี่ยวกับหมากก่อนงาย ออกแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากเป้าน้อย 6 ข้อมือ มาเคี่ยวกับหมาก ทานก่อนเวลาเช้า พยาธิออกแล

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ขามป้อม (มะขามป้อม)

2) ปีบปีแดง

3) น้ำเฮียมคืน (น้ำซาวข้าวเหนียวที่แช่ค้างคืน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาขามป้อมปีบปีแดง ท่อกัน บดผงกินด้วย น้ำเฮียมคืนดี ป้างก็ดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอามะขามป้อม ปีบสีแดง เท่ากัน บดเป็นผง ผสมด้วย น้ำข้าวแช่ค้างคืนดี ยารักษาโรคป้างก็ดี

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากส้มกบ

2) ฮางค่าว (ต้นเครือค่างคาว)

3) ขิง

4) พริก 2 บาท

5) กระเทียม 3 บาท

6) ลีปี (ดีปลี) 6 บาท

7) ฮากเปล้าหลวง 7 บาท

8) เกือ

9) หมากนาว

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากส้มกบ ฮางคาว ขิง อันแลบาท พริก 2 บาท เทียม 3 บาท ลีปี 6 บาท ฮากเหล่าหลวง 7 บาท เกลือแด่ หมากนาว เป็นน้ำกินดี ฯ เป็นป้างเป็นฮุง ก็ดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากส้มกบ ต้นเครือคางค่าว อย่างละ 1 บาท พริก 2 บาท กระเทียม 3 บาท ดีปลี 6 บาท รากเหล่าหลวง 7 บาท ใส่เกลือเล็กน้อย ใช้มะนาวเป็นน้ำกินดี หากใครเป็นโรคป้างก็จะหายดีแล

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) ใบจาน(ทองกวาว)

2) ฮากแพง

3) ฮากสมอ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบจาน เอาฮากแพง ฮากชมอ ท่อกัน เขี่ยว 3 บวย เอา1 กินก่อนงายดี

ถอดความได้ว่า เอาใบจาน รากแพง รากสมอ ปริมาณเท่ากัน เคี่ยว 3 กระบวย เอา 1 กระบวย กินก่อนอาหารเช้า ดี

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

1) เคือเขาฮอ (เถาบอระเพ็ด)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

2) พริก

3) ขิง

4) เทียม (กระเทียม)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเคือเขาฮอตำให้แหลก พริก ขิง เทียม 7 กินก่อนงายดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเถาบอระเพ็ด ตำให้แหลก พริก ขิง กระเทียม 7 กีบ กิน ก่อนอาหารเช้า อาการจะดีขึ้น

5.กลุ่มโรคระบบไหลเวียนเลือด-ลม-น้ำเหลือง

กลุ่มโรคระบบไหลเวียนเลือด-ลม-น้ำเหลือง ได้แก่

5.1 โรคสาละบาด เป็นโรคเกี่ยวกับลม อาการเพ้อคลั่ง ป่วยเรื้อรัง บางรายมีอาการวิงเวียนหน้ามืดทันที เรียกว่า สาละบาดวิน ในบางรายมีเลือดออก เรียกว่า สาละบาดเลือด ถ้าเป็นมากอาจจะนำไปสู่โรค อัมพฤกษ์หรืออัมพาตได้

คัมภีร์ยาใบลานอีสานรักษาได้แยกโรคสาละบาดออกเป็น 5 ชนิด ดังนี้

5.1.1 โรคสาละบาดทั่วไป ใช้ยา 3 ขนาน (หน้า 12) ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ใบหนาด

2) ใบปูฮา

วิธีปรุงและการรักษา

เอาใบหนาด ใบปูฮา ตำตองกินดี

ถอดความได้ว่า เอาใบหนาด ใบปูฮา ตำดอง กินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ฮากหญ้าลับลื่น

2) หญ้าขัด

3) หญ้าคา

4) หญ้าผากควาย

5) ตาอ้อยดำ

6) น้ำชายคา หรือ น้ำฝน (หมอชาวบ้านในอดีตมักจะใช้น้ำชายคาจากเรือนแม่หม้าย)

7) มือหมากน้ำ (มือน้ำเต้า)

8) ขี้แมงไย

9) ข้าวสาร

10) ไส้เดือน

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากหญ้าลับลื่น หญ้าขัด หญ้าคา หญ้าผากควาย แพงคำฮ้อย ตาอ้อยดำ เอาไขคาเฮือนแม่หม้าย มือหมากน้ำ ขี้แมงไย ข้าวสารน้อยหนึ่ง มาใส่ดอมกัน ตำให้แหลก แล้วเอาน้ำไส้เดือนเป็นน้ำตองกินดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า เอารากหญ้าลับลืน หญ้าขัดมอน หญ้าคา หญ้าหน้าผาก ควาย แพงคำฮ้อย (สูตรยานี้มีค่ามากเท่ากับทองคำ100 บาท) ตาอ้อยดำ เอาน้ำฝนจากชายคาบ้านแม่หม้าย มือน้ำเต้า ขี้แมงไย ข้าวสารสักเล็กน้อย มาใส่รวมกัน ตำให้แหลกแล้วใช้นำไส้เดือนเป็นน้ำดอง กินดี

การที่หมอชาวบ้านอีสานโบราณกำหนดให้เอาน้ำชายคาจากเรือนแม่หม้ายนี้ สุภณ สมจิตรศรีปัญญา, (2554 : สัมภาษณ์) สันนิษฐานว่าน้ำฝนที่ชำระหลังคาเรือนแม่หม้ายจะมีชายคาที่มุงด้วยหญ้าคา เชื่อว่าน้ำฝนที่ผ่านหลังคาของบ้านแม่หม้ายจะมีฤทธิ์ทางยา

อุดล อัคคธรรมโม, พระ, (2554: สัมภาษณ์) สันนิษฐาน น้ำจากชายคาแม่หม้ายน่าจะเป็นเพียงเคล็ด ซึ่งชาวอีสานโบราณบางกลุ่มเชื่อว่า สิ่งของของแม่หม้ายจะช่วยล้างอาถรรพ์จากโรคภัยต่าง ๆ ได้

ในกรณีที่ผู้ป่วยเป็นสาละบาดขึ้นที่หัว (ศีรษะ)ให้ใช้ยาขนานที่ 3

ขนานที่ 3 ตัวยา ได้แก่

1) ถ่านไฟ จำนวน 1 บาท

2) ผัก จำนวน 1 บาท ควรใช้ผักสีเขียว (สุภณ สมจิตรศรีปัญญา, 2554: สัมภาษณ์)

วิธีการปรุงยาและการรักษา

เอาถ่านไฟและผัก 1 บาท ตำทาหน้า

ถอดความได้ว่า เอาถ่านไฟ และผัก อย่างละ 1 บาท มาตำทาใบหน้า

5.1.2 โรคไข้สาละบาดบ่ฮาก อาการ มีไข้ สาละบาด และไม่อาเจียน

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้สมุนไพรรักษา (หน้า 13)

ตัวยา ได้แก่

1) หัวทูน ครึ่งซีก

2) หญ้าแห้วหมู ซีกหนึ่ง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหัวทูนซีกหนึ่ง 1 หญ้าแห้วหมูซีก 1 ตำปั้นเอาน้ำคุลีกา กันกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหัวทูนซีก 1 หญ้าแห้วหมูซีก 1 ตำปั้นเอาน้ำคลิกากัน (บดยาเป็นฝุ่นก่อนแล้วจึงคลุกเคล้ายา) กินดี

5.1.3 โรคไข้สาละบาดวิน อาการมีไข้ สาละบาดและวิงเวียน

คัมภีร์ยาใบลานอีสานกล่าวว่า (หน้า 13) ยาสูตรต่อไปนี้ใช้รักษาโรคไข้สาละบาดวินก็ดี โรคบ้าหมูก็ดี โรคบ้ายาแผด (ยาเสน่ห์) ก็ดี ให้ใช้ตัวยา ต่อไปนี้

1) ใบมะรุม

2) ใบฮางคาว

3) พริก

4) ขิง

5) เทียม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบอีฮุ่ม ใบฮางคาว พริก ขิง เทียมคุลิกากัน ตากลมสูดเข้าไปในดัง

ถอดความได้ว่า เอาใบมะรุม ใบฮางคาว พริก ขิงกระเทียม บดคลุกเคล้ากัน ตากดม สูดยาเข้าในจมูก

หากว่าผู้ป่วยมีอาการผีกะกึกเข้า (ผีกะคือผีชนิดหนึ่ง หรือ ผีอำ หรือผีสิง) คันบ่ปาก (ไม่ยอมพูด) บ่มีนตา (ไม่ลืมตา) อยู่ก็ดี ให้ทำท่อก้านมะละกอ เอายาใส่ท่อแล้วเป่ายาใส่รูจมูก ผีออก แล

5.1.4 โรคสาละบาด คิงกระด้าง อาการสาละบาด และร่างกายแข็งกระด้างใน คัมภีร์ยาใบลานอีสาน (หน้า 14) ตัวยา ดังนี้

1) หมากตอด (ลูกสลอด หรือ ลูกหลอด) 2 ส่วน

2) พริก

3) ขิง

4) ชลีปี (ดีปลี)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหมากตอด 2 ท่อ พริก ขิง ชลีปี ซีก 1 บดใส่ดังสูบดมในดังดีแล

ให้เอาหมากตอด ปริมาณ 2 เท่าของ พริก ขิง ดีปลี 1 ซีก บดใส่จมูกสูบดม ดีแล

5.1.5 โรคสาละบาดธาตุตายแท้ อาการสาละบาด

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสาน (หน้า 14) กำหนดตัวยา ได้แก่

1) เปือกแหน

2) น้ำข้าวจ้าว

วิธีปรุงยาและการรักษา

ให้เอาเปือกแหน มาแช่น้ำข้าวเจ้าเป็นน้ำกินแด่ ทาแด่ ดี

ถอดความได้ว่า ให้เอาเปลือกแหน มาแช่น้ำข้าวจ้าว ใช้เป็นน้ำกินและทา ดี

5.2 โรคป้าง อาการบวมบริเวณลำตัว ตาเหลือง คล้ายโรคม้ามโต เชื่อว่าสาเหตุเกิดจากตับโต ตับอักเสบ ตับใหญ่ หรือเชื้อมาลาเรียลงม้าม (ลมภายในของสตรี มดลูก กระบังลม)

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสาน (หน้า 25-26) ระบุว่าโรคป้าง มี 2 ชนิด ได้แก่

5.2.1 โรคป้างทั่วไป

คัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ยารักษาโรคป้างทั่วไป จำนวน 5 ขนาน ได้แก่

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 25/1-25/2) ได้แก่

1) ลูกสวาท

2) เหล้า

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาลูกสวาท เผาบดใส่น้ำเหล้าสมกิน เมือเดือนเพ็ง เดือนดับ ดีแล ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า เอาลูกสวาด เผาบดใส่น้ำเหล้าผสมกินเมื่อเดือนหงาย (วันขึ้น 15 ค่ำ) และวันเดือนดับ (วันแรมคืนเดือนมืด) ดีแล

ขนานที่ 2 ตัวยา คือ รากคอนหมา (ต้นคอนหมา มี 2 ชนิด ได้แก่ คอนหมาขาว มีสรรพคุณเป็นยา คอนหมาแดงไม่มีฤทธิ์ทางยา)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากคอนหมา เขี่ยวกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า รากค้อนหมา เคี่ยวกินดี

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 25/2) ได้แก่

1) ในหมากบ้า (เมล็ดหมากบ้า) 3 เมล็ด

2) น้ำเผิ่ง (น้ำผึ้ง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาในหมากบ้า 3 หน่อย เผาบดใส่น้ำเผิงปั้น 3 ลูก

ถอดความได้ว่า เอาในหมากบ้า 3 หน่วย เผาบดใส่น้ำผึ้งปั้น 3 ลูก

ขนานที่ 4 ตัวยา คือ เปือกส้มผ่อ

วัสดุอุปกรณ์ประกอบ คือ ก้อง หมายถึง จอก หรือ แก้วน้ำที่ทำจากไม้ไผ่

วิธีปรุงยาและการรักษา

เปือกส้มผ่อ มาเขี่ยว พอดีนี้ แล้วจึงเอาหางมาบดใส่ดอม แล้วจึงต้มอีกคนให้เข้า จึงใส่ก้องอัดไว้ ผิ ผู้ใด เป็นป้าง เอาทาทีหัวป้าง หั่นดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกส้มพ่อมาเคี่ยวพอดีแล้วจึงเอาน้ำหางมาบดใส่รวมกันแล้วจึงต้มอีกที คนให้เข้ากันจึงใส่จอกไม้ไผ่ปิดไว้ ผิผู้ใดเป็นป้าง เอาทาที่หัวป้าง ดีแล

ขนานที่ 5 ตัวยา (หน้า 26) ได้แก่

1) ทัน (พุทรา) 3 ยอด

2) กระจาย 3 ยอด

3) ขัดเค้า (คัดเค้า) 3 ยอด

4) ข้าวสาร

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาทัน 3 ยอด กะจาย 3 ยอด ขัดเค้า 3 ยอด ข้าวสารห่อน พอตำปั้นลูกกอนกิน ป้างดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาพุทรา 3 ยอด คัดเค้า 3 ยอด ข้าวสารร่อนพอตำปั้นลูกกลอนกิน รักษาโรคป้าง ดีแล

ขนานที่ 6 ตัวยา (หน้า 26) ได้แก่

1) ฮากมอกหลวง (โมกหลวง)

2) ฮากฟักแฟง

3) น้ำเผิ่ง

4) น้ำฝน

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เอาฮากมอกหลวง ฮากพักแฟงบดผงใส่น้ำเผิ่งกินดี น้ำฝนก็ดี กินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากโมกเหลวง รากฟักแฟง บดผงใส่น้ำผึ้งก็ดี น้ำฝนก็ดี กินแล้วอาการจะดีขึ้น

ขนานที่ 7 ตัวยา (หน้า 26-27) ได้แก่

1) เขาฮอ (บอระเพ็ด) 1 วา

2) อ้อยดำ 1 วา

3) น้ำมวก (น้ำชาวข้าว)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเขาฮอวา 1 อ้อยดำวา 1 ฟักมุ่นใส่น้ำมวก แช่มวกไว้ 7 วัน จึงตองกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเขาฮอ 1 วา อ้อยดำ 1 วา สับให้แหลกใส่น้ำน้ำชาวข้าวแช่ไว้ 7 วัน จึงดอง กินดี

5.2.2 โรคป้างหลวง อาการ โรคป้างแต่เป็นอาการขั้นรุนแรงหรือเป็นมาก

ในคัมภีร์ยาใบลานใช้ตัวยาในการรักษาโรคป้างหลวง คือ

1) งาดำ

2) ว่านหมูบ หรือ ว่านตูบหมูบ

3) มดแดง

4) เหล้าสาโท

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ คือ ผ้าขาวสะอาด

วิธีปรุงยาและการรักษา

ใช้งาดำ หัวหว้านหมูบ ท่อกัน บดแดง มาตำดอมกันให้แหลก เอาน้ำเหล้าโทมาคน เอาแพขาวห่อตั้ง ป้างดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า ใช้งาดำ หัวว่านหมูบ (ตูบหมูบ) ปริมาณเท่ากัน เอามดแดงมาตำรวมกันให้แหลก เอาเหล้าโทมาคน เอาแพรขาวห่อตั้ง ป้างดีแล

5.3 โรคขัดระดู อาการ เลือดแห้งในท้อง ให้เจ็บผอมเหลือง

ในคัมภีร์ยาอีสานใช้ยารักษาโรค (หน้า 73) ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ผักหนอก (ใบบัวบก)

2) งา

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาผักหนอก ตำเป็นผง สมงา กินทุกวันดีแล

ถอดความได้ว่า เอาใบบัวบกตำเป็นผงผสมงากินทุกวัน ดีแล

6.กลุ่มโรคผิวหนัง

กลุ่มโรคผิวหนังได้แก่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

6.1 โรคมะเฮง (หน้า 36) อาการ คันตามบริเวณผิวหนัง มีแผลรื้อรัง คล้ายผู้ป่วยโรคเรื้อน (ขี้ทูด)

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานแบ่งโรคมะเฮ็งตามลักษณะของอาการได้ 2 ชนิด ได้แก่

1) มะเฮ็งทั่วไป

2) มะเฮ็งไฟ

หมอชาวบ้านรักษาโรคมะเฮ็งตามลักษณะของอาการ ดังนี้

6.1.1 โรคมะเฮงทั่วไป (หน้า 36, 38, 40)

ขนานที่ 1 (หน้า 36) ตัวยา คือ ไม้มูกหลวง หรือ ไม้โมกหลวง

วิธีปรุงยาและการรักษา

ขอนเอาไม้มูกหลวง ฝนใส่ดี

ถอดความได้ว่า ใช้มือขอนเอาไม้มูกหลวงมาฝน ใส่บริเวณที่เป็นมะเฮ็ง ดี

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 37-38) ได้แก่

1) คันคาก คือ คางคก

2) ฮากฮุนไฮ

3) มะเขือบ้า 1 ผล

4) ผมหยุ่ง (พืชชนิดหนึ่งมีชื่อเรียกหลายชื่อ ได้แก่ หมอยสาวแก่ หมอยคนแก่ หมอยแม่หม้าย หมอยยายชี)

5) เยื่อหมาก

6) น้ำมันหมู

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาคักคากตัว 1 ฮากฮุนไฮ หมากเขือบ้า หน่วย 1 ผมหยุ่ง เหยื่อหมาก เผาบดมันหมู เป็นน้ำทางดีฯ

ถอดความได้ว่า เอาคางคก 1 ตัว รากฮุนไฮ่ มะเขือบ้า 1 ผล ผมหยุ่งเยื่อหมากเผาบด ใช้มันหมูเป็นน้ำทาดี

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 38) ได้แก่

1) กบ

2) เขียด

3) สียายอน (จุนสี)

4) หมากนาว

วิธีปรุงยาและการรักษา

พาก 1 เอากบ เขียดมาฟัก แปะ ปากบาดไว้ แล้วจิงเอา สียายอน หมากนาวเป็นน้ำ อุ่น เพาะดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอากบ เขียด มาสับแล้วปิดปากแผลไว้แล้วจึงเอาจุนสี มะนาวเป็นน้ำ ตั้งไฟให้พออุ่นเพาะ (ปก/ปิด) บริเวณที่เป็นมะเฮ็ง ดี

ขนานที่ 4 ตัวยา (หน้า 39-40) ได้แก่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1) หัวหญ้าแห้วหมู
2) ฮากแคว้ง (มะแว้ง หมากแค่งขม)
3) มะเขือบ้า ใช้ทั้งราก ต้น และผล
4) เคือเขาฮอ (เถาบอระเพ็ด)
5) หน่วยฝ้าย (ผลฝ้าย)
6) ฮางคุ (ขอบของครุ หรือถังตักน้ำที่สานด้วยไม้ไผ่ ทาชันผสมด้วยน้ำมันยาง)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหัวแห้วหมู ฮากแคว้ง ฮากเขือบ้า ทั้งต้นทั้งหมาก เคือเขาฮอ หน่วยฝ้าย ฮางครุเผา เป็นชีทาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาหัวแห้วหมู รากแค้วง รากมะเขือบ้า ทั้งต้นทั้งผล เถาบอระเพ็ด ผลฝ้าย ฮางครุเผาจนเหนียวสามารถปั้นเป็นลูกกลอนได้ใช้ทา ดี

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) แคมอน
2) ฮากโกส้ม
3) ยาหัวแดง
4) ปอเต่าไห้
5) แกงแซง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอา แคมอน ฮากโกส้ม ยาหัวแดง ต้มกินดิ ฯ ยาฮมเอาปอเต่าไห้ แกงแซง ต้มฮมดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาแคมอน รากโกส้ม ยาหัวแดง ต้มกินดี ยารมเอาปอเต่าไห้ แกงแซง ต้มรม ดี

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

1) เคือคัดเค้า
2) ต้นหูลิง
3) ยาหัว

วิธีปรุงยาและการรักษา

ให้เอาเถาขัดเค้า ต้นหูลิง ยาหัวต้มกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาเถาคัดเค้า ต้นหูลิง ยาหัวดี ต้มกินดี

ขนานที่ 7 ตัวยา คือ ฮากก้างปา (รากก้างปลา)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากก้างปาฝนใส่ทาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากก้างปลาฝนใส่ทา ดี

ขนานที่ 8 ตัวยา คือ ฮากขี้กา

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ฮากขี้กาฝนทาดี ฯ

ถอดความได้ว่า รากขี้กาฝนทา ดี

ในกรณีที่แม่เฮ็งเป็นขุมแผลหมากยาง(เป็นหลุมลึก)ให้ใช้ยาขนานต่อไปนี้คือ

ขนานที่ 9 ตัวยา (หน้า 40) ได้แก่

1) เคือเขาฮอ (เถาบอระเพ็ด)

2) หญ้าแห้วหมู

3) ฮางครุ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเคือเขาฮอ หญ้าแห้วหมู ฮางคุ เผาฮมดี

ถอดความได้ว่า เอาเถาบอระเพ็ด หญ้าแห้วหมู ฮางครุเผารมควันดี

ขนานที่ 10 ตัวยา (หน้า 40) ได้แก่

1) เปือกซ่าคาม

2) เปือกมะม่วงกาสอ (มะม่วงชนิดหนึ่ง หรือบางถิ่นเรียกว่ามะม่วงน้อย)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเปือกซ่าคาม เปือกม่วงกาสอ บดโฮยดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกซ่าคาม ม่วงกาสอ บดโรยใส่บริเวณที่เป็นมะเฮ็ง อาการจะดีขึ้น

6.1.2 โรคแม่เฮงไฟ (หน้า 36-39)

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานมีตำรับยาในการรักษาโรคมะเฮ็งไฟ จำนวน 5 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา (หน้า 36) ได้แก่

1) ใบหญ้าเก็ดหอย

2) ใบฝ้าย

3) ใบผักหนอก (ใบบัวบก)

4) เข่าหมิ่น (ขมิ้น)

5) มันหมู

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบหญ้าเก็ดหอย ใบฝ้าย ใบผักหนอก เข่าหมิ่นท่อกัน มันหมูหมักอุ่น เพาะไว้ดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบหญ้าเกล็ดหอย ใบฝ้าย ใบบัวบก ขมิ้นปริมาณเท่ากันหมักด้วยมันหมู นำไปอุ่นไฟแล้วปก หรือปิดบริเวณที่เป็นมะเฮ็งไฟไว้ ดี

ขนานที่ 2 ตัวยา (หน้า 36-37) ได้แก่

1) ตาเสือ (พืชยืนต้นชนิดหนึ่ง ชื่อถิ่นไทยภาคกลางว่า ต้นคด)

2) ฮากดอกไหม

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาตาเสือ ฮากดอกไหมฝนทาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาตาเสือ รากดอกไหมฝนทา ดี

ขนานที่ 3 ตัวยา (หน้า 38) ได้แก่

1) เป็อกก่อ

2) น้ำขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเป็อกก่อเขี่ยวใส่น้ำขิงทาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกก่อ เคี่ยวฝนใส่น้ำขิงทา ดี

ขนานที่ 4 ตัวยา (หน้า 39) ได้แก่

1) ฮากตับเต่า

2) ฮากถ่อน (ทิ้งถ่อน)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาฮากตับเต่า ฮากถ่อนฝนทาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากตับเต่า รากถ่อนฝน ทาดี

กรณีที่ผู้ป่วยด้วยโรคมะเฮ็งมานาน หรือเป็นมะเฮ็งเรื้อรังนับ 10 ปี หมอชาวบ้านให้ใช้ตำรับยาขนานต่อไปนี้

ขนานที่ 5 ตัวยา (หน้า 37) ได้แก่

1) ใบชะแบง หรือ ใบสะแบง

2) น้ำมันงา

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบชะแบงมาเผาบดใส่น้ำมันงาทาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบสะแบง มาเผาบดใส่น้ำมันงา ทาดี

6.1.3 โรคแม่เฮงเลือดเป็นขุม (หลุม)

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานระบุยาที่ใช้รักษาโรคแม่เฮ็งเลือดเป็นหลุมลึกไว้ดังนี้

ตัวยา (หน้า 37) คือ เป็อกคางฮุง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเป็อกคางฮุงมาต้มเพอะ ฝนโฮยดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเปลือกคางฮุง มาต้มเพอะ (พรมน้ำให้เปียกชุ่ม) ฝนโรยบริเวณที่เป็นหลุมลึก อาการจะดีขึ้น

6.1.4 โรคแม่เฮงคัน

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ยาในการรักษาผู้ป่วยโรคมะเฮ็งที่มีอาการคันร่วมด้วย ดังนี้

ตัวยา (หน้า 38) คือ กุดฮอก หรือ บอระเพ็ด มีสรรพคุณ เถามีรสขมเย็น เป็นยาแก้ไข้ ขับเหงื่อ แก้กระหายน้ำ แก้ร้อนใน ใบ มีรสขมเมา แก้รำมะนาด ปวดฟัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แก้ไข้ แก้โรคผิวหนัง ดับพิษปวดแสบปวดร้อน ฆ่าแมลงที่หู บำรุงน้ำดี ฆ่าพยาทธิไส้เดือน ผล มีรสขม แก้ไข้ แก้เสมหะเป็นพิษ ราก มีรสขมเย็น แก้ไข้ขึ้นสูงที่มีอาการเพ้อคลั่ง ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้ เจริญอาหาร เป็นยาอายุวัฒนะ แก้มะเร็งเม็ดเลือด แก้ท้องเฟ้อ มดลูกเสีย กินทุกวันทำให้ร่างกายแข็งแรง ไม่เป็นหวัดในขณะเดียวกันมีผลข้างเคียงได้ การรับประทานต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน อาจมีผลต่อหัวใจ เพราะเป็นยารสขม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอากุดฮอกต้มเชะ ป่น โฮยดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอากุดฮอกต้มเชะ (ต้มยาแล้วใช้ไอน้ำอบสมุนไพรให้คนไข้นั่งยองๆบนปากหม้อยา) และป่นยาโรยบริเวณที่เป็นมะเร็งคัน ดี

6.1.5 โรคแม่เฮ็งลาม หรือ ลุกลาม (หน้า 38)

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานได้ใช้ยารักษาโรคแม่เฮ็งลาม คือ

ตัวยา ได้แก่

1) ใบหูลิง
2) เข่าหมิ่น (ขมิ้น)
3) น้ำบุ่น (น้ำผุด)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาใบหูลิง เข้าหมิ่นฝนใส่น้ำบุ่นทาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาใบหูลิง ขมิ้น ฝนใส่น้ำบุ่น ทาดี

6.1.6 โรคแม่เฮ็งดัง (จมูก) อาการ จมูกเปื่อยเป็นแผล เน่า มีเลือดออก

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ตัวยารักษาโรคแม่เฮ็งดังหรือจมูก คือ รากถ่อน

การปรุงยาและการรักษา

เอาฮากถ่อนฝนทาดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอารากถ่อนฝนทาดี

6.1.7 โรคแม่เฮ็งทั้งมวล

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานมีระบุการรักษาโรคแม่เฮ็งทั่วไป ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) เคือตากวง
2) เคือหมากยาง
3) ต้นค่อแลน
4) ต้นมุยขาว
5) ต้นตาไก้
6) ยาหัว
7) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเคือตากวง เคือหมากยาง ต้นค่อแลน ต้นมุยขาว ต้นตาไก้ ยาหัว อ้อยดำ ต้มเข้ากรรมกินดี ฯ คาย 4 ฮ้อย เจ้าเฮย ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ถอดความได้ว่า เอาเถาตากวาง เถาหมากยาง ต้นค่อแลน ต้นมุยขาว ต้นตาไก้ ยาหัว อ้อยดำ ต้มข้าวกัน กินดี คาย 4 ฮ้อย เจ้า เฮย

ขนานที่ 2 เป็นยาโทน (ยาหมัน หรือ ยาขนานเดียว) ตัวยา ได้แก่

1) ฮากพวงพี

2) ยาหัว

3) อ้อยดำ

การปรุงยาและการรักษา

ยาโทน เอาฮากพวงพี ยาหัว อ้อยดำ ต้มกินดี ฯ คาย 4 ฮ้อยแล ฯ

ถอดความได้ว่า ยาโทน ให้เอารากพวงพี ยาหัว อ้อยดำ ต้มกินดี คาย 4 ฮ้อยแล

อนึ่ง ยาขนานที่ 1 และ 2 มีราคาแพงมาก ผู้ป่วยจะต้องจ่ายค่าคาย หรือ ค่าบูชาครู จำนวน 400 บาท

6.1.8 **โรคมะเฮ็งอุปโทม** หรือ กามโรคเรื้อรัง ใช้เฉพาะบุรุษ

ในคัมภีร์ยาใบลานให้ใช้ยารักษา 2 ขนาน (หน้า 77) ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) ข่าลิ้น 1 ส่วน

2) ต้นสุกใส 1 ส่วน

3) คอแลน หรือ ค้อแลน 1 ส่วน

4) ไฮโพ 1 ส่วน

5) ไฮหิน 1 ส่วน

6) ไฮมี้ 1 ส่วน

7) ตาไก้ 1 ส่วน

8) ตากวง (กำแพงเจ็ดชั้น) 1 ส่วน

9) ยาหัว

10) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

ให้เอาข่าลิ้น 1 สุกใส 1 คอนแลน 1 ไฮโพ 1 ไฮคำ ไฮหิน 1 ไฮมี้ 1 ตาไก้ 1 ตากวาง 1 ยาหัว อ้อยดำ ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอาข่าลิ้น 1 สุกใส คอนแลน 1 ไฮโพ 1 ไฮคำ 1 ไฮหิน 1 ไฮมี้ 1 ตาไก้ 1 ตากวง 1 ยาหัว อ้อยดำ ต้มกินดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ขัดเค้า (คัดเค้า) 1 ส่วน

2) หมากแตก (พืชไม้เถา ตอกแตกก็เรียก)

3) งาขาว 1 ส่วน

4) ฮากดอกเกด 1 ส่วน

5) แก่นหมาก 1 ส่วน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

6) เคือเข่าหมิ่น 1 ส่วน

7) ยาหัว

8) อ้อยดำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

ให้เอาขัดเค้า 1 หมากแตก งาขาว 1 ฮากดอกเกด 1 แก่นหมาก 1 เคือเขาหมิ่น 1 ยาหัว อ้อยดำ 1 ฯ

ถอดความได้ว่า คัดเค้า 1 หมากแตก งาขาว 1 รากดอกเกด 1 แก่นหมาก 1 เครือขมิ้น 1 ยาหัว อ้อยดำ 1 ต้มกินดี

6.1.9 โรคฝีปากอ้า หรือ ฝีแตก

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานใช้ตัวยาในการรักษา (หน้า 68) ได้แก่

1) ฮากปีกไก่ดำ 1 ส่วน

2) ช่างา (พืชประเภทงา)

3) เหล้า

4) ตำแย

วิธีปรุงยาและการรักษา

ให้เอาฮากปีกไก่ดำ 1 ชางา 1 เอามาฝนใส น้ำเหล้าทาดี ตำแยแช่น้ำกินดี ฯ

ถอดความได้ว่า ให้เอารากปีกไก่ดำ 1 ช่างา เอามาฝนใส่น้ำเหล้าทาดี ตำแย แช่น้ำ กินดี

7. โรคอื่นๆ

โรคอื่นๆ ได้แก่

7.1 โรคเลือดขึ้น (หน้า 8/1) อาการ วิงเวียนศีรษะ ความดันสูง ถ้าเป็นมากอาจจะเสียสติและเป็นบ้าได้

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานมีตัวยา ได้แก่

1) เทียม (กระเทียม)

2) น้ำฝน

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเทียมบดใส่พังคากินดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอากระเทียมบดใส่น้ำพังคา กินดี

7.2 โรคปัจจุ (หน้า 9) เป็นยาปรับธาตุทั้งสี่ หรือใช้เป็นยาระบายทำให้ขับถ่ายได้ผลดี

ตัวยา ได้แก่

1) หมากเกือ (ผลมะเกลือ)

2) น้ำบุน (น้ำผุด)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหมากเกลือ น้ำบุนอันฮีดเสียนั้น ตองให้กินดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า หมากเกลือ นำมาคั้นกับน้ำผุดแล้วกรองให้กิน ดีแล

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

7.3 โรคเจ็บหัวหรือโรคปวดหัว (หน้า 29-31) อาการ ปวดศีรษะมาก

ในคัมภีร์ยาใบลานอีสานมีตัวยารักษาอาการปวดศีรษะ จำนวน 9 ขนาน ดังนี้

ขนานที่ 1 ตัวยา ได้แก่

1) น้ำมันงาดิบ

2) หัวปลาดุก สันนิษฐานเป็น 2 ความหมาย ได้แก่

2.1) ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ต้นปลาดุกก็เรียก หรือ

2.2) ปลาดุกเป็นสัตว์น้ำ ในที่นี้ใช้หัวปลาเป็นยารักษาโรคได้

3) ขิง

4) กระเทียม

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาน้ำมันงาดิบ หัวปลาดุก ขิง เทียม ตำหมกใส่หัวดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาน้ำมันงาดิบ หัวปลาดุก ขิง กระเทียม ตำหมกใส่หัวดี

ขนานที่ 2 ตัวยา ได้แก่

1) ผลส้มป่อย

2) ขิง

3) กระเทียม

4) น้ำหมากเว่อ (มะนาวพันธุ์พื้นเมืองชนิดหนึ่ง/มะงั่ว)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาลูกส้มป่อย ขิง เทียม บดใส่น้ำหมากเว่อ หมักใส่หัวดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาลูกส้มป่อย ขิง กระเทียม บดใส่น้ำหมากเว่อหมกใส่หัวดีแล

มีข้อสังเกตว่า หากผู้ป่วยมีอาการปวดศีรษะมากปานศีรษะจะแตกให้ใช้ขนานที่ 3 และ 4 ดังนี้

ขนานที่ 3 ตัวยา คือ ข่า

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาข่ามาตำใส่น้ำสะน่อยแล้ว ใส่หม้ออุ่นเพาะดี ฯ

ถอดความได้ว่า ให้นำข่ามาตำใส่น้ำเล็กน้อย แล้วใส่หม้ออุ่นปกศีรษะดี

ขนานที่ 4 ตัวยา ได้แก่

1) ผักเสี้ยน

2) ขิง

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาผักเสี้ยน ขิง ตำดอมกันใส่ดีแล ฯ

ถอดความได้ว่า เอาผักเสี้ยน ขิง ตำรวมกันใส่ดีแล

ขนานที่ 5 ตัวยา ได้แก่

1) เคือเขามวกน้อย 1 ส่วน

2) พริก 7 เม็ด

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

3) ขิง 3 แหง่ง

4) ข้าวสาร 7 เมล็ด

5) สำพ่อ

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาเคือเขามวกน้อย 1 พริก 7 ขิง 3 เทียม 3 ข้าวสาร 7 เม็ด บดใส่น้ำสำพ่อชูอันตองเอาน้ำ ตบหัวดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาเครือเขาหมวกน้อย 1 พริก 7 ขิง 3 กระเทียม 3 ข้าวสาร 7 เม็ด บดใส่น้ำสำพ่อแล้วกรองเอาเฉพาะน้ำใช้ตบศีรษะดี

ขนานที่ 6 ตัวยา ได้แก่

1) พริก 7 เม็ด

2) ขิง 3 แง่ง

3) กระเทียม 3 หัว

4) ใบสำพ่อ 3 กรัม/กำ

วิธีปรุงยาและการรักษา

พาก 1 พริก 7 ขิง 3 เทียม 3 ใบสำพ่อ 3 กำ ตำแห้งมดผงแล้ว ซอนใส่ดังดมดี ฯ

ถอดความได้ว่า กลุ่ม 1 ใช้พริก 7 เม็ด ขิง 3 แง่ง กระเทียม 3 หัว ใบสำพ่อ 3 กรัม/กำ ตำให้แห้งบดผงแล้วซ้อนใส่จมูกดม ดี

ขนานที่ 7 ตัวยา ได้แก่

1) หว่านไฟ

2) ใบตำนิน (ตำลึง)

3) หญ้าหอมแก้ว

4) ยอดพิลา (ทับทิม)

วิธีปรุงยาและการรักษา

เอาหว่านไฟ ใบ ตำนิน หญ้าหอมแก้ว ยอดพิลา ตำดอมกันแช่ตบหัวดี ฯ

ถอดความได้ว่า เอาว่านไฟ ใบตำลึง หญ้าหอมแก้ว ยอดทับทิม ตำดอมกันแช่น้ำใช้ตบศีรษะดี

หากผู้ป่วยมีอาการเห็นพะเยียกแดด (พะยับแดด) และมีอาการวิงเวียนเมื่อโดนลมและแสงแดดแล้วไม่สบายมาก ให้ใช้ยาขนานที่ 8 คือ ใช้ใบมะขาม

วิธีปรุงยาและการรักษา

คันว่า เห็น พะเยียกแดดเล่าล้มตายไป ให้เอาใบขามต้มส่วยหน้าตบหัวดี ฯ

ถอดความได้ว่า หากว่าเห็นพะเยียกแดด (พะยับแดด หรือวิงเวียนจากลมแดด)แล้วมีอาการไม่สบาย ให้เอาใบมะขามต้มล้างหน้าและตบศีรษะ อาการจะดีขึ้น

ขนานที่ 9 ตัวยา ได้แก่ หุ่งแดง 3 หัว 3 ใบ

วัสดุอุปกรณ์ คือ ฝาหม้อดินที่มีจุก และหวดนึ่งข้าว

วิธีปรุงยาและการรักษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY